ALGEMEEN VERSLAG

VAN DEN

STAAT VAN HET SCHOOLWEZEN

IN

NEDERLANDSCH - INDIE

OVER HET JAAR

1864.

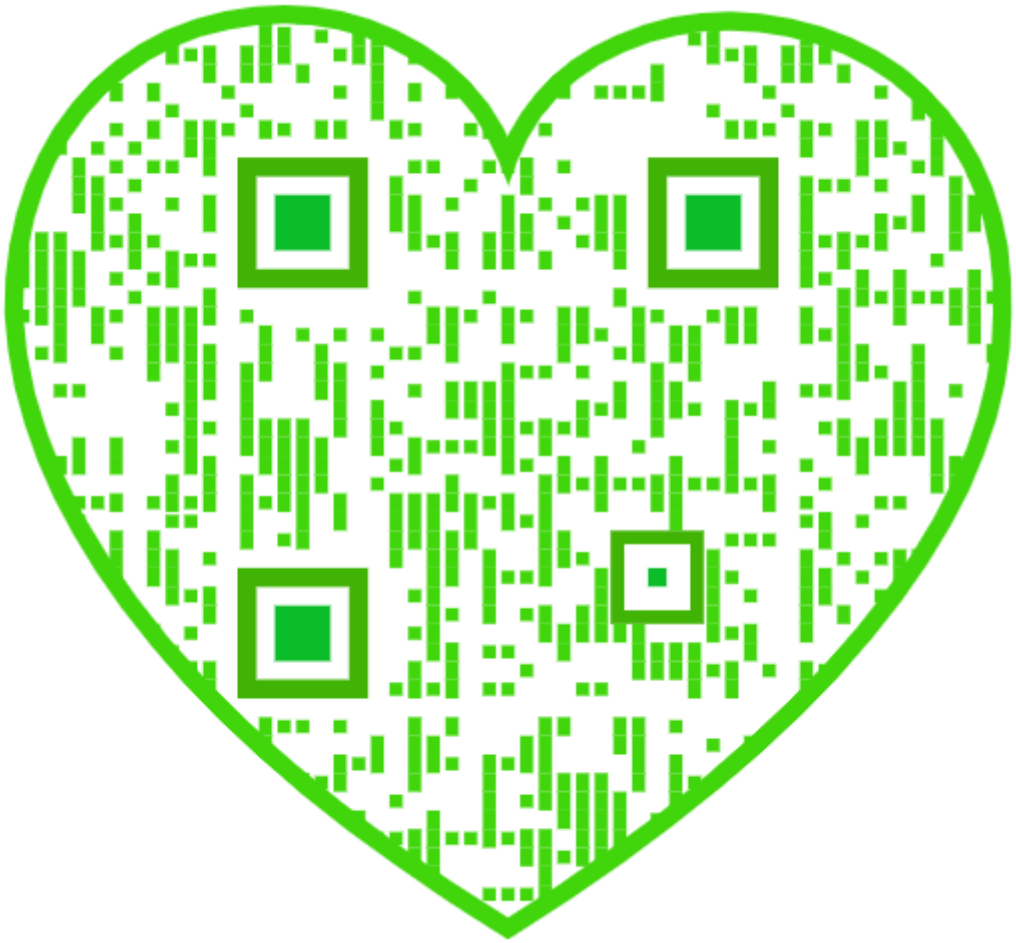

ALGEMEEN VERSLAG

VAN DEN

STAAT VAN HET SCHOOLWEZEN

IN

NEDERLANDSCH-INDIË,

OVER HET JAAR

1864.

A.

VOOR EUROPEANEN EN INLANDSCHE CHRISTENEN,

OPGEMAAKT DOOR DE HOOFDCOMMISSIE VAN ONDERWIJS.

B.

GYMNASIUM WILLEM III,

OPGEMAAKT DOOR HET COLLEGIE VAN CURATOREN.

Afgesloten onder ultimo December 1864.

BATAVIA,

TER LANDS-DRUKKERIJ.

1865.

INDEX

OP HET

ALGEMEEN VERSLAG

VAN DEN

STAAT VAN HET SCHOOLWEZEN

IN

NEDERLANDSCH-INDIE,

onder Ultimo December 1864.

Voor Europeanen en Inlandsche Christenen.

HOOFDSTUK I.

Algemeen Overzigt.

BLZ.

A. *Bestuur over het onderwijs* 1

Op verzoek, eervol ontslag verleend, wegens vertrek, aan den President der Hoofdkommissie van onderwijs in *Nederlandsch-Indië* Jhr. Mr. *H. C. van der Wijck*, Lid van den Raad van *Nederlandsch-Indië*. . . . . —

Benoemd tot President der Hoofdkommissie van onderwijs in *Nederlandsch-Indië* Mr. *A. Loudon*, Lid van den Raad van *Nederlandsch-Indië* . —

Benoemd tot lid der Hoofdkommissie van onderwijs in *Nederlandsch-Indië* de heer *A. C. Claessens*, pastoor te *Batavia* . . . . . —

B. *Gouvernements onderwijzers* 2

Rekapitulatie van het personeel van het schoolwezen over 1864 3

Toegekende onderwijzers-rangen en verleende admissiën . . . . . —

BLZ.

C. *Uitbreiding van het onderwijs* 5
's Konings magtiging gevraagd om te *Toeban* (residentie *Rembang*) eene Gouvernements lagere school opterigten . . . . . —
Voorstel om te *Bodjonegoro* (residentie *Rembang*) eene Gouvernements lagere school opterigten . 6
Oprigting eener Gouvernements 2de lagere school te *Soerakarta* 7
Idem te *Djokdjokarta* . . . . . —
Heropening der school te *Kediri* 10
Opening eener Gouvernements 5de lagere school in de stad *Batavia* . . . . . —
Opening eener Gouvernements lagere school te *Pamakassan* (residentie *Madura*) 11
Oprigting eener Gouvernements 2de lagere school te *Pasoeroean* 12
Aanstelling van meer hulppersoneel en verhooging van onderwijzerstraktementen . . . . . —
Benoeming van onderwijzers voor de Oost-Indische dienst 14
Magtiging verzocht om drie onderwijzers voor de Oost-Indische dienst op de hoofdplaatsen van *Java* beschikbaar te houden 16

D. *Mededeelingen van onderscheiden aard* . . 17
De onderwijzers ontheven van de verpligting tot het stellen van borgtogt . . . . . —
Teekenschool te *Samarang* 19
Herdruk van den bundel Instructiën, Reglementen en Besluiten over het Schoolwezen . . . . —
Nieuwe leermiddelen 20
Over de daarstelling van overdekte speelloodsen bij de Gouvernements scholen 21
Vermeerdering der indemniteiten van huur voor schoollokalen en onderwijzerswoningen. . . —
Verzoek om subsidie voor partikuliere scholen . 22
Toelating van Inlanders op de Gouvernements lagere scholen, waar de Nederlandsche taal wordt onderwezen 23

HOOFDSTUK II.

Overzigt omtrent den staat van het Gouvernements en Partikulier onderwijs.

	BLZ.
Bantam	29
Batavia (1ste school)	—
Idem (teekenschool)	30
Idem (2de school)	32
Idem (3de school)	34
Idem (4de school op het Molenvliet)	35
Idem (5de school in de stad)	37
Idem (Meester-Cornelis)	—
Idem (Partikuliere scholen)	38
Idem (A. Parapattanweeshuis)	40
Idem (B. Djatti-gesticht)	41
Idem (C. Christelijke ambachtschool	42
Buitenzorg	—
Poerwakarta (Gouvernements schóol)	44
Idem (Partikuliere school)	—
Cheribon	—
Tagal	—
Pekalongan (Gouvernements school)	45
Idem (Partikuliere school)	46
Samarang (Gouvernements scholen)	—
Idem (Partikuliere scholen)	53
Ambarawa	55
Salatiga (Gouvernements school)	56
Idem (Partikuliere scholen)	57
Japara (Patti)	—
Rembang (Gouvernements school)	59
Idem (Partikuliere scholen)	—
Soerabaija (Gouvernements scholen)	60
Grissee	66
Soerabaija (Partikuliere scholen)	—
Madura	68
Pasoeroean	69
Probolingo (Gouvernements school)	70
Idem (Partikuliere school)	71
Bezoeki	72
Banjoewangi	—
Banjoemaas	73

BLZ.
Tjilatjap 73
Poerbolingo 74
Poerworedjo . . . . . —
Magelang (Kadoe) 75
Djokdjokarta (Gouvernements school) . . . —
Idem (Partikuliere scholen) 77
Soerakarta 78
Madioen 79
Ngawi 80
Padang (Gouvernements scholen) 81
Idem (Partikuliere scholen) 82
Fort de Kock 83
Padang-Pandjang . . . . . —
Benkoelen 84
Palembang 85
Muntok (Banka) 86
Riouw 88
Bandjermasin 89
Makasser 90
Maros 92
Bonthain 93
Bima . . . . . —
Amboina . . . . . —
Banda 95
Ternate 96
Menado 97
Timor 98

HOOFDSTUK III.

Staat van het Schoolwezen onder de Inlandsche Christenen.

Depok 99
Amboina . . . . . —
Banda 106
Ternate 108
Menado 109
Sangir- en Talaut-eilanden 119
Timor en Rotti 123

STATISTIEK.

BLZ.

A. Staat der Gouvernements scholen onder ultimo December 1864 143

B. Staat, vermeldende den toestand:
a. van de schoollokalen en onderwijzerswoningen,
b. de schoolmeubelen en leermiddelen, der gezamenlijke Gouvernements lagere scholen in *Nederlandsch-Indie* 145

C. Aantooning der fondsen, ten laste van het dienstjaar 1864, beschikbaar gesteld voor gebouwen enz. in het belang van het schoolwezen in *Nederlandsch-Indie* 152

D. Nominatieve staat der op ultimo December 1864 in Gouvernements dienst zijnde onderwijzers, ondermeesters en kweekelingen 154

E. Aantooning der veranderingen, welke onder het personeel bij de Gouvernements scholen zijn voorgevallen 158

F. Staat der onder ultimo December 1864 aanwezige particuliere schoolinrigtingen 161

G. Staat, aantoonende de zamenstelling der Hoofdcommissie en Subcommissiën van onderwijs in *Nederlandsch-Indie* op ultimo December 1864 . 164

H. Kosten van het lager onderwijs aan Europeanen en inlandsche Christenen in *Nederlandsch-Indie* . 172

Gymnasium Willem III.

Verslag van het Collegie van Curatoren van het Gymnasium *Willem III* 191

SCHOOLWEZEN

VOOR

EUROPEANEN EN INLANDSCHE CHRISTENEN

IN

NEDERLANDSCH-INDIË.

HOOFDSTUK I.

ALGEMEEN OVERZIGT.

A. Bestuur over het Onderwijs.

Bij Gouvernements besluit (1) werd wegens vertrek op zijn verzoek eervol ontslagen als President der Hoofdkommissie van onderwijs in *Nederlandsch-Indië*, Jhr. Mr. *H. C. van der Wijck*, onder dankbetuiging voor de door hem in die betrekking bewezen belangrijke diensten, en benoemd tot President der Hoofdkommissie van onderwijs in *Nederlandsch-Indië*, Mr. *A. London*, Lid in den Raad van *Nederlandsch-Indië*.

De Hoofdkommissie van onderwijs had dit jaar het verlies te betreuren van haar verdienstelijk en alom geacht medelid, de WelEerw. heer *H. van der Grinten*, pastoor te *Batavia*. De daardoor ontstane vakature werd aangevuld door de benoeming van den heer *A. C. Claessens*, pastoor te *Batavia* (2).

De zamenstelling der Hoofdkommissie van onderwijs in *Nederlandsch-Indië* was dus onder ultimo December 1864 als volgt:

Mr. *A. London*, Lid van den Raad van *Nederlandsch-Indië*, President.
J. C. de Kock van Leeuwen, Resident van *Batavia*, Vice-President.
J. W. C. Diepenheim,
G. W. Fredzess,
H. P. Barkmeijer,
} Leden.

(1) dd. 24 November 1864 N°. 10.
(2) Gouvernements besluit dd. 1 Maart 1864 N°. 1.

Ds. *A. van Davelaar*,
Mr. *F. M. C. Pels Rijcken*,
J. C. de Lannoij,
J. A. Stok.
A. C. Claessens. } Leden.
J. A. Pattijn, Sekretaris.
J. Noordhoorn, Kommies.

B. Gouvernements Onderwijzers.

Op ultimo 1863 bestond het in Gouvernements dienst zijnde personeel uit:

96 onderwijzers,
33 ondermeesters,
26 kweekelingen,

Te zamen 155 personen.
Voort nog 9 onderwijzers met verlof in *Nederland.*
4 idem op wachtgeld.
2 ondermeesters op wachtgeld.

Telt dus 109 onderwijzers.
35 ondermeesters.
26 kweekelingen.

Totaal 170 personen *Vide staat Lett. A.* 1863.

Blijkens den hierachter gevoegden staat *Lett. E.* zijn overleden, op verzoek eervol ontslagen, met verlof naar *Nederland* en in andere betrekkingen overgegaan:

2 onderwijzers overleden,
1 idem op verzoek eervol ontslagen,
8 idem met verlof naar *Nederland*,
2 idem in andere betrekkingen overgegaan,
2 ondermeesters op verzoek eervol ontslagen,
3 idem in andere betrekkingen overgegaan,
1 kweekeling op verzoek eervol ontslagen,
2 idem in andere betrekkingen overgegaan,

Totaal . . 21 personen;
zoodat nog in dienst bleven 134 personen.

Daarbij nu moeten worden geteld, de hier te lande aangestelde:

5 onderwijzers,
11 idem uit *Nederland* aangekomen,
2 idem van verlof uit *Nederland* terug gekeerd,
1 idem op wachtgeld,
1 ondermeester op wachtgeld,
2 ondermeesters,
10 kweekelingen,

Totaal . . 32 personen.

Acht ondermeesters werden tot onderwijzers bevorderd, en *vier* kweekelingen tot ondermeesters, zoodat het in Gouvernements dienst zijnde personeel op ultimo 1864 bestond uit:

110 onderwijzers,
27 ondermeesters,
29 kweekelingen,

166 personen.

REKAPITULATIE.

1863		155	1864		134
af:			bij:		
onderwijzers . . .	13		onderwijzers . . .	19	
ondermeesters . . .	5		ondermeesters . . .	3	
kweekelingen . . .	3		kweekelingen . . .	10	
		21			32
		134			166

Voorts nog met verlof in *Nederland*, onderwijzers 14
op wachtgeld idem 1
voor de Oost-Indische dienst idem 1
op wachtgeld ondermeesters 2
— 18
Totaal . . . . 184.

Na behoorlijk afgelegd examen is hier te lande toegekend:

DE TWEEDE ONDERWIJZERSRANG:

Aan *J. de Quant*, (1)
» *J. L. Lindenhovius*, (2)

(1) Besluit H. C. v. O. dd. 6 Mei 1864 N°. 21/169.
(2) » » » 12 Oktober » » 171/172.

DE DERDE ONDERWIJZERSRANG:

Aan *A. G. Nitzschke*, (1)
» *A. A. J. Niels*, (2)
» *A. C. Cramer*, (3)
» *A. Niels*, (4)
» *J. H. Roduner*. (5)

DE VIERDE ONDERWIJZERSRANG:

Aan *K. F. Bax*, (6)
» *H. L. Pieters*, (7)
» *H. E. Böck*. (8)

Eene akte van algemeene toelating tot schoolonderwijzer en onderwijzeres aan:

den heer *C. van Steen*, (9) voor de *Fransche* taal,
Mevr. de weduwe *C. M. Trip* geb. *van Kesteren*, (10) voor de *Fransche* taal,
Mej. *M. P. L. d'Artillaet Brill*, (11) voor de *Fransche* taal,
» *C. L. Lempe*, (12) } voor de *Nederlandsche* en
» *A. J. van Meeverden*, (13) } *Fransche* talen en in de vak-
» *B. S. C. F. van Beers*, (14) } ken van het lager onderwijs.
» *A. S. Dammers*, (15) } voor de *Engelsche taal*.
» *Ch. M. Dammers*, (16) }
» *F. J. Philipsen*, (17) } voor de *Nederlandsche en*
» *A. van Beers*, (18) } *Fransche* talen.
Mevr. *M. C. Smeets* geb. *Nicolaesz*, (9) voor de *Nederlandsche* taal;

terwijl verder akten van toelating zijn uitgereikt tot het geven van openbaar onderwijs aan:

(1, 2, 3, 4 en 5)	Besluit	H. C. v. O.	dd.	5	April	1864	N°. 63/168.
(6)	»	»	»	30	September	»	» 130/172.
(7)	»	»	»	7	Mei	»	» 8/170.
(8)	»	»	»	28	Junij	»	» 83/171.
(9 en 10)	»	»	»	11	Augustus	»	» 12/172.
(11)	»	»	»	5	Maart	»	» 68/168.
(12, 13, 14 en 15)	»	»	»	30	Augustus	»	» 94/172.
(16)	»	»	»	30	Augustus	»	» 94/172en
	»	»	»	19	November	»	» 84/173.
(17, 18, en 19)	»	»	»	12	December	»	» 41/174.

te BATAVIA:
Mejufvr. *A. S. Dammers*, (1)
» *J. H. Berden*, (2)
den heer *H. F. Aukes*, (3)
te TJIANDJOER:
(Preanger Regenschappen)
Mevr. *C. C. Albers* geb. *van der Linden*, (4)
te SAMARANG:
den heer *C. E. van Kesteren*, (5)
te SALATIGA:
Mevr. *L. Goossens* geb. *du Pré*, (6)
te REMBANG:
den heer *H. L. Berckenhoff*, (7)
te SOERABAIJA:
Mevr. de wed. *C. M. Trip* geb. *van Kesteren*, (8)
te DJOKJOKARTA:
Mevr. de wed. *A. E. Sesseler* geb. *Oorthuijs*. (9)

C. Uitbreiding van het Onderwijs.

TOEBAN.

(*Residentie Rembang*).

Ten gevolge der mededeelingen in het vorig verslag wordt thans bekend gesteld, dat 's Konings magtiging is gevraagd om te *Toeban* op te rigten eene Gouvernements lagere school en aan die school een onderwijzer te verbinden op eene bezoldiging van *f* 100.— (*honderd gulden*) 's maands, benevens eene indemniteit voor huishuur ad *f* 50.— (*vijftig gulden*) 's maands en *een tiende* aandeel in de schoolgelden. (10)

---

(1) Besluit H. C. v. O. dd. 16 Februarij 1864 N°. 41/168.
(2) » » » 30 Julij » » 159/171.
(3) » » » 15 Julij » » 117/171.
(4) » » » 9 April » » 146/168.
(5) » » » 22 September » » 158/172.
(6) » » » 11 Junij » » 36/171.
(7) » » » 25 April » » 60/169.
(8) » » » 6 Februarij » » 10/168.
(9) » » » 8 Junij » » 31/171.
(10) Gouvernements besluit dd. 22 Oktober 1864 N°. 14.

BODJONEGORO.

(*Residentie Rembang.*)

Door de Subkommissie van Onderwijs te *Rembang* werd het voorstel gedaan, om ten behoeve van *negentien* kinderen van Europeanen en hunne afstammelingen, en *vijftien* kinderen van Inlanders eene Gouvernements lagere school te *Bodjonegoro* op te rigten. (1)

De Hoofdkommissie van Onderwijs nam hierop in overweging, dat uit den overgelegden staat, houdende eene opgave van de namen der kinderen van Europeanen die in de termen zouden kunnen vallen van schoolonderrigt te genieten, bleek, dat zich op *Bodjonegoro* slechts *zestien* kinderen bevonden en de *drie* overige elders woonachtig waren.

De Hoofdkommissie vermeende geen vrijheid te hebben om het aangenomen minimum van *twintig* leerlingen nog lager te stellen, omdat de ondervinding leert, dat meermalen bij de opening eener school door vertrek van eenige huisgezinnen het getal leerlingen beduidend minder is dan waarop oorspronkelijk was gerekend.

Op de hoofdplaats *Rembang* nu, is sedert jaren eene Gouvernements school in werking, en zoo als boven werd gezegd, is voor de oprigting eener Gouvernements school te *Toeban* 's Konings magtiging gevraagd en zal het later nog moeten blijken of eene Gouvernements school te *Toeban* zich op den duur zal kunnen staande houden.

Wat de opgave der Javaansche kinderen betrof, hoezeer hunne toelating op de gevestigde Hollandsche scholen onder zekere voorwaarde door de Regering is toegestaan, bestond er geenzins aanleiding om te hunnen behoeve reeds nieuwe scholen op te rigten.

Naar de meening der Hoofdkommissie bleef dus het criterium tot oprigting eener Gouvernements lagere school, het aanwezig zijn van een voldoend getal kinderen van Europeanen en hunne afstammelingen.

Het was op grond van die overwegingen dat de Hoofdkommissie het getal kinderen voor als nog te gering achtte tot oprigting van eene Gouvernements lagere school te *Bodjonegoro*.

---

(1) Missive Sub-kommissie dd. 30 Julij 1864 Lett, N.

Oprigting eener Gouvernements tweede lagere school te Soerakarta.

Zoo als in het vorige verslag is aangeteekend, werd krachtens de magtiging des Konings bepaald, dat de tegenwoordig bestaande Gouvernements lagere school te *Soerakarta* zou worden gesplitst in eene *eerste* en *tweede* school, terwijl bij artikel 3 van datzelfde besluit de Direkteur der Burgerlijke openbare werken werd aangeschreven de noodige voorstellen in te dienen, om het thans door den *tweeden* onderwijzer gekkupeerde Gouvernements huis in te rigten tot schoollokaal voor de nieuwe *tweede* school en tevens voor woning van den *eersten* onderwijzer aan die inrigting. (1)

Blijkens berigt van den Direkteur der Burgerlijke openbare werken was aan die opdragt voldaan. (2)

De Hoofdkommissie van Onderwijs noodigde alstoen de Subkommissie te *Soerakarta* (3) uit, om te willen mededeelen tegen wanneer verwacht kon worden, dat de bedoelde gebouwen gereed zouden zijn om tot de splitsing der school te kunnen overgaan, waarop de Subkommissie antwoordde, dat die tijd nog niet kon worden opgegeven. (4)

Daar de in werking brenging der beide scholen te *Soerakarta* afhankelijk was van het beschikbaar krijgen van een gebouw, zoo had de Subkommissie omgezien naar eene geschikte gelegenheid om een partikulier huis te huren.

Zij was hierin geslaagd voor eene som van *f* 130.— (*een honderd dertig gulden*) 's maands. (5)

De magtiging tot inhuur van dat huis werd mitsdien aan de Regering gevraagd, zoodat het vooruitzigt bestaat dat de beide scholen te *Soerakarta*, waarvoor het onderwijzend personeel reeds kan aangewezen worden, spoedig in volle werking zullen komen.

Oprigting eener Gouvernements tweede lagere school te Djokjokarta.

In het vorige verslag is vermeld geworden dat even als te

---

(1) Gouvernements besluit dd. 28 Maart 1863 N°. 16.
(2) Missive Dir. B. O. w. » 17 Maart 1864 » 983/1307.
(3) » H. C. v. O. » 29 September » » 173/172.
(4) » Subk. v. O. » 24 Oktober » » 3911.
(5) Telegram » » 28 Deeember » » 1.

Soerakarta de noodige voorstellen zouden worden gedaan om ook te *Djokjokarta* de bestaande inrigting te splitsen in eene *eerste* en *tweede* Gouvernements lagere school.

Krachtens de magtiging des Konings is daarop bepaald: (1)

a. de tegenwoordige Gouvernements lagere school te *Djokjokarta* te splitsen in eene *eerste* en *tweede* Gouvernements lagere school;

b. met intrekking van hetgeen thans voor de bestaande schoolinrigting te *Djokjokarta* is toegestaan.

I. in dienst te stellen:

a. bij de Gouvernements *eerste* lagere school, bestemd voor leerlingen vallende in de *vier eerste* klassen van betaling van het tarief van schoolgelden, gearresteerd bij het besluit van 21 Junij 1847 N°. 2 (*Staatsblad* N°. 29).

	's maands	's jaars
een *eerste* onderwijzer op een traktement van	*f* 150.	
benevens een indemniteit voor huishuur van	» 60.	
en *een tiende* aandeel in de schoolgelden;		
een *tweede* onderwijzer op een traktement van	» 125.	
benevens een indemniteit voor huishuur van	» 60.	
en *een tiende* aandeel in de schoolgelden;		
Te zamen . .	*f* 395	of *f* 4740.

b. bij de Gouvernements *tweede* lagere school bestemd voor leerlingen vallende in de *twee laagste* klassen van bovengenoemd tarief:

	's maands	
een *eerste* onderwijzer op een traktement van	*f* 125.	
benevens eene indemniteit voor huishuur van	» 60.	
Transporteren	*f* 185.	*f* 4740.

(1) Gouvernements besluit dd. 26 Augustus 1864 N°. 14.

	's maands	's jaars
Per Transport	*f* 185.	*f* 4710.
en *een vijfde* aandeel in de schoolgelden;		
een *tweede* onderwijzer op een traktement van	» 100.	
benevens een indemniteit voor huishuur van	» 60.	
en *een vijfde* aandeel in de schoolgelden;		
Te zamen	*f* 345	of *f* 4140.

II. Voor de beide scholen beschikbaar te stellen:

a. voor aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen, voor elke school eene som van *f* 100 's jaars	»	» 200.
b. voor loon van een bediende voor iedere school ad *f* 60 's jaars	»	» 120.
Te zamen . .		*f* 9200.

terwijl de Resident van *Djokjokarta* werd aangeschreven, door tusschenkomst van den Direkteur der Burgerlijke openbare werken de noodige voorstellen in te dienen voor den opbouw van het benoodigde schoollokaal; inmiddels kon over eene som van *f* 100 (*honderd gulden*) 's maands worden beschikt voor de tijdelijke inhuur van een partikulier huis, terwijl verder voor den *eersten* aanmaak der benoodigde schoolmeubelen werd toegestaan eene som van *f* 1000 (*een duizend gulden*)

Nadat in de maand November een geschikt huis gevonden en ingehuurd was, werd door de Hoofdkommissie van onderwijs het volgend onderwijzend personeel benoemd: (1)

GOUVERNEMENTS EERSTE LAGERE SCHOOL:

eerste onderwijzer *P. Jansen*,
tweede idem *G. F. R. Portier*,

GOUVERNEMENTS TWEEDE LAGERE SCHOOL:

eerste onderwijzer *N. Laseur*,
tweede idem *P. van Elzen.*

---

(1) Besluit H. C. v. O. dd. 31 December 1864 N°. 37/175.

Heropening der school te Kedirie.

Voor den opbouw van een schoollokaal met onderwijzerswoning was toegestaan eene som van *f* 16.111 (*zestien duizend een honderd en elf gulden*). (1)

Die gebouwen waren bij het einde des jaars nog niet voltooid en is de heropening der school hiervan afhankelijk.

Gouvernements vijfde lagere school te Batavia.

Zooals in het vorige verslag is vermeld geworden, werd bewilligd in het voorstel der Hoofdkommissie, en bij wijze van proef voor één jaar eene school opgerigt in de stad *Batavia* in het lokaal vroeger gebruikt tot vendukantoor. (2)

Deze school was op den 1sten November 1863 aanvankelijk geopend met *veertien* leerlingen.

In de maand Julij 1864 bedroeg dat getal reeds *negen en dertig* en bij het gehouden openbaar examen in die maand bleek het der Hoofdkommissie dat voldoende vorderingen waren gemaakt.

Er bestond alzoo niet alleen zekerheid dat eene school in de stad *Batavia* zich zou kunnen staande houden, maar voorzag die inrigting reeds in eene werkelijk bestaande behoefte, zoodat de Hoofdkommissie van onderwijs het in het belang der ingezetenen van de stad *Batavia* wenschelijk achtte, de school te bestendigen.

De noodige voorstellen werden daarop aan de Regering gedaan (3) waarop 's Konings magtiging is gevraagd, om: (4)

a. in de stad *Batavia* op te rigten eene school voor lager onderwijs voor Europeanen en hunne afstammelingen;

b. aan die school te verbinden een onderwijzer op een traktement van *f* 150 (*een honderd vijftig gulden*) 's maands, benevens eene indemniteit van huishuur ad *f* 80 (*tachtig gulden*) 's maands en *een vijfde* aandeel in de schoolgelden;

---

(1) Gouvern. besluit dd. 14 Oktober 1863 N°. 18.
(2) » » » 4 Oktober » » 6.
(3) Missive H. C. v. O. » 31 Augustus 1864 » 107/172.
(4) Gouvern. besluit » 28 Oktober » » 2.

c. bij die school in dienst te stellen een bediende bezoldigd digd met *f* 5 (*vijf gulden*) 's maands;

d. voor aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen te beschikken over eene som van *f* 100 (*honderd gulden*) 's jaars;

e. deze school toegankelijk te stellen voor leerlingen vallende in de *twee laagste* klassen van het tarief van schoolgelden, bedoeld bij *Staatsblad* 1847 N°. 29, benevens de *gratis* leerlingen.

Opening eener Gouvernements lagere school te Pamakassan.

(*Residentie Madura.*)

Ten vervolge van het aangeteekende in het vorige verslag kan thans worden medegedeeld, dat de magtiging des Konings is ontvangen om te *Pamakassan*:

1°. op te rigten eene school voor lager onderwijs voor Europeanen en hunne afstammelingen;

2°. bij die school in dienst te stellen:

a. een onderwijzer op eene maandelijksche bezoldiging van *f* 100 (*honderd gulden*) benevens *vrije woning* en *een tiende* aandeel in de schoolgelden;

b. een bediende bezoldigd met *f* 5 (*vijf gulden*) 's maands;

3°. te beschikken over eene som van *f* 100 (*honderd gulden*) 's jaars, voor aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen, en over eene som van *f* 40 (*veertig gulden*) 's maands voor den inhuur van een huis geschikt tot schoollokaal en onderwijzerswoning. (1)

Naar aanleiding dezer beschikking werd door de Hoofdkommissie van onderwijs tot onderwijzer te *Pamakassan* benoemd, de onderwijzer voor de Oost-Indische dienst *F. J. Bosch*. (2)

Er waren verder voorstellen in behandeling om het voor schoollokaal en onderwijzerswoning ingehuurde huis, voor de som van *f* 40 (*veertig gulden*) 's maands, en toebehoorende aan den Chinees *Oeij Tong Siang*, aan te koopen.

---

(1) Gouvern. besluit dd. 6 Februarij 1864 N°. 32.

(2) Besluit H. C. v. O. » 16 April » » 102/168.

Oprigting eener Gouvernements tweede lagere school te Pasoeroean.

Door de Subkommissie van onderwijs te *Pasoeroean* werd aan de Hoofdkommissie voorgesteld om de bestaande Gouvernements school aldaar, bezocht door *negentig* kinderen, te splitsen in eene *eerste* en *tweede* school.

Alvorens dat voorstel onder de aandacht der Regering te brengen, werd de Subkommissie uitgenoodigd om te willen mededeelen, of er bij eventueele oprigting eener *eerste* school, gelegenheid bestond om een schoollokaal te huren, en tegen welken prijs, tenzij er een Gouvernements gebouw bijvoorbeeld het oude residentie kantoor voor schoollokaal beschikbaar ware, welke omstandigheid de voorgestelde splitsing der school zoude in de hand werken, daar de Hoofdkommissie zich op den duur bezwaard achtte, uithoofde der groote kosten, om bij iedere splitsing van scholen den opbouw van een nieuw lokaal aan de Regering voor te stellen.

Hierop werd ontvangen het schrijven van de Subkommissie van onderwijs te *Pasoeroean*, (1) waarbij zij mededeelde dat, te *Pasoeroean* geen gelegenheid bestond om eene geschikte woning in te huren, en dat het afgekeurde residentie kantoor ook niet te gebruiken was, dat het daarom het doelmatigst zou wezen een nieuw lokaal voor de nieuw op te rigten *eerste* school te bouwen, waarvan de kosten volgens raming van den eerst aanwezend Ingenieur van den Waterstaat te *Pasoeroean*, zouden bedragen *f* 8.500 (*acht duizend vijf honderd gulden.*)

Aangezien dit cijfer de Hoofdkommissie niet hoog voorkwam, zoo was zij wel genegen de bovenbedoelde splitsing der school aan de Regering voor te stellen, doch wenschte zij vooraf van den Direkteur der Burgerlijke openbare werken eenige inlichtingen te vragen, of werkelijk voor het aangegeven cijfer een doelmatig lokaal zou kunnen worden daargesteld.

Aanstelling van meer hulppersoneel en verhooging van onderwijzers traktementen.

Voor de volgende scholen werd meer personeel toegestaan:

---

(1) dd. 4 Februarij 1864 N°. 4.

1°. VOOR DE GOUVERNEMENTS EERSTE LAGERE SCHOOL TE AMBOINA:

een *tweede* onderwijzer op een traktement van *f* 100 (*honderd gulden*) 's maands, benevens eene indemniteit voor huishuur ad *f* 50 (*vijftig gulden*) 's maands en *een tiende* aandeel in de schoolgelden. (1)

2°. VOOR DE GOUVERNEMENTS LAGERE SCHOOL TE BANDA:

een *derde* onderwijzer op een traktement van *f* 100 (*honderd gulden*) 's maands, benevens eene indemniteit voor huishuur ad *f* 50 (*vijftig gulden*) 's maands en *een tiende* aandeel in de schoolgelden. (2)

Voorts werden de traktementen van de volgende onderwijzers verhoogd:

1°. van de *eerste* onderwijzers der Protestantsche en Roomsch Katholieke Weeshuis scholen te *Samarang* van *f* 150 (*een honderd vijftig gulden*) tot *f* 200 (*twee honderd gulden*) 's maands, en van de *tweede* onderwijzers van *f* 100 (*honderd gulden*) tot *f* 125 (*een honderd vijf en twintig gulden*) 's maands. (3)

2°. *a*. van den *eersten* onderwijzer der Gouvernements *tweede* lagere school te *Makassar* van *f* 100 (*honderd gulden*) tot *f* 125 (*een honderd vijf en twintig gulden*) 's maands;

b. het aandeel in de schoolgelden van de beide onderwijzers aan die school verhoogd van *een tiende* tot *een vijfde*;

c. den besturend onderwijzer van gemelde school toegekend de titel van *eersten* onderwijzer. (4)

3°. het traktement van den *tweeden* onderwijzer aan de Gouvernements lagere school te *Banda* van *f* 100 (*honderd gulden*) tot *f* 125 (*een honderd vijf en twintig gulden*) 's maands verhoogd. (5)

---

(1) Gouv. besluit dd. 4 November 1864 N°. 25.
(2) » » » 4 November » » 26.
(3) » » » 14 Junij » » 3.
(4) » » » 8 Januarij » » 13.
(5) » » » 4 November » » 26.

Onderwijzers voor de Oost-Indische dienst.

Bij Gouvernements besluiten (1) ontving de Hoofdkommissie van onderwijs de mededeeling, dat de volgende *twaalf* onderwijzers der *derde* klasse voor de dienst in *Nederlandsch Indië* waren aangesteld:

A. F. Hillebrand,
J. Bouwhuis,
A. E. Schreuders,
J. F. Winterberg,
P. van Elzen,
A. den Hamer,
J. W. A. van Haastert,
J. A. Olt,
L. Vree,
C. C. Bierhuijs,
J. Dekker, en
L. H. Kramer.

Bij het einde des jaars waren reeds *elf* onderwijzers in *Indië* aangekomen en kon de laatste spoedig worden verwacht,

Na eenigen tijd ter beoordeeling hunner geschiktheid werkzaam te zijn gesteld aan de Gouvernements scholen te *Weltevreden*, werd hun de volgende bestemming aangewezen:

A. F. Hillebrand, besturend onderwijzer aan de Gouvernements lagere school te *Muntok* (eiland *Banka*), (2)

J. F. Winterberg, besturend onderwijzer aan de Gouvernements lagere school te *Rembang*. (3)

J. Bouwhuis, besturend onderwijzer aan de Gouvernements lagere school te *Poerwakarta*. (4)

A. E. Schreuders, besturend onderwijzer aan de Gouvernements lagere school te *Poerbolingo*. (5)

P. van Elzen, *tweede* onderwijzer aan de Gouvernements *tweede* lagere school te *Djokjokarta*. (6)

---

(1) dd. 18 Januarij en 10 Augustus 1864 N°. 6 en 3.
(2) Besluit H. C. v. O. dd. 2 Mei 1861 N°. 1/170.
(3) » » » 31 Julij » » 6/172.
(4) » » » 2 Mei » » 1/170.
(5) » » » 20 Oktober » » 53/173.
(6) » » » 31 December » » 37/175.

A. den Hamer, *tweede* onderwijzer aan de Gouvernements *eerste* lagere school te *Amboina*. (1)

De overige bleven ter beschikking doch zullen reeds in den aanvang van het jaar 1865 spoedig eene vaste plaatsing erlangen.

Vele mutatiën hadden dit jaar bij het onderwijzend personeel plaats.

Twee onderwijzers zijn overleden. *Een* werd gepensioneerd. *Twee* werden in andere betrekkingen overgeplaatst, en *acht* onderwijzers vertrokken met verlof naar *Nederland*.

Onderscheidene nieuwe betrekkingen werden daargesteld zooals hiervoren afzonderlijk is aangewezen.

Om in al die vakaturen te kunnen voorzien heeft de Hoofdkommissie van onderwijs, behalve de hierboven genoemde *twaalf* onderwijzers die in *Nederland* zijn benoemd, nog hier te lande aangesteld *drie* partikuliere onderwijzers; weder in aktive dienst gesteld *een* onderwijzer die op wachtgeld was, en *twee* onderwijzers die van verlof uit *Nederland* terugkwamen, eene vaste plaatsing aangewezen, terwijl *acht* ondermeesters geëxamineerd voor den *derden* onderwijzersrang zijn bevorderd tot onderwijzers, te zamen alzoo *zes en twintig* onderwijzers.

De hier te lande aangestelde onderwijzers ontvingen de navolgende standplaatsen:

de partikuliere onderwijzer:

J. J. Geelhoed, aan de Gouvernements lagere school te *Banjoemaas*. (2)

S. ta Lau, aan de Gouvernements lagere school te *Palembang*. (3)

A. A. J. K. Broekman, *tweede* onderwijzer aan de Gouvernements lagere school te *Banda*. (4)

de ondermeester:

F. Daijers, vierde onderwijzer aan de Roomsch Katholieke Weeshuis school te *Samarang*. (5)

---

(1) Besluit H. C. v. O. dd. 10 November 1864 N°. 30/174.
(2) » » » 27 Augustus » » 93/172.
(3) » » » 8 April » » 94/168.
(4) » » » 15 Junij » » 87/169.
(5) » » » 10 Februarij » » 18/168.

H. J. Hiks, *derde* onderwijzer aan de Gouvernements *derde* lagere school te *Samarang*. (1)

H. W. Doeve, *derde* onderwijzer aan de Gouvernements *tweede* lagere school te *Samarang*. (2)

A. H. van den Worm, *vierde* onderwijzer aan de Protestantsche Weeshuisschool te *Samarang*. (3)

G. W. van Ligten, *vierde* onderwijzer aan de Gouvernements *tweede* lagere school te *Soerabaija*. (4)

J. H. Roduner, waarnemend onderwijzer aan de Gouvernements lagere school te *Fort de Kock*. (5)

C. H. L. Croes, *tweede* onderwijzer aan de Gouvernements lagere school te *Pasoeroean*. (6)

A. G. Nitzschke, onderwijzer aan de Gouvernements lagere school te *Maros*. (7)

Met het oog op de uitbreiding en de behoefte van het onderwijs in *Nederlandsch Indië*, zal de Hoofdkommissie voor het dienstjaar 1865 weder *zes* onderwijzers uit *Nederland* moeten aanvragen, boven en behalve de *zes* onderwijzers die zonder aanvrage van de Hoofdkommissie af te wachten, jaarlijks tot vaste aanvulling uit *Nederland* zullen worden gezonden, en waartoe aan het Ministerie van Koloniën het verzoek is gedaan. (8)

Magtiging verzocht om drie onderwijzers voor de Oost-Indische dienst op Java beschikbaar te houden, ten einde die onderwijzers naar die scholen te zenden, waar het onderwijs tijdelijk zou moeten worden gestaakt bij ontstentenis of ziekte van den onderwijzer.

Bij art. 2 van het Gouvernements besluit dd. 2 Julij 1864 No. 3, werd der Hoofdkommissie van onderwijs medegedeeld, dat de Regering met belangstelling van het door haar ingediend verslag had kennis genomen, en haar voortdurend streven om dat verslag volledig te maken, waardeerde, met uitnoodiging om met den meesten ernst middelen te beramen,

---

(1, 2, 3 en 4) Besluit H. C. v. O. dd. 10 Februarij 1864 N°. 18/168.
(5) » » » 20 Oktober » » 57/173.
(6) » » » 25 November » » 34/174.
(7) » » » 26 Oktober » » 31/173.
(8) Gouvern. besluit » 13 Februarij » » 6.

ter voorkoming dat de Gouvernements scholen in *Nederlandsch Indië* zooals blijkens het verslag in het jaar 1863 op verschillende plaatsen het geval is geweest, tengevolge van ontstentenis of ziekte van den onderwijzer geruimen tijd moesten worden gesloten, en van hetgeen terzake door haar zal zijn verrigt, aan de Regering berigt te geven.

In voldoening aan dien last had de Hoofdkommissie van onderwijs de eer te berigten, dat het eenige mogelijke middel van voorziening daarin bestond, dat steeds eenige onderwijzers voor de Indische dienst beschikbaar werden gehouden.

Sedert eenigen tijd had de Hoofdkommissie dezen maatregel van voorziening reeds zooveel mogelijk toegepast, wanneer de gelegenheid daartoe bestond, en juist onderwijzers aan wie geene vaste plaatsing kan worden aangewezen beschikbaar waren.

Om dit evenwel voortdurend te kunnen doen, zal het noodig zijn dat de Hoofdkommissie door de Regering gemagtigd worde om, steeds een *drietal* onderwijzers beschikbaar te houden, een te *Batavia*, te *Samarang* en te *Soerabaija*, ten einde onderwijzers die door ziekte of om andere redenen tijdelijk buiten staat zijn hunne betrekkingen te vervullen, gedurende den tijd dier verhindering te vervangen.

Een dubbel stel onderwijzers voor iedere school te benoemen, daaraan kon om de aanzienlijke kosten, toch wel niet gedacht worden.

Overeenkomstig dit voorstel werd door de Regering bij Gouvernements besluit (1) de magtiging des Konings gevraagd.

D. Mededeeling van onderscheiden aard.

De onderwijzers ontheven van de verpligting tot het stellen van borgtogt.

Bij gelegenheid dat over het stellen van een borgtogt van zekeren onderwijzer werd gehandeld, gaf de Direkteur van Financiën als zijn gevoelen aan de Hoofdkommissie van onderwijs te kennen, dat de geheele aangelegenheid der

(1) dd. 27 Oktober 1864 N°. 32.

borgstelling voor Gouvernements onderwijzers grootelijks herziening scheen te behoeven, omdat het voor die onderwijzers zeer bezwaard was te achten, dat als waarborg van de schoolgelden, welke soms tot een bedrag van slechts eenige weinige guldens geïnd werden, de in kasstorting werd geeischt van sommen van *f* 500, *f* 1000, *f* 1500 en *f* 2000, hoe luttel ook de gemiddelde som der ontvangen wordende schoolgelden soms zijn mogte.

De Hoofdkommissie vond deze opmerking juist.

Alvorens echter de noodige voorstellen aan de Regering te doen, heeft zij de Algemeene Rekenkamer verzocht terzake haar gevoelen te willen mededeelen, en op te geven de hoegrootheid der som door de Algemeene Rekenkamer noodig geoordeeld om, als borgstelling door de hoofd-, eerste- en besturende onderwijzers te worden gestort.

Ter bevordering van een juist overzigt werd tevens aangeboden een staat van de thans gevorderde borgstellingen.

De Algemeene Rekenkamer gaf hierop te kennen, dat de van de Gouvernements onderwijzers gevorderde cautiën in geen de minste verhouding stonden tot hunne geldelijke verantwoordelijkheid.

Met het gevoelen van den Direkteur van Financiën, dat deze aangelegenheid dringend voorziening vereischte, kon de Algemeene Rekenkamer zich niet alleen zeer wel vereenigen, maar zag zij zelfs er geen bezwaar in, dat de borgtogten voor de Gouvernements onderwijzers geheel werden afgeschaft, ook uit aanmerking, dat de aan hen nu en dan opgelegd wordende belastingen, in den regel zoo gering zijn, dat die gemakkelijk op de traktementen of andere inkomsten kunnen worden verhaald.

De Hoofdkommissie van onderwijs erkennende dat de verpligting tot het stellen van borgtogt voor de onderwijzers drukkend mogt genoemd worden, betoogde, gesteund door de uitspraken van twee zulke bevoegde autoriteiten, aan de Regering de wenschelijkheid, om de verpligting tot het stellen van borgtogt geheel op te heffen.

Overeenkomstig dat voorstel werd door het Gouvernement bij besluit ( ) eene beschikking genomen, waarbij de onder-

---

(1) dd. 25 Mei 1864 N°. 10.

wijzers van de Gouvernements lagere scholen in *Nederlandsch Indië* werden ontheven van de verpligting tot het stellen van borgtogt voor de door hen geïnd wordende schoolgelden, met bepaling tevens, dat zal worden uitbetaald hetgeen door hen bereids aan borgtogt in 's lands kas is gestort.

Teekenschool te Samarang.

Van de Subkommissie van onderwijs te *Samarang* ontving de Hoofdkommissie het voorstel om daar ter plaatse, even als te *Batavia* eene Gouvernements teekenschool op te rigten.

De noodige voorstellen daartoe werden door de Hoofdkommissie aan het Gouvernement gedaan, waarop gevolgd is het Gouvernements besluit, (1) waarbij eene som van *f* 100 (*honderd gulden*) 's maands is toegestaan tot gedeeltelijke bezoldiging van een teekenmeester bij de gezamenlijke Gouvernements scholen te *Samarang*.

Daar de Subkommissie reeds een teekenmeester heeft aangewezen, en een koncept-reglement voor de teekenschool in behandeling is, zoo zal de teekenschool te *Samarang* spoedig in werking treden.

HERDRUK VAN DEN BUNDEL INSTRUKTIËN, REGLEMENTEN en BESLUITEN OVER HET SCHOOLWEZEN.

In het jaar 1859 werd door den Sekretaris der Hoofdkommissie voor de pers bewerkt, een bundel Instruktiën, Reglementen en Besluiten over het schoolwezen in *Nederlandsch Indië*, en bij Gouvernements besluit (2) magtiging verleend om dat werk op de Lands-drukkerij te *Batavia* te drukken tot een getal van *twee honderd vijftig* exemplaren, en tegen betaling verkrijgbaar te stellen.

Er bestond zoo groote vraag naar dat werk, dat reeds in 1863 alles bij 'sLands-drukkerij was uitverkocht. De Hoofdkommissie van onderwijs besloot daarom door haren sekretaris dien

---

(1) dd. 8 November 1864 N°. 9.
(2) » 7 Januarij 1859 » 18.

bundel verder te doen bijwerken, en daarbij op te nemen zoodanige algemeene reglementen, waarvan de kennis voor de onderwijzers noodig kon zijn, hoezeer slechts gedeeltelijk voor hen van toepassing.

Bij Gouvernements besluit (1) werd daarop magtiging verleend om den bundel school-reglementen en andere voorschriften het schoolwezen betreffende, voor zooveel noodig herzien en aangevuld, bij den partikulieren boekdrukker te *Batavia*, *W. Ogilvie* te doen herdrukken, tot een getal van *vijf honderd* exemplaren, tegen betaling van eene som van *f* 700 (*zeven honderd gulden*) of *f* 1,40 (*een gulden veertig cents*) per exemplaar, met bepaling dat na afloop van dien herdruk *twee honderd vijftig* exemplaren zullen worden ter beschikking gesteld van de Hoofdkommissie van onderwijs, *twintig* exemplaren ter beschikking van den algemeenen sekretaris, en de overige *twee honderd dertig* exemplaren tegen betaling van *f* 1,40 (*een gulden veertig cents*) per exemplaar bij de Lands-drukkerij te *Batavia* zullen verkrijgbaar worden gesteld.

Nieuwe Leermiddelen.

Op den katalogus der schoolboeken en leermiddelen voor de Gouvernements lagere scholen in *Nederlandsch Indië* werden dit jaar opgenomen:

a. de door den onderwijzer *D. C. de Bruin* vervaardigde nieuwe uitgave van den *zesden* druk van de Nederlandsche spraakkunst voor meer gevorderden;

b. het door den onderwijzer *J. M. Rosskopf* vervaardigd werkje, getiteld: Beginselen der Aardrijkskunde van Nederlandsch Oost-Indië;

c. *vier* verschillende leesboekjes, vervaardigd voor de Nederlandsch Indische jeugd, door Mevr. *J. A. Weijhenke*, en

d. een leesboek getiteld: het Gaslicht, toegelicht voor de Nederlandsch Indische jeugd, vervaardigd door de onderwijzers *R. J. L. Weijhenke* en *J. M. Rosskopf*.

---

(1) dd. 7 Februarij 1864 N°. 30.

Over de daarstelling van overdekte speelloodsen bij de Gouvernements scholen.

Overdekte speelplaatsen worden op enkele uitzonderingen na, nergens bij de Gouvernements scholen aangetroffen.

Door een der Subkommissiën van onderwijs buiten *Java* werd het voorstel tot oprigting van zoodanige speelplaatsen gedaan.

Werd dit aangenomen, dan zouden vele voorstellen dezelfde strekking hebbende, kunnen worden te gemoet gezien, welke zeker tot beduidende uitgaven zouden leiden.

Uit de overweging dat voor eene speelplaats der kinderen in de nabijheid der scholen, spoedig opschietende en schaduw gevende boomen kunnen geplant worden, zoodat in betrekkelijk korten tijd eene belommerde speelplaats kan worden aangelegd, werd op advies van de Hoofdkommissie afwijzend op het gedane voorstel bij Gouvernements besluit (1) beschikt.

Vermeerdering der indemniteiten van huur voor schoollokalen en onderwijzers woningen.

De indemniteit voor huishuur van den onderwijzer der Gouvernements lagere school te *Pekalongan* werd verhoogd met *f* 30 (*dertig gulden*) 's maands, en alzoo gebragt op *f* 60 (*zestig gulden*) 's maands. (2)

Aan den onderwijzer te *Sumanap* (residentie *Madura*) werd toegekend eene som van *f* 40 (*veertig gulden*) 's maands, voor den inhuur van een partikulier woonhuis, om te worden gebezigd voor schoollokaal en onderwijzerswoning. (3)

Aan den *eersten* onderwijzer der gouvernements derde lagere school te *Batavia* (kampong *Balie*) werd toegekend eene som van *f* 100 (*honderd gulden*) 's maands, als indemniteit van huishuur. (4)

Voor den inhuur van een schoollokaal te *Salatiga* (resi-

---

(1) dd. 6 Junij 1864, N°. 9.
(2) Gouv. besluit dd. 8 Januarij 1864, N°. 12.
(3) » » » 18 Februarij » » 20.
(4) » » » 24 » » » 21.

dentie *Samarang*) werd toegestaan *f* 50 (*vijftig gulden* 's maands. (1)

De indemniteit van huishuur van den *eersten* onderwijzer der gouvernements lagere school te *Pasoeroean* werd verhoogd met *f* 25 (*vijf-en-twintig gulden*) 's maands en alzoo gebragt op *f* 75 (*vijf-en-zeventig gulden*) 's maands. (2)

De indemniteit van huishuur van den gouvernements onderwijzer der lagere school te *Magelang* (residentie *Kadoe*) met *f* 20 (*twintig gulden*) 's maands en alzoo gebragt op *f* 50 (*vijftig gulden* 's maands. (3)

Aan den onderwijzer der gouvernements lagere school te *Maros* (*Noorder distrikten van Celebes*) werd toegekend eene som van *f* 35 (*vijf-en-dertig gulden*) 's maands. (4)

Aan den onderwijzer der gouvernements lagere school te *Tjilatjap* (residentie *Banjoemaas*) werd eene indemniteit van huishuur verleend ad *f* 30 (*dertig gulden*) 's maands en voor den inhuur van een schoollokaal *f* 15 (*vijf-en-veertig gulden*) 's maands toegestaan. (5)

Verzoek om subsidie voor particuliere scholen.

Door eenige ingezetenen in de residentie *Djokjokarta* werd het verzoek gedaan, om magtiging te erlangen tot het houden eener geldloterij, waarvan de baten uitsluitend zouden strekken tot het oprigten eener meisjesschool te *Djokjokarta*.

Daar op gelijksoortig verzoek van een der ingezetenen te *Djokjokarta* in het vorige jaar eene afwijzende beschikking werd genomen, werd aan de adressanten bij gouvernements besluit (6) te kennen gegeven, dat bij het vorig besluit van afwijzing werd volhard.

Eene afwijzende beschikking werd almede genomen bij gouvernements besluit (7) op het verzoek om een renteloos

---

(1) Gouv. besluit dd. 11 Mei 1864. N°. 12.
(2 en 3) » » » 16 Junij » » 14.
(4) » » » 2 Augustus » » 11.
(5) » » » 8 November » » 31.
(6) » » » 24 April » » 31.
(7) » » » 6 Maart » » 21.

voorschot van *f* 6000 (*zes duizend gulden*) ten einde daarmede te voorzien in de kosten van inrigting van eene te *Batavia* te openen partikuliere jonge-jufvrouwen kost- en dagschool.

Toelating van Inlanders op de Gouvernements lagere scholen waar de Nederlandsche taal wordt onderwezen.

Door zekeren Regent werd aan één der Subkommissiën van onderwijs een rekest aangeboden, houdende verzoek om zijne *twee* zonen toetelaten op de Gouvernements lagere school voor Europeanen. Dat verzoek werd aan de beslissing van de Hoofdkommissie van onderwijs onderworpen.

Bij Gouvernements besluit van 7 Mei 1849, no. 27, had de Regering aan de Hoofdkommissie van onderwijs als haren wensch te kennen gegeven, dat althans met opzigt tot kinderen van voorname inlandsche hoofden, nog vooreerst gelegenheid zoude worden gelaten tot het verkrijgen van onderwijs op de Gouvernements lagere scholen, wanneer daarop mogt worden aangedrongen, en geene overeenkomst met den onderwijzer mogt kunnen worden tot stand gebragt tot het geven van private lessen. — Voorts werd nog bij datzelfde besluit aan de Hoofdkommissie medegedeeld, dat de Regering genegen was op daartoe strekkende aanvrage ter beschikking van de hoofden van plaatselijk bestuur op *Java* te stellen eenige fondsen voor het onderwijs en de opleiding van Inlandsche ambtenaren mits dat vooraf de uitvoerbaarheid daarvan werd aangetoond.

De Hoofdkommissie kwam daardoor tot de meening, dat de Regering geene vereeniging van Europesche en kinderen van Inlanders in dezelfde school verlangde. Zij werd in die meening bevestigd door de Gouvernements besluiten van 21 Augustus 1862, no. 12, en 25 Maart 1863, no. 14, handelende over de toelating van Inlandsche christenen op de Gouvernements lagere scholen, waarbij van de stelling was uitgegaan dat het besluit van 7 Mei 1849, no. 27, de toelating van Inlanders uitsloot.

De Hoofdkommissie was dus in twijfel of zij bevoegd was op het verzoek van den hierboven bedoelden Regent eene gunstige beschikking te nemen, ook omdat uit het woord »*vooreerst*"

voorkomende in het zooeven genoemd besluit zou kunnen worden afgeleid, dat het de bedoeling was zonen van Regenten en andere voorname Inlandsche hoofden slechts op de Gouvernements scholen toetelaten, zoolang nog geen Inlandsche scholen zouden zijn opgerigt.

Was deze opvatting juist, zoo zou de uitzondering niet meer gelden voor bovenbedoelden Regent, omdat in zijne woonplaats eene Inlandsche school bestond.

De Hoofdkommissie verzocht mitsdien de bedoeling der Regering nader te mogen vernemen. (1)

In beschikking hierop ontving de Hoofdkommissie van onderwijs een Gouvernements besluit (2) waarbij werd overwogen:

»dat, zoo de letter van het besluit van 7 Mei 1849, no. 27, welligt nog eenigen twijfel mogt kunnen overlaten, het toch duidelijk uit de destijds ter zake gewisselde stukken bleek, dat het in de bedoeling lag, om de zonen van Regenten en andere voorname Inlandsche hoofden en grooten op de Gouvernements scholen voor Europeanen en met deze gelijkgestelden slechts zóólang toetelaten, als nog geene scholen voor Inlanders zouden zijn opgerigt;

»dat dit besluit dus niet toeliet aan het verzoek van bedoelden Regent, op wiens standplaats eene Inlandsche school bestond, te voldoen;

»dat de school echter, blijkens het algemeen verslag van den staat van het schoolwezen in *Nederlandsch-Indië* over 1862, stond onder een niet door het Gouvernement bezoldigden Inlandschen onderwijzer, die dus niet van de kweekschool te *Soerakarta* afkomstig was;

»dat het derhalve wel is aantenemen, dat daar minder goed onderwijs gegeven wordt;

»dat uit aanmerking hiervan, en omdat er iets stuitends in was, een Regent, die behoefte gevoelde aan zijne kinderen een beter onderwijs te doen geven, dit te beletten, terwijl de betrokkene subkommissie het verzoek ondersteunde, en de Hoofdkommissie van onderwijs er zich niet tegen ver-

---

(1) Missive H. C. V. O. dd. 13 Januarij 1864, N°. 37/166.
(2) dd. 3 Maart 1864, N°. 10.

zette, — voor dit geval eene uitzondering op den aangenomen regel allezins te wettigen was;

»waarom de Hoofdkommissie van onderwijs werd gemagtigd om de zonen van den bedoelden Regent op de Gouvernements lagere school voor Europeanen in zijne woonplaats, toe te laten."

Bij Gouvernements besluit dd. 14 Julij 1864, no. 7, werd daarop aan de Hoofdkommissie nader medegedeeld:

»dat het den Minister van Kolonien wenschelijk voorkwam tot toelating van zonen van Regenten en van andere voorname Inlandsche hoofden en grooten op de Gouvernements lagere scholen voor Europeanen en met deze gelijkgestelden, ruimere gelegenheid te geven dan in de bedoeling van het Indisch besluit van 7 Mei 1849, no. 27, heeft gelegen;

»dat wanneer Inlanders zulks uitdrukkelijk en uit eigene beweging verlangen, hunne zonen voortaan ook behooren te worden toegelaten tot het erlangen van onderwijs op de bovenbedoelde scholen;

»dat daartegen geen bezwaar kon bestaan zoo slechts gezorgd werd dat zelfs de schijn werd vermeden, dat de plaatsing der bedoelde Inlandsche kinderen op de Europesche scholen, aan iets anders zou zijn toeteschrijven, dan aan de vrije verkiezing hunner ouders of voogden.

Tevens had de Hoofdkommissie van onderwijs ontvangen het Gouvernements besluit van den 24 Junij 1864, no. 10, waar bij artikel 2; onder nadere goedkeuring des Konings werd bepaald, dat op de Gouvernements scholen waarin de Nederlandsche taal wordt onderwezen, die Inlanders zullen toegelaten worden, die daartoe het verlangen te kennen geven.

Omtrent de juiste bedoeling van deze beschikking werd de Hoofdkommissie van onderwijs later ingelicht bij het besluit van den 25 December 1864, no. 18, waarbij werd overwogen:

»dat de bij artikel 2 van het besluit van 24 Junij 1864, no. 10 genomen maatregel berust op een zuiver beginsel, op den wensch, om den Inlander in de gelegenheid te stellen meer kennis op te doen;

dat daarom de uitvoering van dien maatregel zoo min mogelijk behoort te worden beperkt;

»dat Inlandsche kinderen in den regel stiller, bescheidener, volgzamer en gehoorzamer zijn dan zij in wier aderen Europeesch bloed vloeit; zoodat hun zamenzijn op de school

onder goede tucht de laatsten niet zal bederven, noch aanleiding geven tot botsingen;

»dat de kennis der Nederduitsche taal in billijkheid niet kan worden gevorderd als voorwaarde van toelating, wanneer wordt in aanmerking genomen dat die kennis evenmin, althans niet dan in zeer geringe mate aangetroffen wordt bij de kinderen van mindere Europeanen, gesproten uit gemengd bloed, als zij voor het eerst de school bezoeken;

»dat het eenig bezwaar dat welligt ten deze in de toekomst zich zal doen gevoelen, zal zijn overbevolking der scholen, met het gevolg dat eene noodzakelijke uitbreiding de krachten der Regering zoude te boven gaan;

»dat echter voor'shands geen reden bestaat tot groote beduchtheid voor die overbevolking, daar het niet denkbaar is, dat de bevolking plotseling zoodanig met het geven van Europeesch onderwijs aan hare kinderen zal ingenomen zijn, dat de scholen zullen overstroomd worden;

»dat behoeftige Inlanders en zij die van kleine verdiensten leven, wel verpligt zijn van hunne kinderen, zelfs op zeer jeugdigen leeftijd, der tegemoetkoming in hunnen arbeid diensten te vergen, welke hen beletten de scholen te bezoeken;

»dat met het oog daarop tot wegneming van de vrees voor overbevolking, als regel zoude kunnen worden aangenomen, dat Inlanders, die hunne zonen of betrekkingen op de Gouvernements scholen wenschen toegelaten te zien, niet kunnen worden gerangschikt onder de onvermogenden."

Op grond van deze beschouwingen werd aan de Hoofdkommissie van onderwijs te kennen gegeven, dat de Regering van oordeel is, dat voor als nog de noodzakelijkheid niet gebleken is om eenige beperkende uitlegging te geven aan de beschikking vervat in artikel 2 van het besluit van 24 Junij 1864 N° 10, en dat in elk geval de ondervinding van een paar jaar zal dienen te worden afgewacht, vóór dat de werking van den maatregel in nadere overweging kan genomen worden;

onder opmerking evenwel dat vermits de Inlanders, die verlangen mogten op de Gouvernements scholen, waarin de Nederduitsche taal wordt onderwezen, te worden toegelaten, in den regel niet geacht kunnen worden tot de behoeftige

klasse der bevolking te behooren, derhalve ook op die scholen *geen gratis* onderwijs aan Inlanders behoeft gegeven te worden.

Onder dezelfde dagteekening van 25 December ontving de Hoofdkommissie ook de mededeeling van de ontvangst der Koninklijke goedkeuring op het besluit van 24 Junij 1864 N°. 10, luidende als volgt:

No. 11.

EXTRACT uit het Register der Besluiten van den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië.

BUITENZORG, *den 25 December 1864.*

Gelet op artikel 2 van het besluit van 24 Junij 1864 N°. 10, waarbij, onder nadere goedkeuring des Konings, is bepaald, dat op de Gouvernements scholen, waarin de Nederlandsche taal wordt onderwezen, die Inlanders zullen toegelaten worden, die daartoe het verlangen te kennen geven.

Gelezen de missive van den Minister van Koloniën van 24 September 1864 L^a^ A^az^ N°. 11/1165, daarbij in antwoord op den Indischen brief van 24 Junij 1864 N°. 562^a^/10 (bovenaangehaald besluit van dien dag N°. 10) mededeelende:

dat ofschoon de Indische Regering welligt zonder Hare bevoegdheid te overschrijden, op eigen gezag tot den voorschreven maatregel had kunnen besluiten, het ook hem, Minister voorkwam, dat teregt daarop de Koninklijke goedkeuring is gevraagd, dewijl het daarbij het gewigtig beginsel betreft, dat door het Gouvernement aan den Inlander hulp zal worden verleend tot het aanleeren der Hollandsche taal;

dat vermits hij, Minister, zich met bedoelden maatregel volkomen kan vereenigen, zoo als reeds gebleken is uit zijne missive van 25 Mei 1864 L^a^ A^az^ N°. 18/570, verhandeld bij het besluit van 14 Julij 1864 N°. 7, hij dus niet ge-

aarzeld heeft, daarop de goedkeuring des Konings in te roepen, en het Zr. Ms. heeft behaagd die te verleenen, blijkens een kabinets-rescript van den 14 September 1864 No. 68.

Is goedgevonden en verstaan;

Van de vorenstaande mededeeling van den Minister van Koloniën aanteekening te houden.

HOOFDSTUK II.

PLAATSELIJK OVERZIGT

OMTRENT DEN

STAAT VAN HET GOUVERNEMENTS EN PARTIKULIER ONDERWIJS

ONDER DE

EUROPEANEN EN HUNNE AFSTAMMELINGEN,

GETROKKEN UIT DE VERSLAGEN DER ONDERSCHEIDENE SUBKOMMISSIËN.

BANTAM.

De opkomst der kinderen liet over het algemeen weinig te wenschen.

Bij het gehouden openbaar examen op den 2den Julij gaven de leerlingen blijken van gemaakte vorderingen.

Aan de bekwaamste leerlingen zijne eere- en aanmoedigingsprijzen uitgereikt.

Het besloten examen heeft niet plaats gehad.

De toestand van het onderwijs mogt goed worden genoemd.

Het lid der Subkommissie van onderwijs *J. P. L. le Rutte*, die naar *Anjer* verplaatst is, moest reeds door een ander lid vervangen zijn geworden, doch tot dus verre mogt het de Subkommissie niet gelukken een vervanger te vinden. Er bestaat evenwel hoop spoedig eene voordragt te kunnen doen.

BATAVIA.

Gouvernements eerste lagere school.

Gedurende het verslagjaar werd het onderwijs aan de Gouvernements *eerste* lagere school te *Weltevreden*, onafgebroken gegeven; de onderwijzer voor de Oost-Indische dienst

J. A. Bakhoven werd afwisselend beschikbaar gesteld aan de *eerste*, *tweede* en *vijfde* lagere school. — De *tweede* onderwijzer *H. R. van Heekeren* en de *derde* onderwijzer *O. E. Hansen* in de maand November benoemd zijnde, tot *eersten* en *tweeden* onderwijzer aan de Gouvernements *vierde* lagere school op het *Molenvliet* te *Batavia*, werden vervangen door de onderwijzers *J. M. Rosskopf* (1) en *A. J. L. Lempe* (2). — Nog werd de tijdelijke onderwijzer *J. A. Bakhoven* in de maand December benoemd tot *derden* onderwijzer aan de Gouvernements *vierde* lagere school.

De onderwijzer voor de Oost-Indische dienst *J. Dekker* werd tijdelijk aan deze school werkzaam gesteld. (3)

Het gemiddeld getal leerlingen dat de school bezocht, beliep 75 tegen 80 in het vorige jaar.

Het openbaar examen had plaats op den 27 Junij en gaf alle reden tot tevredenheid.

Om verschillende redenen, onder welke voornamelijk de vele wisselingen van het personeel, werd dit jaar aan deze school even als aan de andere scholen te *Batavia* geen besloten examen gehouden.

Gouvernements teekenschool.

Deze inrigting besloot het jaar 1864, het *tweede* jaar van haar bestaan, met een getal van 25 leerlingen, waarvan 12 in de *eerste* klasse en 13 in de *tweede* klasse.

Onder deze waren 14 betalende en 11 *gratis* leerlingen.

Vele mutatiën hebben in het afgeloopen jaar plaats gehad:

5 leerlingen uit de *eerste* klasse werden geplaatst op de Gouvernements bureaux;

2 verlieten om verschillende redenen de teekenschool;

5 vertrokken naar andere plaatsen, en

4 welke ongeacht herhaalde aanmaningen, hunne kontributiën in *drie* maanden niet voldaan hadden, bleven op eene hernieuwde aanmaning tot betaling van de teekenschool weg.

Niettegenstaande de vele mutatiën bleef het aantal leerlingen evenredig aan het voorgaande jaar.

Aan een *gratis* leerling in de *eerste* klasse welke mede

---

(1) Gouvernements besluit dd. 1 November 1864 N°. 10.
(2) Besluit H. C. v. O. » 10 November » » 18/174.
(3) » » » 21 December » » 31/175.

op een Gouvernements bureau geplaatst is, doch zeer veel lust en aanleg tot teekenen heeft, werd op zijn verzoek toegestaan, de teekenlessen ook verder *gratis* te blijven genieten.

De nieuwe leerlingen welke in den loop van het jaar tot de teekenlessen toegelaten werden, waren alle beginnende.

Het teekenen der leerlingen in de *eerste* klasse heeft zich dit jaar bepaald tot groote koppen, en geheele figuren met schaduw, ook op gekleurd papier met zwart en wit krijt; groote uitgewerkte landschappen en voorwerpen uit het daaglijksch leven.

In de *tweede* klasse, tot gedeelten van het menschelijk ligchaam, omtrekken van koppen, en de beginselen van het schaduwen, alsmede tot voorwerpen uit het daaglijksch leven en kleine landschapjes.

Aan de leerlingen der beide klassen werd gelegenheid gegeven, zich ook buiten de lesuren, verder in het teekenen te oefenen, waartoe het hun vergund werd het benoodigde papier, voorbeeld en teekenbehoeften, naar huis mede te nemen.

Met den aanvang van het jaar 1865 zal een begin gemaakt worden in de *eerste* klasse met de beginselen van het bouwkundig en regtlijnig teekenen; diegenen der leerlingen welke zich meer bepaaldelijk daarop wenschen toe te leggen, zal eenmaal 's weeks daartoe gelegenheid worden gegeven.

De resultaten van het teeken-onderrigt in het afgeloopen jaar mogen bevredigend genoemd worden, in aanmerking nemende, de vele mutatiën die onder de leerlingen plaats vonden.

De leerlingen gaven over het algemeen redenen tot tevredenheid, slechts enkele onder hen waren minder vlijtig.

Bij gelegenheid van het openbaar examen in de *eerste* school, waren een groot aantal teekeningen, waaronder zeer voldoende, ter bezigtiging gesteld. — Aan de leerlingen, die het meest hadden uitgemunt werden passerdoozen, teekenportefeuilles en andere teekenbenoodigdheden ten geschenke gegeven.

De indemniteit voor aankoop van portefeuilles, teekenbehoeften, enz. was toereikende, hoezeer de verhouding van het getal *gratis* leerlingen, tot dat der *betalende* steeds grooter was, dan de reglementair vastgestelde evenredigheid.

VAN DE BETALENDE LEERLINGEN BEHOOREN:

5 tot de Gouvernements *eerste* lagere school;
2 » » » *tweede* » »
2 » » » *derde* » »
5 buiten leerlingen.

GRATIS LEERLINGEN:

6 tot de Gouvernements *tweede* lagere school;
4 » » » *derde* » »
1 buiten leerling.

Gouvernements tweede lagere school.

De volgende mutatiën vonden achtereenvolgend bij het onderwijzend personeel aan deze school plaats:

De *derde* onderwijzer *B. A. Brassinga* verkreeg in Mei, wegens ziekte een tweejarig verlof naar *Nederland* (1) en werd vervangen door den onderwijzer *H. J. Scheffer*. (2)

In Julij werd tot ondermeester aangesteld *C. H. L. Croes*. (3)

Hij bleef werkzaam tot November, toen hij benoemd werd tot *tweeden* onderwijzer bij de Gouvernements lagere school te *Pasoeroean*. (4)

Ook in Julij werd de *tweede* onderwijzer *W. Meijer* benoemd tot *eersten* onderwijzer aan de Roomsch Katholieke Weeshuisschool te *Samarang*; (5) in de ontstane vakature werd voorzien door de tijdelijke benoeming van den onderwijzer *J. H. Retel*. (6)

De *eerste* onderwijzer *D. C. de Bruin* werd als zoodanig benoemd bij de Gouvernements *eerste* lagere school te *Samarang*, en in zijne plaats *J. W. Sloot* benoemd, *eerste* onderwijzer aan de Gouvernements *vierde* lagere school op het *Molenvliet* te *Batavia*. (7)

---

(1) Gouvernements besluit dd. 25 April 1864 N°. 3.
(2) Besluit H. C. v. O. » 2 Mei » » 81/169.
(3) » » » 18 Junij » » 136/171.
(4) » » » 25 November » » 31/174.
(5) Gouvernements besluit » 6 Julij » » 2.
(6) » » » 11 Augustus » » 3.
(7) » » » 1 November » » 10.

De onderwijzers voor de Oost-Indische dienst *J. A. Olt* en *C. C. Bierhuis* werden tijdelijk aan deze school werkzaam gesteld. (1)

Het onderwijzend personeel onder ultimo December bestond dus uit de volgende personen:

J. W. Sloot, *eerste* onderwijzer.
J. H. Retel, *tweede* idem. (*waarnemend*)
H. J. Scheffer, *derde* idem.
H. Vanger, *vierde* idem.
J. A. Olt, *C. C. Bierhuis*, } tijdelijk werkzaam.

Het openbaar examen vond dit jaar plaats op den 27sten Junij; de stand van het onderwijs was bij die gelegenheid gunstig.

Volgens de gehouden aanteekeningen kwamen de leerlingen vrij geregeld op.

Het gemiddeld aantal absentiën bedroeg per dag p. m. $\frac{1}{8}$.

Niet minder dan 102 leerlingen verlieten de school, namelijk:

door vertrek naar elders		11
door plaatsing in maatschappelijke betrekking . . .		14
door gevorderden leeftijd (meisje)		1
naar de Gouvernements *eerste* school	3	61
naar de Gouvernements *vierde* school	1	
door splitsing dezer school en door verhuizing .	57	
naar particuliere scholen		10
overleden		3
om onbekende oorzaken		2
		102

Op het einde des jaars waren weder 171 leerlingen op de school tegen 150 in het vorige jaar.

In de aanvangschool waren de leerlingen vrij goed geoefend in het aanvankelijk lezen, terwijl de dagelijksche spreekoefeningen door middel van aanschouwelijk onderrigt, op het spreken der taal en de oefening van het denkvermogen gunstig werkten.

Het *lezen* in de *drie* overige klassen der school was over

1) Besluit H. C. v. O. dd. 21 December 1864 N°. 31/175.

het algemeen zeer goed; de leerlingen lazen natuurlijk en hadden eene vrij goede uitspraak.

Het *schrijven* stond op een vrij gunstig standpunt, voor dit onderwijs werd gevolgd de methode volgens *Thiemes* schoolschriften.

De *rekenkunde* werd zorgvuldig beoefend, in de hoogste klasse werd zelfs vrij vlug gerekend uit het hoofd.

Taalkunde. Door het opmaken van eigene opstellen gaven de leerlingen der hoogste klasse blijken, dat de taalregels goed werden toegepast.

Aardrijkskunde. In de middelste klasse was men met dit onderwijs begonnen, in de hoogste klasse waren de leerlingen vrij goed onderwezen in de aardrijkskunde van *Nederlandsch-Indië* in het bijzonder, de algemeene aardrijkskunde werd ook met vrucht beoefend.

Geschiedenis. Die van *Nederlandsch-Indië* werd dit jaar in het bijzonder beoefend, en wel die, volgens het *eerste* stukje, Geschiedenis der Nederlanders in den Oost-Indischen Archipel, door *D. C. de Bruin.*

In den regel verlaten de leerlingen op te jeugdigen leeftijd de school, en meestal op het tijdstip, dat zij, door de met zooveel moeite verkregene verstandsontwikkeling, eerst regt vatbaar geworden waren om het meeste nut uit het onderwijs te kunnen trekken.

Gouvernements derde lagere school.

Tot den 21sten Maart werd het onderwijs gegeven in eene partikuliere woning op *Goenong Sahurie*, doch op dat tijdstip was het nieuwe te *Kampong Balie* gelegen Gouvernements gebouw gereed, en werd dit dan ook den 25sten Maart betrokken.

Gemiddeld 70 leerlingen namen aan het onderwijs deel.

Op den 28sten Junij werd een openbaar examen gehouden, en de stand van het onderwijs over het algemeen gunstig bevonden.

De volgende mutatiën hadden onder het onderwijzend personeel plaats.

De *derde* onderwijzer *H. J. Scheffer* werd in gelijke betrekking overgeplaatst bij de *tweede* school. (1) Bij besluit

(1) Besluit H. C. v. O. dd. 2 Mei 1864 N°. 31/169.

van denzelfden datum werd de onderwijzer bij de Gouvernements lagere school te *Poerwakarta*, *A. J. L. Lempe*, tot *derden* onderwijzen bij deze school aangesteld, die dan ook den 28sten dier maand zijne nieuwe betrekking reeds aanvaardde.

De *tweede* onderwijzer *J. O. Boulet*, die aanhoudend sukkelend was, en niet dan zeer afgebroken zijne dienst kon waarnemen, zag zich in de maand Junij verpligt een binnenlandsch verlof aan te vragen, voor den tijd van één maand. (1).

Dit verlof echter was niet in staat hem zijne gezondheid terug te geven, zoodat hij zich in den loop der maand Oktober verpligt vond een tweejarig verlof naar *Nederland* aan te vragen, hetwelk werd verleend. (2)

Ook de ondermeester *Croes* leidde in het begin des jaars een sukkelend leven, zoodat hij meermalen gansche weken verhinderd werd zijne dienst waar te nemen. Hij werd in gelijke betrekking overgeplaatst bij de *tweede* school. (3)

De *derde* onderwijzer *A. J. L. Lempe* werd in gelijke betrekking overgeplaatst bij de *eerste* school, en bij hetzelfde besluit in zijne plaats benoemd de onderwijzer aan de Gouvernements *vijfde* lagere school in de stad *Batavia*, *G. ter Marsch*. (4)

Ter vervanging van den inmiddels vertrokken *tweeden* onderwijzer werd benoemd de onderwijzer te *Fort de Kock*, *J. A. Immink*, (5) die echter bij het einde des jaars nog niet was aangekomen.

De bovengenoemde mutatiën, benevens de ziekelijke toestand van de onderwijzers, waren oorzaak, dat menigmaal de dienst door slechts *twee*, nu en dan door den eersten onderwijzer alleen moest worden waargenomen. Uit dien hoofde kon het besloten December-examen dan ook niet gehouden worden.

Gouvernements vierde lagere school op het Molenvliet te Batavia.

Het getal leerlingen verminderde aan deze school van 81 tot 67.

---

(1) Besluit H. C. v. O. dd. 22 Junij 1864 N°. 55/171.
(2) Gouvernements besluit » 30 September » » 1.
(3) Besluit H. C. v. O. » 18 Julij » » 136/171.
(4) » » » 10 November » » 18/174.
(5) Gouvernements besluit » 16 Oktober » » 2.

Het openbaar examen had plaats den 30sten Junij, en werd de stand van het onderwijs bevredigend bevonden.

De volgende mutatiën hadden ook weder dit jaar bij het onderwijzend personeel plaats.

Aan den *tweeden* onderwijzer *J. M. Rosskopf* werd toegestaan een maand binnenlandsch verlof tot herstel zijner gezondheid (1). Een dergelijk verlof werd later verleend aan den eersten onderwijzer *J. Schoonderbeek*. (2)

Daarna werd den onderwijzer *J. Schoonderbeek* een tweejarig verlof naar *Nederland* verleend tot herstel van gezondheid. (3)

In zijne plaats werd benoemd *J. W. Sloot*, laatst *eerste* onderwijzer aan de Gouvernements *derde* lagere school te *Soerabaija*. (4)

De onderwijzer *Sloot* aanvaardde in het laatst van Oktober zijne betrekking, en gaf die den 8sten November weder over aan den nieuw benoemden *eersten* onderwijzer *H. R. van Heekeren*, (5) omdat de heer *Sloot* in dien tusschentijd benoemd was tot *eersten* onderwijzer aan de Gouvernements *tweede* lagere school te *Weltevreden*. (6)

De *tweede* onderwijzer *J. M. Rosskopf* werd als zoodanig overgeplaatst naar de Gouvernements *eerste* lagere school te *Weltevreden*, (7) en in zijne plaats benoemd *O. E. Hansen* toen *derde* onderwijzer aan de Gouvernements *eerste* lagere school te *Weltevreden*. (8)

Aan den ondermeester *J. H. H. de Bell* werd wegens ziekte, toegestaan een binnenlandsch verlof naar *Soerabaija*, voor den tijd van *drie* maanden. (9)

Tot *derden* onderwijzer aan deze school werd benoemd de onderwijzer voor de Oost-Indische dienst *J. A. Bakhoven*. (10)

---

(1)	Besluit H. C. v. O.	dd.	10	Mei	1861	N°.	23/170.
(2)	Gouvernements besluit	»	30	Januarij	»	»	6.
(3)	» »	»	8	September	»	»	61.
(4)	» »	»	5	Oktober	»	»	10.
(5)	» »	»	1	November	»	»	10.
(6)	» »	»	1	»	»	»	10.
(7)	» »	»	1	»	»	»	10.
(8)	» »	»	1	»	»	»	10.
(9)	Besluit H. C. v. O.	»	19	»	»	»	44/174.
(10)	» »	»	30	December	»	»	44/175.

Gouvernements vijfde lagere school in de stad Batavia.

Deze school was in 1863 bij wijze van proef voor een jaar opgerigt, in het lokaal vroeger gebruikt tot vendukantoor.

Gemiddeld gingen er in dit verslagjaar 34 kinderen school, waarvan 15 betalende en 19 gratis.

Het was dus gebleken, dat eene daar geplaatste inrigting van onderwijs zich op den duur wel zou kunnen staande houden, waarom de vereischte voorstellen aan het Gouvernement werden gedaan om die instelling te bestendigen. (1)

De besturende onderwijzer *G. ter Marsch* was dikwijls ziek, en nadat hem een binnenlandsch verlof voor den tijd van één maand was toegestaan geworden, (2) verzocht hij bij herstel, zijne overplaatsing, des noods met vermindering van traktement.

Voorloopig werd hij dan ook op een minder traktement aan de *derde* school overgeplaatst, en in zijne plaats aangesteld, de onderwijzer van *Probolingo*, *J. van Hout*. (3)

Bij het openbaar examen in de maand Junij gehouden, konden nog weinig vorderingen bespeurd worden. De meeste leerlingen waren eerstbeginnenden. Velen spraken niets dan maleisch.

Gouvernements lagere school te Meester-Cornelis.

De besturend onderwijzer *J. P. Freijss* bleef het geheele jaar aan deze inrigting werkzaam.

Tot hulp voor de laagste klasse werd hem den kweekeling *J. H. Pieters* toegevoegd. (4)

Het getal leerlingen nam toe van 22 tot 30.

In het verslag staat vermeld dat de stand van het onderwijs aan deze school eerst na het gehouden examen zou kunnen worden opgegeven, thans kan daarvan gezegd worden, dat het in de maand Junij gehouden openbaar examen zeer heeft voldaan, en de kommissie de overtuiging verkreeg, dat met ijver en naauwgezetheid aan de verstandsontwikkeling der leerlingen werd gearbeid.

---

(1) Missive H. C. v. O. dd. 31 Augustus 1864 N°. 107/172.
(2) Besluit " » 17 September » » 153/173.
(3) » » » 10 November » » 13/174.
(4) » » » 31 December » » 50/166.

Ter voorkoming van herhalingen wordt met verwijzing naar het verslag van het vorige jaar over 1861 alléén vermeld, wat van het eerstgemelde verslag afwijkt of aanvulling behoeft.

De dag- en kostschool van den heer R. J. L. Weijhenke.

Het getal leerlingen bedroeg 88. In het geven van onderrigt in de verschillende vakken van het lager onderwijs, werd de heer *Weijhenke* bijgestaan door zijne echtgenoot, de heeren *A. N. Clavier* en *G. Th. Gezelschap*, docenten voor de *Fransche* en *Engelsche* talen, den heer *Marin Gouaij* en *twee* jufvrouwen-sekondanten, terwijl de heer *Tieman* sedert is overleden. Gedurende de middag- en avonduren was ook de Gouvernements onderwijzer *J. M. Rosskopf* aan deze inrigting werkzaam.

De dag- en kostschool van de heeren G. Warner en W. A. Snethlage.

Het getal leerlingen bedroeg gemiddeld 50.

De hulponderwijzer *H. F. Aukes* verliet in den loop van dit jaar deze inrigting. Hij verzocht en verkreeg admissie, om voor eigen rekening eene partikuliere school op te rigten. (1)

De dag- en kostschool van meisjes, van Mejufvrouwen M. M. Demarteau, later J. Berden en J. A. G. F. van Gemert.

(*School der Ursulinen*).

In de afdeeling op *Noordwijk* werd door de onderwijzeresse, bijgestaan door *zeven* sekondanten aan 80 leerlingen onderwijs gegeven in alle vakken van het lager onderwijs, benevens de Fransche en Engelsche talen, de muzijk, het schilderen en de teekenkunst, en alle vrouwelijke handwerken.

In de afdeeling op *Weltevreden* waren op ultimo December 231 leerlingen, van welke 51 internen en 180 externen.

---

(1) Besluit H. C. v. O. dd. 15 Julij 1864 N°. 117/171.

Door de onderwijzeresse, bijgestaan door *tien* sekondanten, werd almede in de vakken reeds bij de vorige afdeeling genoemd, onderwijs gegeven.

Drie élèves van het instituut op *Noordwijk* werden met goed gevolg door de Hoofdkommissie van onderwijs geëxamineerd als onderwijzeressen voor alle vakken van het lager onderwijs benevens de Fransche taal.

De school van Mejufvrouw C. M. C. Begeman.

In deze inrigting werd aan 67 leerlingen onderwijs gegeven in alle vakken van het lager onderwijs, benevens de Fransche, Engelsche en Hoogduitsche talen, muzijk, dansen en vrouwelijke handwerken. *Vier* à *vijf* sekondanten waren daarin der onderwijzeresse behulpzaam.

Verschillende onderwijzers gaven nog lessen in taal- en rekenkunde.

Nadat in het vorige jaar na behoorlijk afgelegd examen voor de Hoofdkommissie van onderwijs *twee* élèves waren toegelaten als onderwijzeressen voor de Nederlandsche en Fransche talen, werden ook in dit jaar *twee* élèves van het instituut van Mejufvrouw *Begemann* met goed gevolg in diezelfde vakken door de Hoofdkommissie van onderwijs geexamineerd.

School van Mejufvrouw L. H. Brusse.

Het getal leerlingen aan deze inrigting bedroeg 35.

De onderwijzeresse werd bijgestaan door *twee* sekondanten.

Mevrouw *E. A. d'Arnaud Gerkens* geb. *Groebel* heeft dit jaar hare inrigting opgeheven.

De school van Mevrouw de weduwe *M. C. van der Meijden* geb. *Frank* telde 28 leerlingen.

Er wordt onderwijs gegeven in alle vakken van het lager onderwijs, benevens de Fransche, Engelsche en Hoogduitsche talen.

Bij deze school is ook een zangcursus geopend. De Gouvernements onderwijzer *H. Vanger* geeft in zijne vrije uren onderwijs op die school.

De school van Mevrouw W. A. Benier geb. van Vliet Harsveldt.

Op deze school werd door de onderwijzeresse, bijgestaan door eene sekondante, aan 18 kinderen onderwijs gegeven in alle vakken van het lager onderwijs, benevens de Fransche, Engelsche en Hoogduitsche talen en vrouwelijke handwerken.

De school van den heer *H. F. Aukes* in Julij 1864 opgerigt, telde op het einde des jaars 5 leerlingen. Er werd onderwijs gegeven in alle vakken van het lager onderwijs, benevens de Fransche, Engelsche en Hoogduitsche talen en de Wiskunde.

De bewaarschool van Mevrouw *P. Roelofs* geb. *de Weijer* werd slechts door enkele kinderen bezocht.

A. PARAPATTAN WEESHUIS.

Uit het door de Direktie ingediend verslag wordt voor zoo veel het onderwijs betreft, het onderstaande overgenomen.

Het onderwijs kon het geheele jaar geregeld voortgezet worden volgens de daarvoor bestaande lijst van werkzaamheden.

In Januarij werd de school aangevangen met 74 kinderen, 35 jongens en 39 meisjes. Eenige kinderen werden in den loop van het jaar in het gesticht opgenomen, die den ouderdom bereikt hadden om het onderwijs te kunnen bijwonen, anderen verlieten de school waardoor het getal scholieren op het einde van December was 75, 38 jongens en 37 meisjes.

Het onderwijs werd gegeven door een *eersten* en een *tweeden* onderwijzer. De laatste evenwel verliet primo November het gesticht, alvorens er een ander in zijne plaats had kunnen aangesteld worden.

De school was verdeeld in vier klassen, waarvan de hoogste en laagste ieder *twee* afdeelingen telden, terwijl de *tweede* en *derde* klasse ieder uit eene afdeeling bestonden.

Behalve in de vakken van het lager onderwijs werd er onderrigt gegeven in de Bijbelsche geschiedenis en de muzijk.

Om eene gezonde ontwikkeling des ligchaams te bevorderen, werden de jongens geoefend in den wapenhandel en de gymnastie, door een daarvoor geëngageerd persoon.

Bij de meisjes werd er vooral naar gestreefd haar eene opleiding te geven, waardoor zij in staat zouden zijn later zelven in haar onderhoud te kunnen voorzien, en werden zij daarom geoefend in allerlei huiswerk, het verzorgen van de kleine kinderen in het gesticht, en vooral in het knippen en naaijen zoowel van jongens als meisjes kleederen.

De schooltijden waren verdeeld als vroeger, de morgenschool duurde van 8 tot 11, de middagschool van 1 tot 4 en de avondschool van 7 tot 8 uur.

In de avondschool werd geen bepaalde regel voor de werkzaamheden gevolgd, maar hielden de kinderen zich steeds met verschillende zaken nuttig bezig.

Bij het rekenen en de verstandsontwikkeling werd de vormleer, methode van *F. Tröbel* gevolgd, en werden tevens de daarbij behoorende figuren gebruikt.

Bij het schrijven werden *Thiemés* schoolschriften, en ook voorschriften op het bord tot voorbeeld genomen.

Des morgens ving de school aan met een gebed, terwijl de avondschool met eene dankzegging werd besloten.

Het openbaar examen den 30sten Junij in het gesticht gehouden, liet een gunstigen indruk van het onderwijs in de school der inrigting bij de aanwezigen achter.

B. DJATTIE-GESTICHT.

Uit het door de Direktie ingediend verslag wordt voor zoo veel het onderwijs betreft, het onderstaande overgenomen:

Het onderwijs in het Djattie-gesticht is gedurende het grootste gedeelte van het afgeloopen jaar geregeld door den onderwijzer *Winia* gegeven. In het laatste deel van 1864 was de ziekelijke toestand des onderwijzers oorzaak, dat het onderwijs dikwijls afgebroken moest worden, hetgeen der Direktie onaangenaam en voor de geregelde ontwikkeling der leerlingen nadeelig was, maar waaraan zij niets kon veranderen. Even als ten vorigen jare bleef de verdeeling der school in *vier* klassen, die gezamentlijk gemiddeld 33 kinderen telden. Schoolverzuimen behoorden in weerwil van de geheerscht hebbende epidemie, waarvan het Djattie-gesticht gelukkig geheel verschoond bleef, tot de zeldzaamheden.

Over den gang van het onderwijs en de vorderingen der leerlingen, had de Direktie alle reden zich te verheugen,

hoewel gelijk zij in het vorig verslag reeds opmerkte, de toestand en de eerste omgeving der kinderen groote beletselen waren, en de onderwijzer derhalve met grootere moeijelijkheden had te kampen, dan bij kinderen, die in gelukkiger omstandigheden waren opgegroeid, het geval is.

Met name deden zich deze beletselen kennen bij het *spreken* en *lezen*. Het schrijven, als eene meer werktuigelijke kunst, liet weinig te wenschen, en in de overige vakken is men langzaam vooruitgegaan.

C. CHRISTELIJKE AMBACHTSCHOOL.

Uit het door de Direktie ingediend verslag wordt voor zooveel het onderwijs betreft, het onderstaande overgenomen.

Sedert het vorige verslag is weinig bijzonders met de *Christelijke ambachtschool* voorgevallen.

Op ultimo December van het vorige jaar werden in het gesticht verpleegd 19 jongens en 21 meisjes, welke allen deelnamen aan het gegeven onderwijs.

Door zijne benoeming tot leerling-telegrafist op een maandelijksch traktement van *f* 80, en alzoo in staat om in zijn onderhoud te voorzien, verliet de oudste jongen *John Leofinus* ten regte genaamd *J. C. Vroom* de school. De *drie* in ouderdom op hem volgende jongens, zijn ter hunner opleiding tot werklieden in de fabriek van de heeren *Drossaers en Co.* geplaatst.

Het onderwijs, dat geregeld plaats vond, alsmede het toezigt der inrigting, bleven aan den regent *G. D. W. Te Niet* toevertrouwd, die zich van de hem opgedragene gewigtige taak der opvoeding en vorming der kinderen tot nuttige leden der maatschappij, steeds op eene loffelijke wijze heeft gekweten.

Ook voor de ligchamelijke ontwikkeling der kinderen wordt steeds goede zorg gedragen, wat bevorderlijk is aan hunne gezondheid.

BUITENZORG.

De mutatiën onder de scholieren waren in het afgeloopen jaar belangrijk, 27 kinderen verlieten de school, daarentegen werden 25 opgenomen, bij het einde des jaars waren er 44 leerlingen.

Eenigen hebben de school verlaten als genoegzaam gevorderd om de vruchten van het genoten onderwijs te gaan plukken, enkelen omdat zij te oud werden, hoezeer hun het onderwijs nog hoog noodig was: de meesten echter wegens vertrek hunner ouders.

De gezondheidstoestand was algemeen gunstig, en de opkomst ter schole had geregeld plaats.

In het laatst van November is aan den onderwijzer *H. van der Wulp* een verlof wegens ziekte moeten worden verleend voor den tijd van *veertien* dagen. (1)

Daar het onderwijs op dien onderwijzer alleen rustte, is gedurende die veertien dagen de school gesloten moeten worden, doch daarentegen hebben de lessen gedurende den tijd, anders voor de gewone kersvakantie gesteld, voortgang gehad.

Het gewoon openbaar examen heeft op den 7 Julij plaats gehad en de uitkomsten daarvan zijn bevredigend geweest.

De scholieren gaven blijken van met nut de lessen bij te wonen. Hun handschrift is over het algemeen goed en de daarin gemaakte vorderingen deden zien, dat in opvolging van de deswege bestaande aanschrijving (2) veel werk van de schrijfkunst wordt gemaakt.

Het onderzoek naar de gemaakte vorderingen in het lezen, de aardrijkskunde, de geschiedenis en in de rekenkunde, gaf goede resultaten, en strekte ten bewijze, dat met vrucht gewerkt, en het onderwijs doelmatig was.

Het tweede half-jaarlijksch examen heeft niet plaats gehad om reden de onderwijzer na diens verlof nog niet volkomen hersteld was.

Van af September 1863 tot en met Mei 1864 stond de onderwijzer *H. van der Wulp* alleen voor het onderwijs, en het mag niet ontveinsd worden, dat zulks minder gunstig heeft teruggewerkt op de vorderingen der leerlingen hoe bevredigend het examen ook moge afgeloopen zijn.

Sedert dien tijd (3) werd hij in de school bijgestaan door den onderwijzer voor de Oost-Indische dienst *A. E. Schreuders*, die echter in Oktober reeds naar *Paerbolingo* werd overge-

---

(1) Missive S. C. aan de H. C. v. O. dd. 1 December 1864 N°. 22/0.
(2) Circulaire » » 21 Januarij 1863 » 16/154.
(3) Besluit » » 2 Mei 1864 » 1/170.

plaatst als besturend onderwijzer aan de Gouvernements lagere school aldaar. (1)

Bij de aankomst der uit *Nederland* verwacht wordende onderwijzers zal een onderwijzer ter beschikking naar *Buitenzorg* worden gezonden

POERWAKARTA.

Slechts 12 leerlingen bezochten de school.

De onderwijzer *A. J. L. Lempe* werd benoemd tot *derden* onderwijzer aan de Gouvernements *derde* lagere school te *Weltevreden* en in zijne plaats benoemd de onderwijzer voor de Oost-Indische dienst *J. Bouwhuis*. (2)

Het openbaar examen heeft plaats gehad op den 24 December, en bepaalde zich alleen tot lezen, schrijven, getalleer, rekenen, zingen en de eerste beginselen der Nederduitsche taal.

De leerlingen bezochten de school geregeld en betoonden veel ijver.

Partikuliere school op de Pamanoekan en Tjiassemlanden.

Deze school telde op het einde des jaars *vijftien* leerlingen, alzoo *vier* meer dan op het einde van 1863. De vakken van het lager onderwijs werden aan deze school onderwezen.

CHERIBON.

Het onderwijs aan gemiddeld 43 kinderen had geregeld plaats.

De examens zijn als naar gewoonte gehouden, en daarbij bleek het dat de onderwijzer zich veel moeite geeft om den kinderen goed onderwijs te geven.

TAGAL.

De opkomst der 49 leerlingen liet weinig te wenschen.

Het onderwijs werd met onafgebroken ijver door den onderwijzer *C. F. Julius* en den ondermeester *J. Claeijs* gegeven.

Genoemde ondermeester verliet evenwel de schooldienst en

---

(1) Besluit H. C. v. O. dd. 20 Oktober 1864 N°. 53/173.
(2) » » » 20 » » » 53/173.

werd benoemd tot leerling-telegrafist te *Cheribon*. In zijne plaats werd aangesteld tot ondermoester *J. H. Blessing*. (1)

Bij het op den 29sten Julij gehouden openbaar examen, werd opgemerkt dat de onderwijzer het vertrouwen der leerlingen weet op te wekken, en hen voor het onderwijs ontvankelijk weet te maken.

De vorderingen der leerlingen in de voorgeschrevene vakken van onderwijs, en meer bijzonder in het schrijven, rekenen, de regelen der Nederduitsche taal, en de aardrijkskunde van *Nederland* en *Java*, werden met voldoening opgemerkt.

Het lezen was redelijk doch met het gewone afgebroken accent.

PEKALONGAN.

114 leerlingen kwamen zeer geregeld ter scholen en bleven buiten ziekte of wezenlijke verhindering, niet te huis.

Opmerkelijk is het groot verschil onder hen, blijkende uit de huislijke opvoeding die zij erlangen. De gratis leerlingen na schooltijd in den regel geheel aan zich zelven overgelaten, zijn zoodanig verwaarloosd, en nemen zooveel van het element der inlandsche omgeving over, dat hun verkeer met de kinderen, wier huislijke opvoeding wordt behartigd, slechts eenen nadeeligen invloed uitoefenen kan.

De Subkommissie van onderwijs is bij het voortdurend toenemen van het aantal leerlingen tot de overtuiging gekomen, dat eene splitsing der school noodzakelijk is, en zal dientengevolge spoedig de noodige voorstellen daartoe indienen.

In het onderwijzend personeel is gedurende 1864 geene verandering gekomen. Met den meesten ijver bezield is de tegenwoordige bloei der school geheel aan de onvermoeide pogingen van den *eersten* onderwijzer en den krachtigen bijstand van het ondergeschikte personeel toe te schrijven.

De eerste onderwijzer *J. E. van der Wijk* en de ondermeester *J. Strijkers* hebben voor verrigte buitengewone werkzaamheden, tijdens de afwezigheid van den *tweeden* onderwijzer eene gratificatie genoten van *f* 200 en *f* 100. (2)

---

(1) Besluit H. C. v. O. dd. 31 December 1864 N°. 15/175.
(2) » » » 1 Junij » » 11.

Het gewoon openbaar examen heeft plaats gevonden op den 22sten Julij.

Bij die gelegenheid evenals bij vele andere bleek, de orde welke in de school is ingevoerd, de juistheid van het gegeven onderwijs, zoomede de bevatteljkheid en gepaste vrijmoedigheid der leerlingen, op eene uitstekende wijze.

Partikuliere kost- en dagschool van den heer G. du Pré.

Even als in het vorige jaar bepaalden zich de vakken van onderwijs aan gemiddeld 32 leerlingen tot die, welke zijn voorgeschreven in de nieuwe wet op het onderwijs van 13 Augustus 1857, Titel I, Art. 1, uitgezonderd *m* en *n* doch met bijvoeging van de lessen op de piano.

Door bijhuring van nog een aangrenzend huis zal deze inrigting eene grootere uitbreiding erlangen, en voor meer kostkinderen opengesteld worden, waarvoor reeds van verschillende kanten aanzoeken zijn ontvangen.

De als sekondante geplaatst geweest zijnde Mejufvrouw *L. G. J. du Pré*, thans gehuwd zijnde en naar *Salatiga* verhuisd, is vervangen door Mejufvrouw *S. W. Lix-Raaven*, geëxamineerd in de Hollandsche, Fransche, Engelsche en Hoogduitsche talen, geschiedenis, aardrijkskunde, rekenen en handwerken voor meisjes.

Op den 9den Julij 1864 werd openbaar examen met prijsuitdeeling gehouden.

De Subkommissie kon met genoegen de getuigenis afleggen, dat de goede verwachtingen, die men in het vorige jaar van deze inrigting koesterde, zich ten volle hebben bevestigd, dat de onderwijzer onvermoeid naar volmaking zijner school streeft, daarin zeer goed slaagt, en de school een sieraad van *Pekalongan* belooft te worden.

SAMARANG.

Gouvernements eerste lagere school.

In den loop van dit jaar hebben onder het onderwijzend personeel dezer school de volgende mutatiën plaats gehad.

In de maand Februarij werd de ondermeester *C. E. Doelitzsch*, (1) met verhooging van traktement overgeplaatst naar de Gouvernements *tweede* lagere school.

In dezelfde maand werd de ondermeester *A. H. van den Worm* (2) bevorderd tot *vierden* onderwijzer aan de Protestantsche Weeshuisschool.

In afwachting van de beschikkingen op het door den hoofdonderwijzer *J. Wilkens* aangevraagde tweejarig verlof naar *Nederland*, tot herstel van gezondheid, gaf deze op autorisatie der Subkommissie (3) in de maand Oktober zijne betrekking, benevens het schoolmaterieel over aan den *tweeden* onderwijzer bij deze school *H. C. A. Cornelis*.

Ter vervanging van den afgetreden hoofdonderwijzer *J. Wilkens* werd benoemd *D. C. de Bruin*, (4) *eerste* onderwijzer aan de Gouvernements *tweede* lagere school te *Batavia*, die den 30sten November zijne nieuwe betrekking aanvaardde.

Nog werd de kweekeling *H. E. Böck* (5) in de maand Augustus benoemd tot ondermeester bij deze school op een traktement van *f* 50 's maands, welke bezoldiging in de maand December met *f* 25 's maands is verhoogd. (6)

Op den 31sten December 1863 telde deze school 80 leerlingen. In den loop des jaars werden er 65 leerlingen opgenomen en 78 afgevoerd, zoodat het aantal leerlingen op ultimo December 1864 bedroeg 67, waarvan 58 jongens en 9 meisjes.

De opkomst der kinderen ter school liet veel te wenschen.

De absentiën waren echter meest alleen aan ziekten toe te schrijven, of aan de vrees der ouders en voogden voor de te *Samarang* geheerscht hebbende epidemie.

In weerwil van die omstandigheid waren de vorderingen der leerlingen bevredigend, en gaven zij hiervan blijken bij gelegenheid van het openbaar examen, hetwelk volgens de bepalingen in het laatst van de maand Junij of het begin van Julij had moeten gehouden worden, doch om de toen

---

(1 en 2) Besluit H. C. v. O. dd. 10 Februarij 1864 N°. 18/168.
(3) Besluit S. C. v. O. dd. 18 Oktober 1864 N°. 156.
(4) Gouvern. besluit » 1 November » » 10.
(5) Besluit H. C. v. O. » 31 Augustus » » 65/172.
(6) » » » 12 December » » 75/174.

heerschende, zoo even bedoelde epidemie uitgesteld was, en eerst op den 19den December plaats had.

Gouvernements tweede lagere school.

Bij het begin des jaars was het personeel dezer school zamengesteld als volgt:

eerste onderwijzer *C. F. Sloot*,
tweede » *P. C. Mierop*,
ondermeester *H. W. Doeve*,
tijdelijk » *C. E. Doelitzsch.*

De ondermeester *H. W. Doeve* werd in Februarij tot *derden* onderwijzer benoemd (1) en de ondermeester *C. E. Doelitzsch* definitief bij deze school geplaatst. (2)

In het begin van April heeft de eerste onderwijzer *C. F. Sloot* zijne betrekking nedergelegd, ten gevolge van het hem verleend verlof naar *Nederland* tot herstel van gezondheid (3) en de *eerste* onderwijzer *P. R. Marcks* daartoe benoemd, (4) aanvaardde op ultimo dier maand zijne betrekking, terwijl in Junij tot kweekeling is aangesteld *D. H. Snel*, (5) zoodat het personeel dezer school op ultimo December 1864 bestond uit den

eersten onderwijzer *P. R. Marcks*,
tweeden » *P. C. Mierop*,
derden » *H. W. Doeve*,
ondermeester *C. E. Doelitzsch*,
kweekeling *D. H. Snel.*

Volgens het laatste verslag bevonden zich op deze school 152 leerlingen, waarvan 94 betalende en 58 gratis.

In den loop van dit jaar werden achtereenvolgend wegens vertrek der ouders of wegens bekomen plaatsing der jongens op de Gouvernements en partikuliere kantoren, als ook wegens overlijden gedurende de geheerscht hebbende epidemie, afgevoerd 95 leerlingen en vervangen door 86 nieuw aankomende, zoodat op ultimo van het verslagjaar deze school door 143 kinderen werd bezocht.

---

(1) Besluit H. C. v. O. dd. 10 Februarij 1864 N°. 18/168.
(2) » » » 10 » » » 18/168.
(3) Gouvern. besluit » 23 Maart » » 7.
(4) » » » 15 April » » 6.
(5) Besluit H. C. v. O. » 15 Julij » » 35/171.

Omtrent de opkomst der leerlingen moet hetzelfde gezegd worden als vermeld is van de leerlingen der Gouvernements eerste lagere school.

De oorzaak was ook hier dezelfde, en de absentiën bedroegen soms van 60 tot 90 daags, zoodat in iedere klasse naauwelijks de helft der leerlingen aanwezig was.

Op deze school wordt nagenoeg in dezelfde vakken onderwijs gegeven als op de *eerste* school.

Het openbaar examen werd mede op den 18den December gehouden.

De verkregene resultaten waren bevredigend.

Door de bemoeijingen van den eersten onderwijzer wordt aan een *dertigtal* leerlingen sedert de maand Julij, tegen eene matige betaling, eens in de week, na schooltijd, onderwijs in het teekenen gegeven, door den gepensioneerden kapitein der infanterie *J. M. J. J. de Jong*.

Krachtens magtiging des Konings (1) is eene som van *f* 100 's maands toegestaan tot gedeeltelijke bezoldiging van eenen teekenmeester voor de gezamenlijke Gouvernements lagere scholen te dezer stede. — Op ultimo December was een Reglement voor de teekenschool in bewerking, en zal dus spoedig een vaste teekenmeester worden aangesteld.

Gouvernements derde lagere school.

Bij het personeel dezer school hadden de volgende veranderingen plaats.

De ondermeester *H. J. Hiks* werd bevorderd tot *derden* onderwijzer, (2) terwijl de onderwijzer voor de Oost-Indische dienst *J. W. A. van Haastert* in September tijdelijk aan de school werd werkzaam gesteld. (3)

Bij het getal leerlingen, bedragende onder ultimo December 1863, 125, kwamen in dit jaar bij 25, en traden af 55, zoodat op ultimo van het verslagjaar 95 kinderen aanwezig waren.

De oorzaak van het verminderd getal leerlingen is hoofdzakelijk toe te schrijven aan vertrek van de plaats, terwijl

---

(1) Gouvern. besluit dd. 5 November 1864 N°. 9.
(2) Besluit H. C. v. O. » 10 Februarij » » 13/163.
(3) » » » 26 Augustus » » 96/172.

6 leerlingen der hoogste klasse de school verlieten, om hunnen maatschappelijken loopbaan in te treden; 4 zijn overleden.

Ten aanzien van de opkomst der leerlingen is ook hier toepasselijk het hierover aangeteekende van de scholieren der *eerste* en *tweede* Gouvernements lagere scholen.

Het onderwijs liep over dezelfde vakken als in het vorige jaar, terwijl het vak der natuurkunde dit jaar meer bijzonder is kunnen onderwezen worden, en er een begin is gemaakt met de beginselen der stelkunst.

Het openbaar examen had om dezelfde redenen als vroeger vermeld op den 20sten December plaats, en mogten de gemaakte vorderingen der leerlingen allezins de goedkeuring der Subkommissie wegdragen.

Protestantsche Weeshuisschool.

Het onderwijzend personeel dezer school werd vermeerderd door de aanstelling van een *vierden* onderwijzer, bij besluit der Hoofdkommissie van onderwijs (1) werd *A. H. van der Worm* als zoodanig aangesteld.

De *tweede* onderwijzer *W. K. Enserinck* werd naar de Roomsch Katholieke Weeshuisschool overgeplaats als *derden* onderwijzer, (2) en de *derde* onderwijzer aan die school *J. A. Mierop* ter vervanging van eerstgenoemde als *tweeden* onderwijzer aangesteld. (3)

Bij den aanvang des jaars telde de school 169 leerlingen. Sedert zijn er bijgekomen 24, terwijl 39 de school verlieten, zoodat het getal der scholieren met 15 is verminderd, en thans 154 bedraagt, waarvan 51 jongens en 103 meisjes die allen *gratis* onderwijs genieten.

De opkomst ter school is uit den aard der omstandigheden, waarin de kinderen verkeeren, steeds geregeld, alleen ziekte kan oorzaak zijn, dat de school verzuimd wordt. Dit was ongelukkiglijk met velen het geval.

Van *Mei* tot *Augustus* kwamen verscheidene berri-berri-gevallen voor, in *Junij* en *Julij* eischte de *cholera* eenige

---

(1) Besluit H. C. v. O. dd. 10 Februarij 1864 N°. 18/168.
(2 en 3) » » » 9 Julij » » 111/171.

offers, en gedurende *Julij*, *Augustus* en *September* werd het gesticht ook door de *mazelen* bezocht.

Door dien ongelukkigen toestand werd de geregelde voortgang van het onderwijs zeer belemmerd.

Het openbaar examen hetwelk bij deze school eerst, om de reeds opgegevene redenen, op den 20sten December plaats had, liep af ten genoegen der Subkommissie. De leerlingen werden bevonden goede vorderingen te hebben gemaakt.

Het onderwijs is geheel en al ingerigt overeenkomstig de behoefte van de kinderen, die bij hunne komst in het gesticht meestal op een zeer lagen trap van ontwikkeling staan, en geen enkel woord verstaan van de *Nederlandsche* taal.

Alle vakken van onderwijs worden dienstbaar gemaakt aan de ontwikkeling van den zedelijken zoowel als van den verstandelijken aanleg der kinderen.

In het gebruik der Nederlandsche taal zijn de vorderingen zelfs bij de jongste kinderen zeer merkbaar.

Roomsch Katholieke Weeshuisschool.

Gedurende het verslagjaar hebben de volgende veranderingen bij het onderwijzend personeel aan deze school plaats gehad.

De ondermeester *F. Daijers* werd bevorderd tot *vierden* onderwijzer aan deze school. (1)

De tijdelijk werkzaam gestelde onderwijzer *F. J. Bosch* werd benoemd tot onderwijzer aan de Gouvernements school te *Pamakassan* (eiland *Madura*). (2)

De onderwijzer voor de Oost-Indische dienst *J. F. W. Winterberg* werd tijdelijk werkzaam gesteld aan deze school. (3)

De eerste onderwijzer *W. Wilmes* werd in gelijken rang overgeplaatst aan de Gouvernements school te *Pasoeroean*. (4)

Tot *eersten* onderwijzer aan deze school werd benoemd *W. Meijer*, *tweede* onderwijzer aan de Gouvernements *tweede* lagere school te *Welterreden*. (5).

---

(1) Besluit H. C. v. O. dd. 10 Februarij 1864 N°. 18/168.
(2) » » » 16 April » » 102/168.
(3) » » » 2 Mei » » 1/179.
(4) » » » 9 Julij » » 111/171.
(5) Gouvern. besluit » 5 Julij » » 2.

De *tweede* onderwijzer *J. L. A. Mierop* werd in zijne betrekking bevestigd met eene traktementsverhooging van *f* 25 's maands. (1)

De *derde* onderwijzer *J. A. Mierop* werd bevorderd tot *tweeden* onderwijzer aan de Protestantsche Weeshuisschool. (2)

Tot *derden* onderwijzer aan deze school werd benoemd *W. K. Enserinck*, *tweede* onderwijzer aan de Protestantsche Weeshuisschool. 3)

De tijdelijk werkzaam gestelde onderwijzer aan deze school *J. F. W. Winterberg* werd benoemd tot onderwijzer te *Rembang*. (4)

Het Gouvernements besluit van 6 Februarij 1864 N°. 16, gaf tot eenige dezer veranderingen aanleiding; dewijl bij dit besluit het traktement voor den *eersten* onderwijzer met *f* 50 en dat voor den *tweeden* onderwijzer met *f* 25 's maands werd verhoogd, even als aan de Protestantsche Weeshuisschool, en volgens het bestaande stelsel van ancienneteit, eenige titularissen daarop nog geen aanspraak hadden.

De *eerste* onderwijzer *W. Witmes* is daarom overgeplaatst en de *derde* onderwijzer *J. A. Mierop* bevorderd tot *tweeden* onderwijzer aan de Protestantsche Weeshuisschool.

De tijdelijk werkzaam gestelde onderwijzer *J. F. W. Winterberg* in Augustus naar *Rembang* overgeplaatst, is aan deze school niet vervangen.

Onder ultimo December 1864 bestond het personeel alzoo uit den

eersten	onderwijzer	*W. Meijer*,
tweeden	«	*J. L. A. Mierop*,
derden	»	*W. K. Enserinck*,
vierden	»	*F. Daijers*,
ondermeester		*G. A. Robert*,
»		*E. A. Pieters.*

Onder ultimo 1863 bedroeg het getal leerlingen 166. Onder ultimo 1864 was het getal leerlingen 188, waarvan 57 jongens en 131 Meisjes.

In dit jaar hebben de school verlaten 9 jongens en 14 meisjes, te zamen 23 leerlingen, terwijl er zijn toegelaten

---

(1, 2 en 3) Besluit H. C. v. O. dd. 9 Julij 1864 N°. 111/171.
(4) » » » 31 » » » 4/172.

30 meisjes en 15 jongens of te zamen 45 leerlingen, zoodat de bevolking dezer school is vermeerderd met 6 jongens en 16 meisjes of 22 leerlingen.

Het openbaar examen had den 21sten December plaats.

De leerlingen gaven bij die gelegenheid blijken van gemaakte vorderingen.

Eerst op den 16den September konden de schoollokalen weder voor het onderwijs worden ingerigt, tot dien tijd moest nog school gehouden worden onder bamboezen loodsen, omdat het hoofdgebouw nog niet geheel was afgewerkt. Ook het schoollokaal, vooral voor de laagste klasse, werd verbeterd, doch is nog onvoldoende voor het groot aantal leerlingen.

Bij Gouvernements besluit (1) werd eene som van *f* 1750 toegestaan voor den aanmaak van schoolmeubelen, dewijl bij besluit der Hoofdkommissie van onderwijs (2) magtiging werd verleend om het afgekeurde meubilair ten voordeele van den lande te verkoopen, welke verkoop eerst kon plaats hebben op den 26sten November daaraanvolgende, toen voor de toegestane som een geheel nieuw en doelmatig meubilair was aangemaakt.

Partikuliere scholen.

Ter hoofdplaats *Samarang* bevinden zich de volgende partikuliere scholen:

1. De school van Mevrouw *Mendes da Costa* geb. *Roesing van Itersom*, telde 11 leerlingen.

   Op deze school wordt onderwijs gegeven in de moderne talen en de vakken van het lager onderwijs.

   Mevrouw *Mendes da Costa* wordt bij het onderwijs geadsisteerd door hare dochter.

2. De school van *A. Collings* telde 30 leerlingen, waarvan 18 jongens en 12 meisjes.

   Op deze school wordt onderwijs gegeven in de Fransche, Engelsche, Hoog- en Nederduitsche talen, Italiaansch boekhouden, de vakken van het lager onderwijs, het teekenen, de muzijk en vrouwelijke handwerken.

---

(1) dd. 29 Juij 1864 N°. 24.
(2) » 22 Junij » » 62/171.

De heer *Collings* wordt geadsisteerd door zijne beide dochters, en den muzijkmeester *van Laar*.

3. De school van Mevrouw *Mierop* geb. *Muhlenfeld* telde 40 leerlingen, waarvan 10 jongens en 30 meisjes.

   Op deze school wordt onderwijs gegeven in de Fransche en Nederduitsche talen, de vakken van het lager onderwijs, benevens de muzijk en vrouwelijke handwerken.

   Mevrouw *Mierop* wordt geadsisteerd door haren echtgenoot den Gouvernements onderwijzer *J. A. Mierop* en Mejufvrouw *N. Verveer*.

4. De school van Mejufvrouw *B. M. Everts* telde 12 meisjes. Op deze school wordt onderwijs gegeven in de moderne talen, de vakken van het lager onderwijs en vrouwelijke handwerken.

5. De school van Mejufvrouw *F. C. M. Ottenhoff*, welke in den loop van 1864 is opgerigt (1) telde 20 meisjes. Op deze school wordt onderwijs gegeven in de Fransche en Nederduitsche talen, de vakken van het lager onderwijs en vrouwelijke handwerken.

   Mejufvrouw *Ottenhoff* heeft voorloopig nog geene assistentie.

6. De school van *C. E. van Kesteren* (2) telde 11 jongens. Op deze school wordt onderwijs gegeven in de Fransche Duitsche, Engelsche en Nederduitsche talen en de vakken van het lager onderwijs.

7. De partikuliere school van *A. G. van Velthuijsen* telde 21 kostleerlingen. Op deze school wordt behalve in de vakken van het lager onderwijs, nog onderwijs gegeven in de stel- en meetkunde, het hand- en bouwkundig teekenen, schermen en gymnastie, de Fransche en Engelsche talen.

   Genoemde onderwijzer wordt geadsisteerd door de onderwijzers van den *derden* rang *H. J. Hiks* en *J. A. Boijer*, terwijl voor het teekenen en het schermen, zoomede de gymnastie, afzonderlijke onderwijzers worden gebezigd.

8. De partikuliere school van de weduwe *S. B. Hachtman*

---

(1) Besluit H. C. v. O. dd. 23 Mei 1863 N°. 44/139.
(2) » » » 22 September 1864 » 158/172.

geboren *van der Eem*, bijgestaan door den onderwijzer *W. K. Enserinck* telde 21 meisjes, waarvan 7 bij haar in den kost waren.

9. De partikuliere scholen van mejufvrouwen *M. C. Berlage* en *P. J. M. de Fonteneau* hebben in 1864 opgehouden te bestaan.

AMBARAWA.

Te *Ambarawa* (*Willem I*) bestaan *twee* Gouvernements lagere scholen, eene *eerste* en *tweede*.

Op de *eerste* worden opgenomen alle kinderen vallende in de *drie eerste* klassen.

Op de *tweede* alle kinderen vallende in de *drie laatste* klassen van betaling.

Het toezigt wordt uitgeoefend door gedelegeerden van de Subkommissie te *Samarang*.

Het onderwijs bepaalde zich dit jaar tot die reeks van vakken welke het lager onderwijs uitmaken. Afzonderlijke lessen in andere vakken werden aan de leerlingen niet gegeven.

De toestand der scholen gedurende 1864 was als volgt:

Gouvernements eerste lagere school.

Het getal leerlingen op ultimo December 1863 bedroeg	18
in 1864 bijgekomen	26
Te zamen . . .	44
vertrokken	20
dus aanwezig op ultimo December 1864 .	24 leerlingen.

Het verlaten der school werd bij allen veroorzaakt door vertrek der ouders naar elders.

Het onderwijzend personeel bestond uit den onderwijzer *H. Plantema* en den kweekeling *A. Stuur*, die met het einde des jaars de school intusschen heeft verlaten.

In de maand Augustus werd een openbaar examen van de leerlingen afgenomen, in de maand December werd een besloten examen gehouden.

De uitslag van het openbaar examen hoewel bevredigend,

wat den algemeenen toestand van het onderwijs betrof, kon met geene genoegzame zekerheid vergeleken worden met het vorige jaar, dewijl de meeste leerlingen der hoogste klassen vertrokken waren, en het eenige overgebleven lid der examinerende kommissie van het vorige jaar in dienstreis naar *Bandjermasin* vertrokken was, zoodat een maatstaf van vergelijking ten eenenmale ontbrak.

Gouvernements tweede lagere school.

Het getal leerlingen bedroeg op ultimo December 1863, 54, bijgekomen 30 en vertrokken 37, alzoo op ultimo December 1864 aanwezig 47 leerlingen.

Het onderwijzend personeel bestond uit de onderwijzers *J. G. van der Geugten* en *J. H. Piekhaar*.

De toestand van het onderwijs is zeer goed te noemen, en het openbaar examen in Augustus gehouden, leverde hier de blijken van, hoewel ook hier aan de kommissie van examinatie een maatstaf van vergelijking met vorige jaren ontbrak, was echter aan alles, aan de gepaste antwoorden, aan de orde en regelmaat die heerschten, en aan de vaardigheid waarmede het opgegeven werk verrigt werd op te merken, dat aan het onderwijs de gewenschte zorg besteed werd.

SALATIGA.

De Gouvernements school in het jaar te voren opgerigt, werd bij den aanvang van 1864 bezocht door 48 leerlingen; sedert kwamen er bij 31 en gingen er af 23, zoodat bij het einde van het jaar 59 scholieren aanwezig waren, als 41 jongens en 18 meisjes.

Daarvan genoten 31 gratis onderwijs.

Zij kwamen geregeld ter schole, zonder dat deswege eenige klagten door den onderwijzer ingebragt zijn.

Op den 16den Julij werd het examen afgenomen en gaf de schooljeugd daarbij blijken goede vorderingen te hebben gemaakt, naar gelang waarvan dan ook prijzen uitdeeling heeft plaats gehad.

De gunstige toestand waarin deze school verkeert, is toe te schrijven aan de onvermoeide pogingen en de goede wijze van onderrigt van den besturend onderwijzer.

Door het toenemend getal kinderen was het den onderwijzer evenwel schier onmogelijk de hem toevertrouwde jeugd alleen goed onderrigt te blijven geven.

Op voorstel der Subkommissie is in de behoefte voorzien geworden door de benoeming van den kweekeling *H. Ackerman*. (1)

Partikuliere scholen.

Behalve de Gouvernements school bestaan te *Salatiga* nog *twee* partikuliere inrigtingen van onderwijs.

1. De school van den heer *J. C. Voorneman* in Januarij 1864 bezocht door 27 kinderen, telde bij het einde van het jaar 25 scholieren.
2. Sedert Junij werd met toestemming der Hoofdkommissie van onderwijs (2) opgerigt eene meisjesschool door Mevr. *L. Goossens* geb. *du Pré*, echtgenoot van den Gouvernements onderwijzer.

   Het onderwijs loopt over de Nederlandsche, Fransche en Engelsche talen, de vakken van het lager onderwijs, benevens muzijk, zang en vrouwelijke handwerken. Voor de Engelsche taal echter zijn de leerlingen nog niet genoegzaam gevorderd.

   Aanvankelijk werd deze school slechts door een paar kinderen bezocht, maar alras groeide het getal leerlingen aan, en bedroeg 17 op het einde van 1864.
3. De school van Mevrouw *A. E. Sesseler* geb. *Oorthuijs* werd opgeheven.

JAPARA (PATTI).

Deze school telde slechts 18 leerlingen.

Over het algemeen was hunne opkomst voldoende.

Het openbaar examen heeft op den 29sten Junij, en het besloten examen op den 22sten December plaats gehad.

Enkele leerlingen gaven daarbij bewijzen van meerdere ontwikkeling, over het algemeen waren de vorderingen weinig beteekenend.

---

(1) Besluit H. C. v. O. dd. 22 September 1864 N°. 159/172.
(2) » » » 11 Junij » » 36/131.

Dit mingunstige verschijnsel kon volgens de Subkommissie niet aan het gegeven wordend onderwijs geweten worden, maar moest veeleer worden toegeschreven aan de huiselijke omstandigheden en omgeving der leerlingen.

De onderwijzer *Abell* bleef geregeld aan deze school werkzaam.

De gezondheidstoestand der leerlingen liet nog al te wenschen.

JAPARA.

Deze school werd almede door een gering getal leerlingen bezocht. Slechts 17 maakten van het onderwijs gebruik. Hunne opkomst was geregeld. De uitkomst van het examen was over het algemeen bevredigend.

De onderwijzer *Y. Ruitenschild*, die door ziekte in Januarij genoodzaakt was zijne lessen te staken, heeft ze niet weder mogen hervatten, maar stierf den 22sten Maart.

Gedurende de *twee en een half* jaar die hij te *Japara* onderwijs heeft gegeven, had hij zich de genegenheid zijner leerlingen en de achting der ouders en verdere inwoners dier plaats verworven.

Op het einde van Junij kwam zijn vervanger, de onderwijzer *D. Visser* (1) aan, en opende op den 1sten Junij de school.

Ook de gezondheid van dien onderwijzer is wankelende, en maakt hem voor het tegenwoordige voor zijne betrekking minder geschikt.

Hij heeft zich tot het Gouvernement gewend om verlof naar *Nederland* tot herstel van gezondheid.

In den tusschentijd van het overlijden van den onderwijzer *IJ. Ruitenschild* en de aankomst van zijn vervanger *D. Visser* heeft de heer *N. S. Schuurman* uit eigen bewegingen onbezoldigd te zijnen huize onderwijs gegeven, aan de kinderen die zich daartoe hebben aangemeld, terwijl zijne echtgenoot zich meer bijzonder met het onderwijs der meisjes bezig hield.

---

(1) Besluit H. C. v. O. dd. 8 April 1864 N°. 145/168.

REMBANG.

Werd in het vorig verslag geklaagd over de slechte opkomst ter schole, eene aanmerkelijke verbetering had hierin plaats, daar volgens berigt der Subkommissie de opkomst thans zeer geregeld was, en verzuim, zonder geldende oorzaken, zooals ziekten, bijna ongekend was.

Ten gevolge der ongesteldheid en het daarop gevolgd binnenlandsch verlof van den onderwijzer *H. Feikema* (1) is de school van 1 Junij tot September, dus gedurende ruim *drie* maanden gesloten geweest, hetgeen de leerlingen aanmerkelijk heeft achteruit gezet.

Nadat aan dien onderwijzer tot herstel van gezondheid een verlof naar *Nederland* was toegestaan, (2) werd tot zijn vervanger benoemd *J. F. W. Winterberg*, (3) die de school weder opende. Het onderwijs is sedert onafgebroken voortgezet, en daarin eene gunstige verandering gekomen.

Door het afwezen van den onderwijzer *D. Feikema*, heeft het openbaar examen in het begin der maand Junij geen plaats kunnen hebben, en is tot in December moeten uitgesteld worden.

De uitkomsten van het op den 22sten December gehouden openbaar examen, waren voldoende, de omstandigheden in aanmerking genomen.

De kweekeling *G. van Putten*, aangesteld bij besluit der Hoofdkommissie van onderwijs (4) was den onderwijzer behulpzaam.

Partikuliere scholen.

1. Van Mevrouw de weduwe *Cathenius* geb. *Frank*.

   Op deze school wordt aan 19 leerlingen gewoon lager onderwijs gegeven, benevens het onderrigt in de Fransche en Engelsche talen.

   Over de vorderingen der kinderen zijn de ouders tevreden.

---

(1) Besluit H. C. v. O. dd. 4 Junij 1864 N°. 10/171.
(2) Gouvern. besluit » 28 Junij » » 8.
(3) Besluit H. C. v. O. » 31 Julij » » 4/173.
(4) » » » 12 Februarij » » 13/168.

2. Van Mevrouw *C. J. R. Maurenbrecher* geb. *Stolze*.

Op deze school wordt aan een *elftal* leerlingen onderwijs gegeven in het schrijven, lezen, in de beginselen der rekenkunde, de aardrijkskunde en geschiedenis.

De bekomen mededeelingen over het onderwijs zijn gunstig.

3. Van den heer *H. L. Berckenhoff*.

Deze school werd geopend in het tweede kwartaal des jaars na verkregen vergunning. (1)

Het getal leerlingen bedroeg bij de opening negen, en is sedert niet toegenomen.

Op deze school werden onderwezen de Nederlandsche en Fransche talen, en de vakken van het lager onderwijs.

De berigten over dat onderwijs luiden gunstig.

SOERABAIJA.

Algemeen Overzigt.

Het aantal kinderen dat onder ultimo December 1864 de Gouvernements scholen te *Soerabaija* bezocht, bedroeg 322, waarvan:

op de *eerste* lagere school	. . . . .	65
» » *tweede* » »	. . . . .	119
» » *derde* » »	. . . . .	80
» » *vierde* » »	. . . . .	25
» » *vijfde* » »	. . . . .	33.

Bij vergelijking met de cijfers ter zake in het verslag over 1863 aangegeven, wordt hier eene niet onbelangrijke vermindering van 65 scholieren aangetoond.

Hoofdzakelijk moet deze vermindering worden toegeschreven aan de volgende omstandigheden, als:

aan overgang op de partikuliere scholen;

aan plaatsing in 's lands dienst of bij partikulieren;

aan vertrek naar elders;

aan verwijdering van de school, hetzij ten gevolge van herhaalde niet gewettigde absentiën, dan wel door wanbetaling der schoolgelden door de ouders.

---

(1) Besluit H. C. v. O. dd. 25 April 1864 N°. 60/169.

De vermindering, welke de Gouvernements *vijfde* lagere school (jongens weezen-inrigting) in vergelijking met 1863 onderging, was een gevolg van de omstandigheid, dat een *viertal* knapen, door gevorderden leeftijd, eene plaatsing in het maatschappelijke erlangde.

De Gouvernements lagere school te *Grissee* mogt onder ultimo van het verslagjaar *drie* leerlingen meer tellen dan op hetzelfde tijdstip in 1863, welke onbeduidende vermeerdering haren oorsprong vond in de vestiging van een paar huisgezinnen van elders.

Gouvernements eerste lagere school.

De oorzaken der vermindering welke deze school in 1864 met 16 leerlingen onderging, zijn reeds in korte trekken in de rubriek »*Algemeen Overzigt*" beschreven.

Nogtans wordt het niet overbodig geacht hierbij met een enkel woord aan te stippen, dat de overgang van een veertiental der leerlingen op partikuliere scholen, hoofdzakelijk gezocht moet worden in den meerderen tijd die op deze inrigtingen aan het onderwijs gewijd wordt, zoomede aan het meerder getal vakken, waarin de leerlingen zich daar kunnen bekwamen.

De opkomst der leerlingen, was door vele ziekten, voornamelijk gedurende het *tweede* halfjaar minder geregeld dan in 1863.

Het onderwijs had geregeld plaats, met uitzondering van dat in de laagste klasse, een gevolg van de mutatiën veroorzaakt door de benoeming van

den *tweeden* onderwijzer *C. L. Plasberg* tot *eersten* onderwijzer aan de *derde* school, (1)

den *derden* onderwijzer *H. Schoemaker* tot *tweeden* onderwijzer, (2)

welke laatste sedert Oktober in de middelste klasse en in de eerste afdeeling der laagste klasse, bij gemis aan eenen *derden* onderwijzer moest werkzaam zijn.

De nieuw benoemde *derde* onderwijzer *J. C. de Wit* (3) aanvaardde in het laatst van December zijne funktiën.

---

(1) Gouvern. besluit dd. 5 Oktober N°. 10.
(2) Besluit H. C. v. O. » 15 » » 35/173.
(3) » » » 20 » » 53/173.

Bij voortduring heerschten orde, netheid en tucht op deze school.

De uitkomsten van het op 22 December gehouden openbaar examen waren op enkele uitzonderingen na vrij bevredigend.

Het onderwijs mag goed genoemd worden, en wordt met den meesten lust en ijver gegeven, doch werpt evenwel niet die vruchten af, welke men van eene *eerste* school zou mogen verwachten.

De meest ontwikkelde en gegoede leerlingen gaan tot de particuliere inrigtingen over, hetgeen oorzaak is dat de minst ontwikkelde overblijven, wier opvoeding door den maatschappelijken stand der ouders, niet medewerkt om het schoolonderwijs eenigermate te bevorderen.

De leervakken zijn sedert een *drietal* maanden uitgebreid door onderwijs in het teekenen en in de gymnastie, dat voor de leerlingen eene aangename afwisseling geeft, en waarmede de tegenwoordige onderwijzers zich volgaarne hebben willen belasten.

De *eerste* onderwijzer *Retgers* heeft door het aanleggen eener kinder-bibliotheek getracht, den lust tot lezen en ontwikkeling der geestvermogens in huis, aan te moedigen.

Des *Woensdags* en *Zaturdags* kan ieder leerling voor *drie dagen* een boek uitkiezen, waarvan door de leerlingen der hoogste klasse geregeld wordt gebruik gemaakt.

Het onderwijzend personeel, dat op 1 Januarij 1864 was zamengesteld, uit

W. Retgers, *eerste* onderwijzer,
C. L. Plasberg, *tweede* id.
H. Schoemaker, *derde* id.
G. W. van Ligten, ondermeester,
J. C. Muller, id.

onderging gedurende 1864 de reeds gedeeltelijk ter sprake gebragte mutatiën, door de benoeming van den *tweeden* onderwijzer *Plasberg* (1) tot *eersten* onderwijzer aan de *derde* school, en de opvolgende bevordering tot *tweeden* onderwijzer van den *derden* onderwijzer *H. Schoemaker*. (2)

Tot *derden* onderwijzer aan deze inrigting werd benoemd

(1) Gouvern. besluit dd. 5 Oktober 1864 N°. 10.
(2) Besluit H. C. v. O. » 15 » » » 35/173.

J. C. de Wit, (1) vroeger onderwijzer aan de Gouvernements lagere school te *Poerbolingo* (*Banjoemaas*).

Voorts werd de ondermeester *G. W. van Ligten* bevorderd tot *vierden* onderwijzer aan de Gouvernements *tweede* lagere school. (2)

Gouvernements tweede lagere school.

Bij het einde des jaars telde deze school 119 leerlingen of 15 minder dan bij den aanvang.

Het getal *gratis* onderwijs genietende leerlingen bedroeg aan deze school 73.

Onder de laatste kathegorie bevonden zich verscheidene die de school ongeregeld bezochten, hetgeen dan ook tot verwijdering van eenige heeft moeten leiden.

Over het algemeen liet de opkomst ter schole gedurende de maanden *September* en *Oktober* veel te wenschen, een gevolg van de destijds geheerscht hebbende *kinderziekte*.

De uitslag van het op 22 December gehouden openbaar examen kan vrij bevredigend genoemd worden.

Ter vervulling der door de overplaatsing van den *eersten* onderwijzer ontstane vakature, werd bij dezelfde beschikking voorzien door de benoeming van *J. A. P. de Visser*, (3) destijds benoemd *tweeden* onderwijzer aan de Gouvernements *tweede* lagere school te *Weltevreden* (*Batavia.*)

De *vierde* onderwijzer *N. P. L. Boijer* werd bevorderd tot *derden* onderwijzer aan de Gouvernements *derde* lagere school, terwijl in zijne plaats werd benoemd de ondermeester aan de Gouvernements *eerste* lagere school *G. W. van Ligten*.(4)

Even als aan de *eerste* school wordt ook hier sedert eenigen tijd door het onderwijzend personeel met goed gevolg onderrigt gegeven in het regtlijnig en handteekenen, zoomede in de gymnastie.

Gouvernements derde lagere school.

Deze school werd op 1 Januarij bezocht door 102 leer-

---

(1) Besluit H. C. v. O. dd. 20 Oktober 1864 N°. 53/178.
(2) » » » 10 Februarij » » 18/168.
(3) Gouvern. besluit » 11 Augustus » » 3.
(4) » » » 10 » » » 18/168.

lingen, waarvan er bij het einde des jaars slechts 80 overbleven.

Het getal betalende kinderen was 13 en dat der gratis 67.

De oorzaak dezer vermindering is reeds bij het algemeen overzigt opgegeven

Even als in vroegere jaren liet de opkomst ter schole zeer veel te wenschen.

Dagelijks bleven gemiddeld 20 kinderen te huis, zijnde meestal *gratis* leerlingen, wier ouders deels onverschillig zijn voor de ontwikkeling hunner kinderen, en anderdeels niet altijd in de mogelijkheid zijn hen van behoorlijke kleederen te voorzien.

Het onderwijs aan deze school was over het algemeen vrij bevredigend, evenzoo de afloop van het op 22 December gehouden openbaar examen.

De *eerste* onderwijzer *L. W. Sloot* werd als *eersten* onderwijzer aan de Gouvernements *vierde* lagere school op het *Molenvliet* naar *Batavia* overgeplaats, (1) terwijl bij dezelfde beschikking tot zijn vervanger werd aangewezen *C. L. Plasberg*, *tweede* onderwijzer aan de Gouvernements *eerste* lagere school te *Soerabaija*.

Het aantal onderwijzers werd gedurende 1864 met een *derden* onderwijzer vermeerderd, (2) waartoe werd benoemd *N. P. L. Boijer*, *vierde* onderwijzer aan de Gouvernements *tweede* lagere school. (3)

Behalve eene bezoldiging van *f* 100 's maands is aan deze betrekking verbonden eene indemniteit voor huishuur van *f* 60 's maands, benevens *een vijfde* aandeel in de schoolgelden.

Het onderwijzend personeel heeft even als dat bij de *eerste* en *tweede* lagere scholen welwillend de taak op zich genomen, om onderrigt te geven in het regtlijnig en handteekenen, zoomede in de gymnastie.

Gouvernements vierde lagere school.

Deze school, gevestigd op het *Marine Etablissement*,

---

(1) Gouvern. besluit dd. 5 Oktober 1864 N°. 10.
(2) » » » 6 Januarij » » 13.
(3) Beslnit H. C. v. O. » 10 Februarij » » 13/168.

telde op 1 Januarij 22 leerlingen, welk getal in den loop van het jaar met 3 vermeerderd, en alzoo op ultimo December 25 bedroeg, waarvan 18 jongens en 7 meisjes.

Geene kinderen verlieten gedurende het verslagjaar deze inrigting.

De kinderen bezochten op enkelen na, vrij geregeld de school.

Voor deze school werd krachtens daartoe door de Hoofdkommissie van onderwijs verleende magtiging (1) een ondermeester op eene bezoldiging van *f* 75 's maands toegestaan, voor de vervulling van welke betrekking gekozen werd, de ondermeester aan de Gouvernements *vijfde* lagere school, (jongens weezen-inrigting) *C. Valkenburg*.

Aan den onderwijzer werd, in afwachting dat zal zijn voorzien in zijne huisvesting, van landswege toegekend:

a. eene som van *f* 30 's maands boven de hem toegelegde indemniteit voor huishuur, tot een gelijk bedrag;

b. eene toelage van *f* 30 's maands, als eene tegemoetkoming aan transportmiddelen, een en ander gerekend van 1 Mei 1863. (2)

Het in December gehouden openbaar examen leverde vrij bevredigende uitkomsten.

Gouvernements vijfde lagere school.

Deze school, welke wordt gehouden in een der lokalen van de jongens weezen-inrigting, telde bij het einde van het jaar 33 leerlingen.

Doordien de leerlingen allen onder behoorlijke tucht staan, liet de opkomst ter schole niets te wenschen, hetgeen op hunne ontwikkeling van gunstigen invloed is geweest.

Getuige zij daarvan het op den 5den December gehouden openbaar examen, bij welke gelegenheid al de leerlingen blijken gaven, het onderwijs met de meeste vrucht te hebben bijgewoond, en welk examen dan ook ten volle de tevredenheid van elk die het bijwoonde, mogt verwerven.

De ondermeester *C. Valkenburg*, die naar de *vierde* lagere

---

(1) Besluit H. C. v. O. dd. 13 Februarij 1864 N°. 12/168.
(2) Gouvern. besluit » 11 » » » 39.

school werd overgeplaatst, werd vervangen door den ondermeester *C. F. Rabé*, laatstelijk op wachtgeld. (1)

De besturend onderwijzer *W. C. Brans* wes het geheele jaar door geregeld aan deze school werkzaam.

Gouvernements lagere school te Grissee.

Het getal leerlingen bedroeg bij den aanvang van het jaar 13, bijgekomen 13 en vertrokken 10, zoodat op ultimo December aanwezig waren 22.

Het getal gratis leerlingen bedroeg 20.

De opkomst ter schole leverde geen reden tot klagten op, de weinige absentiën werden doorgaans door ziekte gewettigd.

De toestand van het onderwijs was over het algemeen beter dan voorheen.

Het jaarlijksch openbaar examen, gehouden den 20sten Augustus, gaf meer redenen van tevredenheid dan in vorige verslagjaren.

De leerlingen gaven voor het meerendeel bewijzen, dat zij zich het erlangde onderwijs hadden weten ten nutte te maken.

Het onderwijs is bij voortduring toevertrouwd aan den onderwijzer *M. J. J. op de Laeij*. De kweekeling *Erentreich*, vroeger als zoodanig aan deze inrigting werkzaam, verliet het onderwijs om in eene andere betrekking te worden overgeplaatst.

Partikuliere scholen.

1. De meisjesschool van Mevrouw *J. J. Kocken* geb. *Gersom* ging onder ultimo November over in handen van hare zuster, Mevrouw *H. S. W. Gersom* geb. *de Vries*, die reeds in 1852 eene vergunning erlangde tot oprigting eener partikuliere school te dezer plaatse. (2)

   Deze inrigting telde in den aanvang des jaars 52 leerlingen, welk cijfer onder ultimo December was vermeerderd tot 59, waaronder 10 kostkinderen en 3 gratis leerlingen.

---

(1) Besluit H. C. v. O. dd. 13 Februarij 1864 N°. 12/168.
(2) » » » 15 Mei 1852 » 13/44.

Behalve in de gewone vakken van lager onderwijs, werd ook onderrigt gegeven in het teekenen, dansen en de muzijk.

2. De school van Mejufvrouw *J. B. Specht Grijp*, gehouden in een bijzonder daartoe geschikt lokaal op *Embong malang* buiten de stad, telde onder ultimo December 30 leerlingen, waaronder 10 kostkinderen.
3. Op de jongensschool van *W. P. Cranen*, (school der geestelijke broeders), omtrent welke inrigting steeds met lof gesproken wordt, werd aan een 66-tal kinderen onderwijs gegeven.

   De heer *Cranen* wordt even als in 1863 geassisteerd door één geëxamineerden onderwijzer en *twee* kweekelingen.

   Het onderwijs wordt met de meeste belangstelling door deze heeren behartigd, en is het een bijzonder verschijnsel, dat de leerlingen met de meeste lust die inrigting bezoeken. Absentiën worden hoogst zeldzaam waargenomen.
4. De meisjesschool onder direktie van Mejufvrouw *M. C. Veldhuis*, en meer algemeen bekend onder den naam van school der geestelijke zusters »*Ursulinen*" telde onder ultimo December 1864, 62 leerlingen.

   De uiterst billijke prijzen, welke men aan deze inrigting even als aan die der »geestelijke broeders" bedoeld bij § 3 vordert, hebben op deze school een zeer gunstigen invloed.

   Mejufvrouw *Veldhuis* wordt in hare werkzaamhedeu bijgestaan door *drie* sekondantes, waarvan *twee* geëxamineerd zijn. Behalve in de vakken van het lager onderwijs wordt ook hier les gegeven in het teekenen en handwerken.
5. De bewaarschool van Mejufvrouw *Azia van Timor* onderging geene noemenswaardige verandering, ook niet ten aanzien van het aantal leerlingen, dat zich tot *zeven* bepaalde.
6. De bewaarschool van *Dinsbach* telde gemiddeld *dertien* leerlingen.
7. De bewaarschool van Mejufvrouw *J. W. Emden* bevatte een *elftal* kinderen, waaronder *vier* kleine *Javaansche* jongens.
8. De kost- en dagschool van *Ph. A. J. Fasbender* had op

1 Januarij 27 leerlingen, welk cijfer onder ultimo December was vermeerderd tot 37, waaronder 5 kostkinderen.

Het onderwijs wordt door den heer *Fasbender*, zonder eenige hulp met de meeste belangstelling gegeven.

9. De partikuliere school van Mevrouw de weduwe. *C M. Trip* geb. *van Kesteren* te *Grissee*, aan wie tot oprigting daarvan door de Hoofdkommissie vergunning werd verleend, (1) telde onder ultimo December *twaalf* scholieren, waaronder een kostleerling.

Een der leerlingen genoot *gratis* onderwijs.

Behalve de gewone vakken van lager onderwijs, werd aan deze inrigting onderrigt gegeven in de Fransche taal en dames handwerken.

10. De partikuliere school te *Modjokerto* van *J. van der Tang*.

Deze school werd in April 1863 geopend met *vijf* leerlingen, en telde in Mei des volgenden jaars reeds 27 leerlingen.

Door verschillende omstandigheden, waaronder vooral de onmogelijkheid om eene geschikte woning te vinden, daalde het cijfer der schoolgaande kinderen op het einde des jaars tot *elf*.

Nopens het gegeven onderwijs op deze school zijn de berigten gunstig.

MADURA.

1. Gouvernements lagere school te Sumanap.

Het aantal scholieren bleef hier vrij gelijk en bedroeg bij het einde des jaars 38.

De stand van het onderwijs daarentegen liet veel te wenschen. Als redenen daarvan werden meestal opgegeven, verhindering door ziekte, vooral door koortsen en buikziekte, die steeds geheerscht hebben.

Het openbaar examen werd gehouden op den 7 September doch het besloten examen is niet gehouden wegens ziekte van den onderwijzer.

---

(1) Besluit H. C. v. O. dd. 6 Februarij 1864 N°. 10/168.

De leerlingen hadden geene vorderingen gemaakt.

De kweekeling *Vink* bleef het geheele jaar aan de school werkzaam.

2. Gouvernements lagere school te Bangkallan.

Ook op deze school bleef het getal kinderen, zijnde 22, vrij gelijk aan het vorige jaar.

De opkomst ter school mag als bevredigend beschouwd worden.

De openbare en besloten examens hebben plaats gehad, en leverden bevredigende uitkomsten.

Vooruitgang was zigtbaar.

De onderwijzer *J. L. Lindenhovius* heeft in de maand September, met goed gevolg het examen voor den *tweeden* onderwijzersrang afgelegd.

3. Gouvernements lagere school te Pamakassan.

Deze school werd in Junij met 15 leerlingen, onder den onderwijzer *F. J. Bosch* geopend.

Zes leerlingen zijn sedert bijgekomen, zoodat thans 21 leerlingen getrouw ter school gaan.

Hoezeer door den korten duur dier school, nog geen examen is kunnen worden gehouden, zoo bestond er reden van tevredenheid over de aanvankelijke vorderingen der leerlingen.

PASOEROEAN.

De school verminderde van 90 tot 77 leerlingen.

Deze vrij aanzienlijke vermindering onder de leerlingen is toe te schrijven aan mutatiën onder het personeel Europesche ingezetenen, en aan sterfte ten gevolge der *cholera*.

Het openbaar examen had plaats op den 23 Junij en het besloten op den 24 December.

Omtrent den uitslag daarvan wordt berigt, dat de Subkommissie bij beide gelegenheden redenen van tevredenheid had over de vorderingen der leerlingen. Het onderzoek naar de kennis van het metrieke stelsel van maten en gewigten viel naar genoegen uit.

In de maand Julij werd de onderwijzer *J. A. P. de Visser*

benoemd tot *tweeden* onderwijzer bij de Gouvernements *tweede* lagere school te *Weltevreden*, (1) en vervangen door *W. Wilmes*, *eerste* onderwijzer bij de Roomsch Katholieke Weeshuisschool te *Samarang*.

De *tweede* onderwijzer *L. Jolly* (2) werd in November benoemd tot onderwijzer aan de Gouvernements lagere school te *Tjilatjap*, en in zijne plaats aangesteld *C. H. L. Croes*, (3) vroeger ondermeester bij de Gouvernements *tweede* lagere school te *Weltevreden*.

MALANG.

De opkomst ter school van 28 leerlingen liet door veelvuldige ziekte onder de kinderen wel wat te wenschen.

Het openbaar examen had plaats op den 16 Julij, en het besloten examen op den 16 December. De meeste leerlingen gaven daarbij blijken van goede vorderingen te hebben gemaakt.

Het metrieke stelsel van maten en gewigten werd goed begrepen.

Bij het onderwijzend personeel hadden geene mutatiën plaats. Het bestond uit:

R. Burg, besturend onderwijzer,
P. A. Robijn, kweekeling.

PROBOLINGO.

Het gemiddeld getal scholieren bedroeg 44, waarvan 18 tegen betaling en 26 *gratis* onderwijs ontvingen.

Het getal leerlingen is in het geheel met *acht* verminderd.

Die vermindering moet voornamelijk worden toegeschreven aan het bestaan te *Probolingo* eener partikuliere inrigting voor openbaar onderwijs.

De opkomst ter schole was over het algemeen voldoende.

Den 13 Julij had het openbaar examen plaats, met tamelijk bevredigende uitkomsten.

Er heeft in de maand December geen besloten examen

---

(1) Gouvern. besluit dd. 6 Julij 1864 N°. 2.
(2) Besluit H. C. v. O. » 9 » » » 111/171.
(3) » » » 21 November » » 84/174.

plaats gehad, uithoofde van het aftreden van den onderwijzer *J. van Hout.*

De toestand van het onderwijs kan, in vergelijk met vroegere jaren, toen het onderwijzend personeel bijna nimmer voltallig was, thans vrij gunstig worden genoemd.

De behandeling van het metrieke stelsel maakte voortdurend een voornaam deel uit van het onderwijs in de rekenkunde.

De onderwijzer *J. van Hout*, werd door den onderwijzer *J. K. le Clerq de Courcelles*, onlangs van verlof uit *Nederland* teruggekeerd (1) vervangen, die den 1sten December zijne nieuwe betrekking aanvaardde.

De ondermeester *R. E. A. Collewaert*, en de kweekeling *H. J. Jansen* bleven geregeld werkzaam.

Partikuliere school.

In de maand December 1860 werd aan Mevrouw *A. M. M. Wijsman* geb. *Goedhuijs*, vergunning verleend tot het geven van openbaar onderwijs in lezen, schrijven, rekenen, aardrijkskunde, geschiedenis en de Nederlandsche, Fransche, Engelsche en Hoogduitsche talen.

De school bestaat alzoo ruim vier jaren, en bevat thans 38 leerlingen, waaronder *drie* jongens beneden den ouderdom van *tien* jaren.

Van de overige 35 leerlingen zijn *vier* meisjes meer dan *tien* jaren oud, terwijl 31 meisjes dien leeftijd nog niet hebben bereikt.

Onder die leerlingen zijn er zeven van elders, terwijl de overigen ter hoofdplaats *Probolingo* wonen, en geene kostleerlingen zijn.

Het getal leerlingen is, sedert het vorige jaar, met 6 meisjes vermeerderd.

Er zijn 34 betalende en 4 *gratis* onderwijs ontvangende scholieren.

De scholieren, voor welke zulks door de ouders verlangd wordt, genieten nog onderrigt in vrouwelijke handwerken en in het dansen.

---

(1) Besluit H. C. v. O. dd. 10 November 1864 N°. 18/174.

De scholieren zijn des morgens van *acht* tot *twaalf*, en des namiddags van *twee* tot *vier* uren bezig.

De opkomst ter school en de belangstelling in het onderwijs, ook van de zijde der ouders, laat niets te wenschen. Mevrouw *Wijsman* wordt in hare veelvuldige werkzaamheden bijgestaan door een huishoudster, die, onder haar toezigt ook met het allereerste onderwijs aan de jongste pas beginnende leerlingen is belast.

Het schoollokaal laat ten aanzien van de ruimte, wel iets te wenschen, doch het is moeijelijk voor eene inrigting van onderwijs eene geschikte woning te vinden.

BEZOEKIE.

Over het algemeen kwamen de kinderen trouw ter school, en bleven zelden dan wegens ongesteldheid te huis.

Omtrent hun ijver en gedrag bestaan geen redenen tot klagen.

Even als vroeger leverde ook dit jaar de gehouden examens, op den 7 Julij het openbaar, en op den 24 December het besloten, het bewijs op, dat het grootste gedeelte der leerlingen met vrucht van het onderwijs gebruik had gemaakt.

Dat onderwijs aan gemiddeld 30 leerlingen, liep over de gewone vakken, de getalleer, vormleer, het lezen, schrijven, rekenen, zingen, de Nederlandsche taal, aardrijkskunde en Nederlandsche en Nederlandsch Oost-Indische geschiedenis.

BANJOEWANGIE.

Het onderwijs had gedurende het verslagjaar geregeld plaats.

Onder ultimo December bedroeg het getal leerlingen 21.

Over de opkomst der kinderen, viel niet te klagen.

Het openbaar examen had plaats op den 16 Julij, en het besloten op den 24 December.

De uitkomsten daarvan waren zeer bevredigend.

Het onderwijs bepaalde zich tot de Nederlandsche taal, het lezen, schrijven, rekenen, de aardrijkskunde en geschiedenis.

Bij het onderwijzend personeel had geene mutatie plaats en was de onderwijzer *H. E. van der Woerd* gedurende het geheele jaar aan deze school werkzaam.

BANJOEMAAS.

De school, welke in het begin des jaars stil stond door ontstentenis van een onderwijzer, werd op den 25 Februarij door den benoemden onderwijzer *J. J. Goedhard* (1) geopend, als wanneer er slechts *dertien* leerlingen aanwezig waren, welk getal langzamerhand tot 29 leerlingen vermeerderde, waarvan *een* echter de school weder verliet.

Bij het einde van het jaar gingen ter school 15 betalende leerlingen, terwijl 13 leerlingen gratis onderwijs genoten.

Het jaarlijksch examen had plaats op den 29 December, bij welke gelegenheid het der Subkommissie bleek, dat de hoogste klasse der leerlingen, meest alle zeer jonge kinderen, voor hunnen leeftijd vrij goed gevorderd waren in het lezen, schrijven en rekenen, alsmede in de aardrijkskunde voor zooveel *Europa* en den Indischen Archipel betreft. Hunne kennis der Nederlandsche taal en der geschiedenis liet nog te wenschen, hetgeen niet bevreemden kan, als in aanmerking wordt genomen, dat het onderwijs door aanhoudende verandering van onderwijzers en andere omstandigheden zoozeer geleden heeft.

De mindere klassen bestaan uit nieuwelingen, die nog weinig vorderingen gemaakt hebben.

De nieuwe onderwijzer weet goed met de kinderen om te gaan, hetgeen hun lust geeft tot schoolgaan en ijver in het lezen.

De toestand van het onderwijs mag dus op dezen oogenblik weder als bevredigend worden beschouwd.

TJILATJAP.

In November werd de onderwijzer *H. P. Julsing* benoemd tot *tweeden* onderwijzer aan de school te *Banda* en vertrok den 23 December met den aanvang der kersvakantie, zoodat hij het geheele jaar aan deze school werkzaam is geweest. In zijne plaats werd benoemd *L. Jolly*, van de school te *Pasoeroean*. (2)

---

(1) Besluit H. C. v. O. dd. 27 Augustus 1864 N°. 93/172.
(2) » » » 25 November » » 34/174.

Den 16 Julij had het openbaar examen plaats met 28 leerlingen.

In het vorige jaar was in de middelste en hoogste klasse een aanvang gemaakt met de vormleer, en eenige der mathematische ligchamen behandeld. Het bleek op het examen dat dit vak zeer tot ontwikkeling van verstand en zelfdenken der leerlingen aanleiding had gegeven.

Het besloten examen had plaats op den 22 December.

POERBOLINGO.

Het onderwijs werd gegeven aan 17 leerlingen, die de lessen trouw hebben bijgewoond.

De uitkomsten van het op den 15 Augustus gehouden openbaar examen waren zeer devredigend.

De gezondheidstoestand der leerlingen was over het algemeen voldoende.

Den 2 December vertrok de onderwijzer *J. C. de Wit* naar *Soerabaija*, de plaats zijner nieuwe bestemming en werd opgevolgd door den tegenwoordigen onderwijzer *A. E. Schreuders*, (1) van wien verwacht wordt, dat hij de school hare standplaats zal doen behouden in de rij der goede scholen.

Deze onderwijzer heeft door het openen eener middagcursus, ouders en voogden in de gelegenheid gesteld, om hunne kinderen en pupillen te doen onderwijzen in de Fransche taal.

POERWOREDJO.

Op ultimo van het verslagjaar waren aanwezig 28 leerlingen, waarvan 7 betalende en 21 gratis.

In den loop van het jaar werden 16 leerlingen toegelaten, terwijl 19 de school verlieten, van welke laatsten *zeven* in eenige betrekkingen geplaatst werden, en de overige hunne ouders naar elders volgden, uitgezonderd *twee* kinderen, die door hunne menigvuldige absentiën en volslagen onverschilligheid voor het onderwijs, van de school werden verwijderd.

---

(1) Besluit H. C. v. O. dd. Oktober 1864 N°. 53/173

Het openbaar examen werd gehouden op den 20 Julij, terwijl er door de menigvuldige mutatiën in het laatste des jaars onder de leden der Subkommissie van onderwijs, in December geen besloten examen kon gehouden worden.

Het openbaar examen leverde stof tot tevredenheid, en mogt de Subkommissie bespeuren, dat de onderwijzer voortgaat zijne betrekking naar eisch waar te nemen. Van het onderwijs in het metrieke stelsel was veel werk gemaakt.

De onderwijzer *F. J. C. Klaar* staat bij voortduring aan het hoofd der school, zijne gezondheid is echter wankelende, zoodat hij zich op raad van zijn geneesheer tot het Gouvernement heeft gewend met verzoek, om in eene andere betrekking te mogen overgaan.

KADOE (MAGELANG).

Eene aanzienlijke vermeerdering van leerlingen had plaats. Hun getal steeg van 25 tot 50.

De opkomst ter schole was geregeld.

Het openbaar examen werd gehouden op den 14 Julij.

De uitkomst was zeer bevredigend.

In bijna alle vakken waren goede vorderingen te bespeuren, vooral in de Nederlandsche taal, en in het rekenen met tiendeelige breuken, en de toepassing op het metrieke stelsel.

Het besloten examen is in dit jaar niet gehouden, uithoofde van ongesteldheid van den onderwijzer en het afwezen van een der leden der Subkommissie.

De toestand van het onderwijs mag allezins voldoende worden genoemd.

Gedurende het afgeloopen jaar heeft geene mutatie bij het onderwijzend personeel plaats gehad.

Bij het einde des jaars bestond het uit den onderwijzer *L. van den Bor Sr.* en den ondermeester *Th. Risu.*

De toenemende bloei der school is aan den bijzonderen ijver en de bekwaamheid van den onderwijzer te danken.

DJOKJOKARTA.

Op primo Januarij bedroeg het aantal leerlingen 87. Sedert bijgekomen 62 en vertrokken 33, zoodat op het einde van dit verslagjaar aanwezig waren 116 leerlingen, waarvan

61 leerlingen *gratis* onderwijs genoten, en onder welk totaalcijfer aanwezig zijn 87 jongens en 29 meisjes.

Wegens ziekte van den besturend onderwijzer *P. Jansen* is in de maand Julij geen openbaar examen gehouden.

In December was genoemde onderwijzer evenzeer door ziekte niet in staat het besloten examen te leiden, en is hem tot herstel zijner gezondheid een binnenlandsch verlof van één maand toegestaan. (1)

Daar de *tweede* onderwijzer *G. F. R. Portier* ook door ziekte verhinderd werd, heeft de Subkommissie de leiding van het besloten examen op den 27 December, opgedragen aan den tijdelijk werkzaam gestelden onderwijzer voor de Oost Indische dienst *P. van Elzen*.

Nopens de uitkomsten van dat examen valt niet veel te zeggen. Voor den onderwijzer *van Elzen*, die nimmer de leerlingen der hoogste en middelste klasse in deze school heeft onderwezen, was het eene moeijelijke taak, om door de leerlingen dier klassen te doen weêrgeven, wat zij geleerd hadden.

In enkele vakken van onderwijs, als rekenen, taal- en aardrijkskunde, werden de gedane vragen redelijk goed beantwoord, uit de leesboekjes werd vlug gelezen, doch met weinig begrip van het voorgedragene.

De laagste klasse bestaat uit eerstbeginnenden, wier vorderingen nog niet belangrijk kunnen zijn, doch hoe gering die vorderingen ook waren, was het duidelijk, dat in die klasse met belangstelling was onderwezen, en de onderwijzer *van Elzen* zijne vragen deed met vertrouwen op hetgeen hij onderwezen had.

De minder gunstige uitkomsten van het onderwijs in het afgeloopen jaar verkregen, moeten hoofdzakelijk worden toegeschreven aan de geheerscht hebbende ziekten (waaronder enkele *cholera*-gevallen), welke zoowel onderwijzers als scholieren troffen, en aan de daaruit voortspruitende gedrukte stemming, waardoor de opkomst der scholieren zeer veel te wenschen liet.

Ten gevolge der bij Gouvernements besluit dd. 26 Augustus 1861 N°. 14 bevolen splitsing der bestaande school in

---

(1) Besluit H. C. v. O. dd. 29 December 1864 N°. 33/173.

eene *eerste* en *tweede* Gouvernements lagere school, is bereids een en ander verrigt, om in 1865 dadelijk een aanvang te kunnen maken met de oprigting van de bij voormeld besluit toegestane *tweede* school.

Voorloopig is in de behoefte aan een lokaal voor de *tweede* school voorzien, door inhuur van een daarvoor geschikt partikulier huis.

De noodige meubelen zijn aangemaakt, en het personeel voor de beide scholen nog op het einde des jaars benoemd.

Dat personeel bestaat:

VOOR DE EERSTE SCHOOL:

eerste onderwijzer *P. Jansen*, op een traktement van *f* 150 's maands, benevens eene indemniteit voor huishuur ad *f* 60 's maands, en *een tiende* aandeel in de schoolgelden; (1)

tweede onderwijzer *G. F. R. Portier*, op een traktement van *f* 125 's maands, benevens eene indemniteit voor huishuur ad *f* 60 's maands, en *een tiende* aandeel in de schoolgelden; (2)

kweekeling *J. Birsak*; op een traktement van *f* 25 's maands.

VOOR DE TWEEDE SCHOOL:

eerste onderwijzer *A. Laseur*, op een traktement van *f* 125 's maands, benevens eene indemniteit voor huishuur ad *f* 60 's maands, en *een vijfde* aandeel in de schoolgelden; (3)

tweede onderwijzer *P. van Elzen*, op een traktement van *f* 100 's maands, benevens eene indemniteit voor huishuur ad *f* 60 's maands, en *een vijfde* aandeel in de schoolgelden. (4)

Met het begin des volgenden jaars zullen dus de beide scholen te *Djokjokarta* in volle werking komen, voorzien van een goed en toereikend onderwijzend personeel.

Partikuliere school van Mevr. Sesseler geb. Oorthuijs.

Mevrouw de weduwe *Sesseler* geb. *Oorthuijs*, rigtte hier eene partikuliere school op.

Het onderwijs bepaalde zich tot het lager onderwijs, vrouwelijke handwerken en muziek.

(1, 2, 3 en 4) Besluit H. C. V. O. dd. 31 December 1864, N°. 73/175.

De institutrice heeft in December de plaats verlaten. Voor het onderwijs is dat te betreuren, doordien volgens de berigten van enkele leden der Subkommissie, die van tijd tot tijd dat instituut bezochten, de resultaten van haar gegeven onderwijs zeer bevredigend waren.

SOERAKARTA.

In den aanvang van het jaar bedroeg het getal leerlingen	170
bijgekomen	59
	229
vertrokken	71
aanwezig op het einde des jaars	158

waarvan 113 jongens en 45 meisjes.

Het getal gratis leerlingen bedroeg 58 jongens en 22 meisjes, alzoo in het geheel 80.

Blijkens vorenstaande aantooning, is het getal schoolgaande kinderen verminderd met 12.

Het geregeld opkomen der leerlingen ter school liet dit jaar niet veel te wenschen. Blijkbaar stelden ouders en voogden méér dan vroeger belang in het onderwijs hunner kinderen en pupillen.

Het jaarlijksch openbaar examen werd op den 1sten Augustus gehouden.

Uit de opkomst van vele ouders en voogden, die daartoe genoodigd waren, bleek hunne belangstelling.

De Subkommissie had ook bij dit examen weder alle reden tot tevredenheid over de goede vorderingen der leerlingen en den ijver der onderwijzers.

De zoogenaamde Fransche les, welke gedurende den namiddag wordt gegeven door den *eersten* onderwijzer *J. Kunst*, bijgestaan door den onderwijzer *J. de Quant*, werd gedurende 1864 voortgezet, en door 16 tot 20 leerlingen bezocht.

De splitsing in eene *eerste* en *tweede* school, bevolen bij Gouvernements besluit dd. 28 Maart 1863 N°. 16, heeft tot nog toe niet kunnen plaats hebben wegens gebrek aan lokalen.

Wel heeft de Hoofdkommissie gevraagd, (1) of er gelegenheid

(1) Missive H. C. v. O. dd. 2 Mei 1863 N°. 67/153.

bestond tot tijdelijke inhuur van een geschikt huis, om te dienen voor de *tweede* lagere school; doch bevond de Subkommissie zich in de onaangename verpligting hierop ontkennend te antwoorden.

Eerst met het einde van het jaar 1864 ontstond gelegenheid om een huis te huren voor *f* 130.

Bij telegram van 28 December heeft dan ook de Resident van *Soerakarta* zich gehaast, magtiging tot inhuur van dat huis te vragen, in afwachting dat het verbouwen der oude lokalen zal zijn afgeloopen.

Met die verbouwing is in de maand Augustus een aanvang gemaakt. Door gebrek aan hout echter moest die bouw vooreerst gestaakt worden.

Het onderwijzend personeel voor beide scholen is reeds aangewezen, en mag dus met grond verwacht worden, dat, indien magtiging wordt verleend tot inhuur van een partikulier huis, in den aanvang van het volgende jaar de beide scholen, voorzien van een voldoend en geschikt personeel in volle werking zullen komen.

MADIOEN.

De school nam in den loop des jaars toe van 24 tot 34 leerlingen, onder welke 22 jongens en 12 meisjes.

De schoolbezoeken vonden plaats, door het lid der Kommissie, dat daartoe bij maandbeurt was aangewezen.

De opkomst ter school liet weinig of niets te wenschen.

Het openbaar examen had plaats op den 14 Julij, en het besloten examen op den 23 December.

Niettegenstaande de zeer ongelijke hoogte van ontwikkeling waarop de leerlingen staan, is zij zoo goed als mogelijk was in *drie* klassen verdeeld, en de middelste en laagste klassen weder in onderafdeelingen.

In de hoogste klasse wordt onderwijs gegeven in het:

Lezen. Over het algemeen moet gezegd worden, dat de leerlingen dezer klasse op den vereischten natuurlijken toon lezen, en zoo door het maken van opstellen, als door het vrij goed beantwoorden van gedane vragen, blijken gaven het gelezene te verstaan.

Het *rekenen* liep tot den regel van drieën met gewone en tiendeelige breuken.

De onderwijzer *W. van der Lee* is als besturend onderwijzer naar *Makasser* bevorderd geworden, en vervangen door den onderwijzer *H. Goedhard*, onlangs van verlof uit *Nederland* teruggekeerd. (1)

Hij heeft op den 10 Augustus zijne nieuwe betrekking aanvaard.

NGAWIE.

De opkomst ter school was bevredigend, behalve in de *drie* laatste maanden des jaars, doordat de helft der kinderen ziekelijk was, waarom dan ook in December geen besloten examen is gehouden.

Het openbaar examen had plaats den 14 Julij.

Dit laatste gaf alle reden tot tevredenheid. Uitmuntende vorderingen waren door de laagste en middelste klassen gemaakt, in het lezen, schrijven, rekenen en vooral in het Hollandsch spreken. De *eerste* klasse muntte uit in het rekenen.

Het examen liep over de volgende vakken:

lezen, schrijven, rekenen tot en met de leer der evenredigheden en de toepassing met inbegrip der tiendeelige en gewone breuken, zingen, taalkunde, bestaande in het maken van kleine opstellen, brieven stellen en foutieve opstellen verbeteren.

De leerlingen gaven blijken dat zij in de geschiedenis van *Nederlandsch-Indië*, welke ten vorigen jare slechts als leesstof behandeld werd, reeds eenige vorderingen hadden gemaakt.

Het maken van kleine reisjes op de kaart gaf het bewijs, dat de aardrijkskunde ook een voornaam deel van het onderwijs uitmaakte.

De zang wordt goed onderwezen, en de uitvoering der zangstukjes geschiedt met veel takt en harmonie.

Gemiddeld 18 leerlingen bezochten de school.

Was de belangstelling in het onderwijs ten vorige jare uiterst gering, indien men natuurlijk de meerdere of mindere opkomst der ouders op het examen als een bewijs van

---

(1) Besluit H. C. v. O. dd. 7 Julij 1864 N°. 100/171.

belangstelling mag aannemen; dit jaar gaven *Ngarie's* ingezetenen het bewijs, dat hunne belangstelling aanmerkelijk is toegenomen, daar de ouders van alle leerlingen tegenwoordig waren, benevens enkele andere ingezetenen. De onderwijzer *J. A. Broos* blijft met ijver en geschiktheid zijn taak vervullen, en wordt daarin bijgestaan door *D. R. Mente*, vroeger leerling der hoogste klasse, thans kweekeling. (1)

PADANG.

Gouvernements eerste lagere school.

Op deze school bedroeg het getal leerlingen bij den aanvang der jaars 71
bijgekomen 31

102
vertrokken 44

bij het einde der jaars aanwezig 58
waarvan 39 jongens en 19 meisjes.

Onder dit getal was maar één *gratis* leerling.

De opkomst der leerlingen liet niets te wenschen.

De examens, op den 18 Julij en den 20 December, het eerste openbaar en het tweede besloten gehouden, bewezen dat de leerlingen voldoende vorderingen hadden gemaakt, en dat de toestand van het onderwijs kan beschouwd worden goed te zijn.

In het belang van het onderwijs, werd den 7 November onder nadere goedkeuring der Hoofdkommissie, bij deze school voorloopig werkzaam gesteld, de gepasporteerde sergeant *J. C. Bakker*, nadat hij gedurende twee maanden proeven had gegeven van zijne geschiktheid voor het onderwijs, en nadat hij aan de Hoofdkommissie tot ondermeester was voorgedragen. (2)

---

(1) Besluit H. C. v. O. dd. 10 Augustus 1864 N°. 1/172.
(2) Missive S. C. v. O. » 17 Oktober » » 42.

Gouvernements tweede lagere school.

Het getal leerlingen op deze school bedroeg bij den aanvang des jaars 149
bijgekomen 56

205
vertrokken 49

dus bij het einde des jaars aanwezig 156
waarvan 98 jongens en 58 meisjes.

Het aantal gratis leerlingen was 114.

De leerlingen kwamen over het algemeen vrij geregeld op.

Den 19 Julij werd een openbaar examen gehouden, en den 22 December een besloten examen. De leerlingen gaven blijken, dat zij met vrucht van het onderwijs gebruik hadden gemaakt, dat door de onderwijzers met takt en oordeel gegeven werd.

Ook aan deze school had in het personeel eenige verandering plaats. De ondermeester *J. H. Roduner* onderging met goed gevolg den 7 Julij het examen voor den derden onderwijzersrang, en werd in Oktober daaraanvolgende door de Hoofdkommissie van onderwijs benoemd tot waarnemend onderwijzer te *Fort de Kock*. (1)

In November vertrok hij naar zijne bestemming.

Partikuliere scholen.

1. Door den *eersten* onderwijzer der Gouvernements *eerste* lagere school wordt eene partikuliere middagschool gehouden, die door pl. m. 20 kinderen wordt bezocht.

   Het onderwijs bepaalt zich voornamelijk tot de nieuwe talen en de mathesis.
2. In de school van Mejufvrouw *Verhoeff* ontvangen acht jonge meisjes onderrigt, in de vakken van lager onderwijs, het Fransch, en de vrouwelijke handwerken.

---

(1) Besluit H. C. v. O. dd. 20 Oktober 1864 N°. 57/173.

PADANGSCHE BOVENLANDEN. FORT DE KOCK.

De school te *Fort de Kock* ging ook dit jaar niet vooruit. Slechts *veertien* leerlingen waren op het einde des verslagjaars aanwezig.

De opkomst ter schole van dat gering getal leerlingen was echter geregeld.

Het examen werd gehouden den 19 December. De vorderingen der leerlingen waren gering, hetgeen voornamelijk moet geweten worden aan de prille jeugd en het kortelings ter schole komen van het meerendeel hunner.

Aan het onderwijs in het metrieke stelsel werd de hand gehouden.

Toen de onderwijzer dezer school, *J. A. Immink* benoemd werd tot *tweeden* onderwijzer te *Batavia*, (1) rees bij de Hoofdkommissie de vraag, of het wel noodig ware de school te *Fort de Kock* te bestendigen, en of zij niet tijdelijk zou kunnen worden gesloten; een maatregel die op *Java* reeds bij herhaling was toegepast, en die niet belette dat, wanneer later weder *twintig* of meer leerlingen aanwezig waren, onverwijld tot de wederopening der school kan worden overgegaan.

In alle gevalle kwam het der Hoofdkommissie voldoende voor, de school vooreerst te doen waarnemen door een onderwijzer geëxamineerd voor den *derden* rang, instede van een onderwijzer van den *tweeden* rang, op een traktement van *f* 150 's maands.

Nadat het gevoelen der plaatselijke Subkommissie van onderwijs was ingewonnen, werd onder nadere goedkeuring van het Gouvernement tot onderwijzer benoemd, *J. H. Roduner*, (2) op een traktement van *f* 100 's maands en *vrije woning*, en *een tiende* aandeel in de schoolgelden, en deze handeling door het Gouvernement goedgekeurd. (3)

PADANG-PANDJANG.

De school werd bezocht door 31 leerlingen, van welke 26 gratis.

---

(1) Gouvern. besluit dd. 16 Oktober 1861 N°. 12.
(2) Besluit H. C. v. O. » 12 December » » 90/174.
(3) Gouvern. besluit » 17 November » » 51.

Uit het daarvan aangehouden register blijkt, dat op eenige uitzonderingen na, het onderwijs geregeld wordt bijgewoond.

Den 10 Augustus werd het openbaar examen gehouden, de leerlingen gaven blijken veel nut uit het onderwijs getrokken te hebben, hunne gepaste vrijmoedigheid en vlugheid in het beantwoorden der gedane vragen, pleitte voor den goeden takt van den onderwijzer. Het onderwijs in het metrieke stelsel bleek doelmatig te zijn bijgehouden.

De kweekeling *O. W. G. Stich* werd op verzoek eervol ontslagen, (1) terwijl in zijne plaats werd benoemd de jongeling *F. Hakkers*. (2)

De onderwijzer *P. C. van Gerth* bleef het geheele jaar aan de school werkzaam.

BENKOELEN.

Gemiddeld 40 leerlingen bezochten de school.

Over hunne opkomst viel op weinige uitzonderingen na, niet te klagen.

Het besloten examen dat in de maand December des vorigen jaars zou moeten hebben plaats gehad, is echter toen niet kunnen gehouden worden, daar de toenmalige onderwijzer *C. L. Plasberg*, ten gevolge van overplaatsing in die maand *Benkoelen* verliet, en de tegenwoordige onderwijzer *J. A. Vermeulen* pas was aangekomen.

De Subkommissie van onderwijs besloot dus het besloten examen den 3 Februarij te doen plaats hebben.

Het openbaar examen, dat uithoofde van de dienstreis van den President, eerst in de maand September kon gehouden worden, heeft op den 7den dier maand plaats gehad.

De uitkomst dier examens gaf redenen tot tevredenheid over het gegeven onderwijs en de gemaakte vorderingen.

Van den toestand en den gang van het onderwijs kan alzoo eene gunstige getuigenis afgelegd worden.

De vakken van het onderwijs, bestaande in getalleer, lezen, schrijven, rekenen, Nederlandsche taal en aardrijkskunde zijn voor de tegenwoordige leerlingen voldoende.

---

(1) Besluit H. C. v. O. dd. 27 Junij 1864 N°. 63/171.
(2) » » » 13 Julij » » 109/171.

Betreffende het onderwijs in het schrijven, verdient bijzonder te worden melding gemaakt, dat de leerlingen van de *eerste* en *tweede* klasse, meer bepaald onder de leiding van den besturend onderwijzer, allen een fraai handschrift hebben. (1)

Aangaande het metrieke stelsel van maten en gewigten hebben de leerlingen proeven afgelegd, dat zij die leer weten toe te passen, op de behandeling van de tiendeelige breuken; zij hebben een juist begrip van lengte-vlakte en inhoudsmaat. (2)

Op den avond van den 7 September werd door de ingezetenen aan de schooljeugd eene kinderpartij gegeven, die geleid werd door den onderwijzer en diens echtgenoot, en waarbij bleek dat de onderwijzer ook de liefde zijner leerlingen had verworven, en uitnemend geschikt was om hun genoegen te bezorgen. De dank der Subkommissie hiervoor is dan ook voor hem en zijne echtgenoot niet achterwege gebleven.

Tot 1 September was aan deze school werkzaam de ondermeester *C. Barret*, die echter tot een andere werkkring is overgegaan. In zijne plaats is aangesteld *W. H. Böokel.*

PALEMBANG.

Na het overlijden van den onderwijzer *Willems*, op het einde des vorigen jaars, verzocht een voormalig Gouvernements onderwijzer toevallig te *Palembang* aanwezig, om in zijne plaats te worden benoemd, en weder voor vast als onderwijzer in 's Gouvernements dienst te treden.

Daar bedoelde onderwijzer vroeger op zijn verzoek en onder overlegging van een geneeskundig certificaat voor de schooldienst was afgekeurd, door eene belemmering in het spreken, zoo achtte de Hoofdkommissie zich verpligt op nieuw een geneeskundig certificaat te erlangen, waaruit bleek dat die belemmering had opgehouden; hoe gaarne zij anders gebruik had gemaakt van de gelegenheid om dadelijk in de ontstane vakature te voorzien en geene stremming in het onderwijs te doen plaats hebben.

---

(1) Circulaire H. C. v. O. dd. 21 Januarij 1864 N°. 16/184.
(2) » » » 9 Mei » » 1/158.

Dit certificaat kon echter niet geleverd worden, omdat het bestaande gebrek bij dien onderwijzer niet was verminderd.

Mitsdien werd overgegaan tot de benoeming voor *Palembang*, van den partikulieren onderwijzer te *Soerakarta*, *S. la Lau*. (1) die in den loop der maand Mei zijne nieuwe betrekking aanvaardde

Door dit een en ander had de school bijna zes maanden stil gestaan. De nieuw benoemde onderwijzer heeft getracht de geleden tegenspoed zoo goed mogelijk te herstellen. althans gaf het gehouden examen op het einde des jaars 24 leerlingen gehouden, reden tot tevredenheid.

Volgens de Subkommissie muntten de leerlingen vooral uit door eene betere wijze om zich in het Hollandsch uit te drukken.

MUNTOK. (BANKA).

Zooals in het laatst voorgaand jaarverslag is aangeteekend, werd de Gouvernements lagere school te dezer plaatse onder ultimo September van dat jaar tijdelijk gesloten, ten gevolge van het aan den toenmaligen onderwijzer *N. Laseur* verleend binnenlandsch verlof tot herstel van gezondheid.

Vermits die onderwijzer sedert in dezelfde betrekking naar *Serang* was overgeplaatst, (2) en er voor het oogenblik geen goed onderwijzer beschikbaar was, gaf de Hoofdkommissie (3) te kennen, dat de school. die het laatst door zeven kinderen werd bezocht, zonder groot bezwaar kon gesloten blijven, totdat de in het begin van 1864 uit *Nederland* verwacht wordende onderwijzers zouden zijn aangekomen. als wanneer een geschikt persoon voor *Muntok* zou worden benoemd.

In de maand Mei van dit jaar erlangde deze toezegging hare vervulling, door de benoeming van *A. F. Hillebrand.* (4)

Reeds op den 16 daaraanvolgende kwam die onderwijzer te *Muntok* aan.

In de vergadering der Subkommissie van den 23 van die maand, werd bepaald. dat de school zou heropend, en het

---

(1) Besluit H. C. v. O dd. 8 April 1864 N°. 94/168.
(2) » » » 3 November 1863 » 87/164.
(3) Missive » » 11 » » » 87a/164.
(4) Besluit » » 2 Mei 1864 » 1/171.

onderwijs in het nieuw gebouwde en sedert eenige maanden voltooide schoolgebouw, op nieuw zou aanvangen, met 1 Junij aanstaande, en dat daarvan bij circulaire aan ouders en voogden door de Subkommissie zou worden kennis gegeven, met aansporing om nu ook, voor hunne kinderen of pupillen, gebruik te maken van de gelegenheid tot het erlangen van een goed en doelmatig onderwijs.

Die aansporing had het gevolg dat de school, die onder ultimo 1865 met een getal van *zeven* leerlingen, waaronder slechts één betalende, werd gesloten, op 1 Junij werd heropend met een getal van 13 leerlingen, waaronder vier jongens en negen meisjes; gedurende de volgende maanden zijn drie leerlingen bijgekomen, en vier leerlingen vertrokken, zoodat onder ultimo December aanwezig waren twaalf leerlingen, waarvan drie jongens en negen meisjes.

Onder dit getal telde men *tien* betalende en *twee gratis* leerlingen, eene verhouding aanwijzende, die gunstig afsteekt bij die van het vorige jaar.

Het onderwijs heeft echter in den aanvang al weder met vele tegenspoeden te kampen gehad.

Eerst brak de cholera uit; naderhand eene hevige keelontsteking, door welke laatste ziekte vooral, vele kinderen werden aangetast, en waarvan één het slagtoffer werd. Later maakte het gure, regenachtige en ongezonde weder vele ouders huiverig hunne kinderen geregeld ter schole te zenden.

In weerwil nogtans van deze mingunstige omstandigheden leverde het onderwijs, blijkens het op den 21 December gehouden besloten examen, zeer bevredigende uitkomsten op.

Alle leerlingen, die bij de heropening der school aan het onderwijs deelnamen, behoorden tot de eerst beginnenden of tot de minst gevorderden.

Enkelen konden gebrekkig lezen, en een weinig schrijven, doch de meeste kenden ter naauwernood de letters.

Tijdens het bovengenoemde examen, lazen schier allen vrij goed in de leesboekjes van *Prinsen* en andere werkjes voor eerst beginnenden. Een paar kinderen zelfs, uitmuntende door vlugheid, lazen vlug en goed uit werkjes voor meer gevorderden, waarbij vooral een goede leestoon de aandacht der Subkommissie trok; en zulks niettegenstaande die beide kinderen, bij hunne komst ter schole, slechts gebrekkig de letters kenden.

In het rekenen hadden sommige het gebragt tot kleine deelsommen, terwijl anderen tot de vermenigvuldiging gevorderd waren, en enkele het nog slechts tot de beide *eerste* hoofdregels, optellen en afrekken gebragt hadden.

Ook van de allereerste beginselen der aardrijkskunde gaven sommige blijk iets te weten. Ze wisten de vijf werelddeelen, de rijken van *Europa*, de eilanden van den Indischen Archipel met de voornaamste rivieren en bergen op de kaart aan te wijzen, en gaven goede omschrijvingen van de beteekenis der uitdrukkingen vastland, eiland, landtong, kaap, berg, baai, rivieren, enz.

Ook voor het schrijven toonden vele kinderen een goeden aanleg te bezitten; den korten tijd in aanmerking genomen dien ze aan schrijfoefeningen hebben kunnen wijden.

De subkommissie gelooft deze werkelijk bevredigende uitkomsten, te mogen toeschrijven aan de kunde en geschiktheid van den besturenden onderwijzer.

Al bereikte het aantal schoolgaande kinderen tot nog toe niet het getal van *twintig*, zoo pleiten de bereids in weinige maanden verkregen uitkomsten, toch krachtig voor de voortdurende instandhouding der school.

Buitendien op eene buitenpost als deze, kan men zich niet angstvallig houden aan het vastgestelde cijfer.

De mutatie onder de ambtenaren en officieren is daartoe te groot.

Toen de oprigting der school werd voorgesteld, bevonden zich hier ter plaatse 19 huisgezinnen, met 28 schoolpligtige kinderen. Thans zijn er slechts 7 gezinnen, welker kinderen meest nog te jong zijn om het onderwijs te kunnen genieten, doch in weinige maanden kan die toestand weder geheel veranderd zijn.

RIOUW.

Op het einde van het jaar 1863 bedroeg het getal leerlingen 27
bijgekomen 8

35
vertrokken 3

blijft aan het einde van het verslagjaar . . . . . 32 leerlingen, zoodat dit cijfer, in vergelijk met 1863 met *vijf* is vermeerderd.

Van deze 32 leerlingen genieten *zes gratis* onderwijs.

Van de *drie* leerlingen die de school hebben verlaten, is één werkzaam gesteld op het residentie-kantoor, één verliet de school door het vertrek zijner ouders, en één vertrok naar *Nederland* ter voltooijing van zijne opvoeding.

De kinderen hebben even als ten vorigen jare, de school met lust en ijver bezocht.

De opkomst van allen was zeer geregeld.

Bij het door de Subkommissie van onderwijs in de maand Junij gehouden besloten examen, is gebleken dat de vorderingen van de scholieren, vrij voldoende waren.

Door omstandigheden buiten den wil van de Subkommissie is het openbaar examen moeten uitgesteld worden.

De onderwijzer *E. J. Nijhoff*, die sedert Oktober 1863 aan deze school verbonden is, heeft gedurende het verslagjaar zijne werkzaamheden met ijver en naauwgezetheid verrigt.

BANDJERMASIN.

Het onderwijs aan deze school werd gedurende het verslagjaar gegeven door den onderwijzer *G. van Mill*.

Het is zooveel mogelijk geregeld voortgezet, doch de geheerscht hebbende *cholera* rukte één der scholieren weg, waardoor vele ouders afgeschrikt werden hunne kinderen ter school te zenden, zoodat dan ook gedurende de maanden *Augustus*, *September* en half *Oktober* de school zeer weinig door de kinderen is bezocht geworden.

Dat deze absentiën op het onderwijs nadeelig gewerkt hebben, behoeft geen betoog.

Het getal leerlingen heeft gemiddeld 40 bedragen, te veel om door een onderwijzer behoorlijk bezig gehouden te worden, aangezien die kinderen in onderscheidene afdeelingen moeten verdeeld worden.

Gedurende het afgeloopen jaar kwamen er 18 kinderen bij, terwijl 21 de school verlieten.

Het meerendeel der bijgekomenen was zeer jong, en met de Nederlandsche taal ten eenemaal onbekend.

Bij missive der Subkommissie (1) is de noodzakelijkheid

---

(1) dd. 19 November 1865 N°. 23.

betoogd, hoe noodig het is, dat bij deze school een ondermeester worde geplaatst, doch is het tot heden niet mogen gelukken, een zoodanig persoon te vinden.

Het openbaar examen heeft op den 15 Julij en het besloten op den 24 December plaats gehad.

Alhoewel het openbaar examen bevredigend was te noemen, liet het besloten examen nog al te wenschen, hetgeen vooral aan de vele absentiën der kinderen moet worden toegeschreven.

MAKASSER.

Gouvernements eerste lagere school.

Het verslagjaar kenmerkte zich voor deze school vooral door een groot aantal mutatiën, zoowel onder het onderwijzerspersoneel als onder de leerlingen

Den ondermeester *A. G. Nitzsche* werd na behoorlijk afgelegd examen, de *derde* onderwijzersrang toegekend, (1) en is hij later benoemd tot onderwijzer aan de Gouvernements lagere school te *Maros*. (2)

De kweekeling *A. Niels*, die almede den *derden* onderwijzersrang erlangde, (3) werd benoemd tot ondermeester aan de Gouvernements lagere school te *Menado*, (4) terwijl de ondermeester van den *derden* rang, *A. C. Cramer* van de Gouvernements *tweede* lagere school, naar de Gouvernements *eerste* school werd overgeplaatst. (5)

Bij het einde des jaars waren alzoo aan deze school werkzaam:

De besturend onderwijzer *J. C. Tamson* en de ondermeester *A. C. Cramer*.

Ten gevolge van de bevordering van den kweekeling *A. Niels*, heeft de leerling *N. Voll* het verzoek gedaan, om als zoodanig aan deze school te mogen worden geplaatst. (6)

Bij den aanvang van het verslagjaar telde de school 34 leerlingen, sedert bijgekomen 23 en vertrokken 19, zoodat bij het einde des jaars de school bevolkt was met 38 leerlingen, waarvan 21 jongens en 17 meisjes. Van de leer-

---

(1 en 3) Besluit H. C. v. O. dd. 5 April 1864 N°. 63/168.
(2 en 4) » » » 5 Oktober » » 81/173.
(5) » » » 26 » » » 81/173.
(6) » » » 31 December » » 31/175.

lingen die de school verlieten, vertrokken er vier naar *Nederland* en acht naar elders, terwijl de overige wegens geeindigden leertijd de school geheel of wel wegens ongesteldheid tijdelijk verlieten.

In de leervakken en den gang van het onderwijs kwam geen verandering.

De opkomst der leerlingen ter schole was, enkele gevallen uitgezonderd, zeer geregeld en hun ijver en goede wil lieten weinig of niets te wenschen.

Het openbaar examen met prijsuitdeeling vond plaats op den 1 Julij, en even als in de beide vorige jaren, werd aan den avond van dien dag der gezamenlijke schooljeugd een partijtje gegeven, waarvan de kosten bestreden werden uit inteekeningsgelden van *Makassers* ingezetenen.

Het besloten examen werd gehouden den 23 December. Beide examens waren bevredigend.

Gouvernements tweede lagere school.

Van af 1 Januarij tot 31 Maart was deze school onder de leiding van den *eersten* onderwijzer *L. C. Polderman*, als wanneer hij door aanhoudende ziekte genoodzaakt was, een verlof voor *twee* maanden naar *Malang* aan te vragen, gedurende welken tijd de school werd waargenomen door den *tweeden* onderwijzer *J. A. A. van Zölingen*. (1)

Terugkomende en steeds ziekelijk zijnde, verzocht en verkreeg hij een tweejarig verlof naar *Nederland*, (2) waarna hij vervangen werd door den onderwijzer aan de Gouvernements lagere school te *Madioen*, *W. van der Lee*, (3) die zijne betrekking op den 27 Augustus aanvaardde.

Na behoorlijk afgelegd examen werd aan de ondermeesters *A. A. J. Niels* (4) en *Ch. Cramer* (5) de *derde*, en aan den kweekeling *C. F. Bax* (6) de *vierde* onderwijzersrang toegekend.

Vervolgens werd het traktement van den ondermeester

---

(1) Besluit S. C. v. O. dd. 7 Maart 1864 N°. 15.
(2) Gouvern. besluit » 2 Julij » » 6.
(3) Besluit H. C. v. O. » 7 Julij » » 100/171.
((4, 5 en 6) » » » 5 April » » 63/188.

A. A. J. Niels van *f*75 op *f*100, (1) en dat van den ondermeester *A. C. Cramer* van *f* 50 op *f* 75 's maands (2) gebragt. De laatste werd overgeplaatst naar de Gouvernements *eerste* lagere school, (3) en de kweekeling *K. F. Bax* in zijne plaats benoemd. (4)

Bij het einde des jaars bestond alzoo het onderwijzend personeel uit:

W. van der Lee, *eerste* onderwijzer,
J. A. A. van Zölingen, *tweede* id.
A. A. J. Niels, ondermeester.
C. F. Bax, id.

Het openbaar examen dat bevredigende uitkomsten leverde, en de daarop gevolgde prijsuitdeeling, vond plaats op den 1 Julij, gevolgd door een kinderfeest zooals hiervoren is gezegd, terwijl het besloten examen eveneens als dat bij de eerste school, op den 23 December plaats had.

Over de opkomst en het gedrag der leerlingen viel niet te klagen. Moedwillig schoolverzuim had zeer zelden plaats.

Bij den aanvang des jaars bedroeg het getal leerlingen	94
sedert bijgekomen	37
	131
vertrokken	35
zoodat aanwezig waren bij het einde des jaars . . .	96

waarvan 52 jongens en 44 meisjes.

MAROS.

De onderwijzer *G. H. B. Hofman*, die zich met ijver van zijne taak kweet, werd in de maand November overgeplaatst naar *Menado*, (5) en vervangen door den ondermeester aan de Gouvernements *eerste* lagere school te *Makassar*, *A. G. Nitzschke*. (6)

Den 20 Julij had het openbaar examen met prijsuitdeeling plaats, hetwelk zeer bevredigend was.

Een besloten examen is, uithoofde van het vertrek van den onderwijzer *Hofman* niet gehouden.

(1 en 2) Besluit H. C. v. O. dd. 10 Augustus 1864 N°. 75/171.
(3, 4, 5 en 6) » » » 26 Oktober » » 81/173.

De opkomst der leerlingen ter school was zeer geregeld, en hun gedrag liet niets te wenschen. Het onderwijs werd even als in het vorige jaar gegeven aan gemiddeld vijftien leerlingen.

BONTHAIN.

Deze afdeeling trof in zaken van het onderwijs, gedurende het verslagjaar een zeer gevoelig verlies, door het afsterven in *November* van den zoo verdienstvollen zendeling-onderwijzer van het Nederlandsch zendelinggenootschap *A. Goudswaard.*

Hij overleed aan de destijds in die afdeeling heerschende *cholera*, welke ziekte tevens veroorzaakte, dat vele inwoners hunne kinderen niet naar de school durfden zenden, waardoor in de getalsterkte der leerlingen groote vermindering kwam.

Ofschoon te *Bonthain* van Gouvernementswege geen school of onderwijzend personeel bescheiden is, meende de Subkommissie, met het oog op het getal scholieren (60 à 80) verpligt te zijn, om op grond zich daar thans geen andere zendeling bevond in het onderwijs tijdelijk te voorzien, om het geheele verloop der school te voorkomen.

Zij deed zulks door onder nadere goedkeuring, één der onderwijzers van de hoofdplaats *Makassar*, tijdelijk met het onderwijs te *Bonthain* te belasten.

Voorstellen zijn thans in overweging, om wanneer een voldoend getal kinderen van Europeanen of hunne afstammelingen mog aanwezig zijn, eene Gouvernements lagere school op te rigten, dan wel, wanneer de school geheel behoort tot de klasse der Inlandsche Christen, die voor Gouvernements rekening over te nemen van het Nederlandsch zendelinggenootschap.

BIMA.

Voor de school te *Bima* werd niets bijzonders verordend, doch leverde ook dit verslagjaar de bevestiging, dat die school weinig resultaten geeft.

AMBOINA.

Het personeel der Subkommissie van onderwijs onderging eene reorganisatie (1) waarbij werd bepaald:

---

(1) Gouvern. besluit dd. 27 November 1864 N°. 9.

a. dat het Voorzitterschap van de Subkommissie van onderwijs te *Amboina*, zal worden waargenomen door den tijdelijken Gouverneur der *Molukksche eilanden;*

b. dat de betrekking van Sekretaris bij die Kommissie, zal zijn opgedragen aan den tijdelijken Sekretaris van het Gouvernement der *Molukksche eilanden.*

Gouvernements eerste lagere school.

Deze school telde op 1 Januarij	66	leerlingen
bijgekomen	17	»
	83	leerlingen
vertrokken	6	»
aanwezig op het einde des jaars	77	leerlingen

waarvan 46 jongens en 31 meisjes, eene vooruitgang alzoo van *elf* leerlingen.

De opkomst ter schole is vrij geregeld geweest.

Het voorgeschreven openbaar examen, dat verre van bevredigend was, heeft plaats gehad op den 28 Julij.

Het personeel dezer school heeft de volgende verandering ondergaan.

Ter vervanging van den tot *tweeden* onderwijzer aan de Gouvernements lagere school te *Pekalongan* bevorderden ondermeester *H. W. Beck*, werd aan deze school tijdelijk werkzaam gesteld, de onderwijzer voor de Oost-Indische dienst *A. den Hamer.* (1)

Voor deze school werd uithoofde van het toenemend getal leerlingen een vaste *tweede* onderwijzer toegestaan, (2) en als zoodanig benoemd de tijdelijk werkzaam gestelden onderwijzer voor de Oost-Indische dienst *A. den Hamer*, (3) terwijl in de plaats van den op zijn verzoek eervol uit 's lands dienst ontslagen ondermeester *Lans*, (4) tot kweekeling voor deze school werd benoemd *F. F. Pieters.* (5)

---

(1) Besluit H. C. v. O. dd. 2 Mei 1864 N°. 1/170.
(2) Gouvern. besluit » 4 November » » 25.
(3) Besluit H. C. v. O. » 10 » » » 30/174.
(4) Gouvern. besluit » 24 Mei » » 11.
(5) Besluit H. C. v. O. » 9 » » » 63/169.

Gouvernements tweede lagere school.

Deze school telde op 1 Januarij 171 leerlingen, bijgekomen 42 en vertrokken 33, zoodat op het einde des jaars aanwezig waren 180 leerlingen, eene vooruitgang in getalsterkte alzoo van 9 leerlingen.

De opkomst ter schole is weder vrij geregeld geweest.

Het voorgeschreven openbaar examen, dat in deze school op den 27 Julij heeft plaats gevonden, kan even als dat van de *eerste* school, niet bevredigend genoemd worden.

Die achteruitgang in den toestand van het onderwijs wordt door de Subkommissie geweten aan het onvoldoend personeel in deze school werkzaam, dat nog dikwerf wegens ziekte beurtelings geen dienst heeft kunnen doen.

Mutatiën vonden in het onderwijzend personeel niet plaats.

De betrekking van Europeschen ondermeester in deze school is sedert de bevordering van den ondermeester *Benz*, tot besturend onderwijzer, nog onvervuld gebleven, omdat niemand kon gevonden worden om hem te vervangen.

Het geheele personeel dezer school bestaat uit een Europeschen onderwijzer van den derden rang, met een bezoldiging van *f* 100 en *f* 50 voor huishuur 's maands, en *een vijfde* aandeel in de schoolgelden; *twee Inlandsche Christenen* als ondermeesters, geëxamineerd voor den *vierden* rang, op eene bezoldiging van *f* 60 's maands ieder, en een kweekeling op *f* 25 's maands.

BANDA.

Het aantal leerlingen op 1 Januarij bedroeg	117
bijgekomen	37
	154
vertrokken	28
aanwezig op het einde des jaars	126

waarvan 95 jongens en 31 meisjes, verdeeld in *vier* klassen.

Van deze leerlingen zijn 86 betalende en 40 gratis.

De oorzaak der vermeerdering is toe te schrijven aan opname van vele kinderen, welke den ouderdom van zes jaren hadden bereikt, tegenover weinigen die wegens volbragten leertijd de school hebben kunnen verlaten.

De opkomst van de leerlingen ter schole, laat in het algemeen weinig te wenschen.

Het openbaar examen heeft plaats gehad op den 18 Junij. De uitslag daarvan was minder bevredigend, in vergelijking met dat, gehouden op den 22 December 1862, met betrekking tot geschiedenis, aardrijkskunde, het rekenen en het schrijven.

Het besloten examen heeft niet plaats gehad, omdat de leden der Subkommissie zich door aanhoudend schoolbezoek van den stand van het onderwijs overtuigden.

De besturend onderwijzer *Bloemhard* is sedert Julij aangevangen met het geven van onderwijs aan de leerlingen der *eerste* en *tweede* klasse, in den zang, en zijn daarin prijzenswaardige vorderingen gemaakt.

De orde in de school is te roemen.

Mutatiën hebben onder het onderwijzend personeel plaats gehad, door de benoeming van den *tweeden* onderwijzer *D. Visser*, tot onderwijzer bij de Gouvernements lagere school te *Japara*, (1) en de benoeming in zijne plaats bij dezelfde beschikking van *A. A. J. K. Broekman*.

Het onderwijzend personeel was voor de behoefte van een zoo groot aantal leerlingen onvoldoende, en werd met een *derden* onderwijzer vermeerderd (2) op een traktement van *f* 100 's maands, benevens eene indemniteit voor huishuur ad *f* 50 's maands en *een tiende* aandeel in de schoolgelden, daarbij werd het traktement van een *tweeden* onderwijzer verhoogd met *f* 25 's maands, en als zoodanig benoemd de onderwijzer aan de Gouvernements lagere school te *Tjilatjap*, *H. P. Julsing*. (3)

Het personeel bestond alzoo bij het einde des jaars uit den

eersten	onderwijzer	*J. L. Bloemhard*,
tweeden	id.	*H. P. Julsing*,
derden	id.	*A. A. J. K. Broekman*,
ondermeester		*C. Broekhuijsen*,
kweekeling		*H. P. de Vries*.

TERNATE.

Het onderwijs aan deze school heeft gedurende het verslagjaar onafgebroken voortgang gehad.

---

(1) Besluit H. C. v. O. dd. 8 April 1861 N°. 145/168.
(2) Gouvern. besluit » 4 November » » 26.
(3) Besluit H. C. v. O. » 25 » » » 34/174

De school telde in het begin van het jaar 35 leerlingen, en vermeerderde eenigen tijd later met *tien* kinderen. *Zeven* leerlingen verlieten om verschillende redenen de school, zoodat zij op het einde des jaars 38 leerlingen telde, waarvan 23 jongens en 15 meisjes, die in het algemeen, vrij geregeld het onderwijs bijwoonden.

Het getal *gratis* onderwijs genietende leerlingen bedroeg 26.

Bij gelegenheid van het op den 20 December in het openbaar gehouden examen, gaven de leerlingen, met geringe uitzondering blijken, vorderingen te hebben gemaakt in de onderscheidene vakken, die hun onderwezen werden. De leerlingen der eerste en tweede klasse waren vrij ervaren in de rekenkunde met decimale breuken en in de toepassing daarvan op het metrieke stelsel.

Omtrent den dienstijver van den onderwijzer *F. C. Willemsz.* worden goede getuigenissen afgelegd.

MENADO.

De stand van het onderwijs was gedurende den loop van dit jaar weder zeer gunstig te noemen.

Aan het onderwijzend personeel werd toegevoegd de kweekeling *C. Kuitert.* (1)

De besturend onderwijzer en de hulponderwijzer gaven bewijzen van geschiktheid voor hun vak en van onvermoeiden ijver.

Bij het begin des jaars bedroeg het getal leerlingen 59, daarvan vertrokken er *elf*, die slechts door *acht* vervangen werden, zoodat het getal leerlingen op het einde des verslagjaars 56 bedroeg, waarvan 40 jongens en 16 meisjes.

Het getal *gratis* leerlingen was gemiddeld 17.

De leerlingen kwamen over het algemeen zeer geregeld ter school.

De oorzaak der vermindering in het getal leerlingen in verhouding tot het vorige jaar, is gelegen in het vertrek van eenige familiën en de plaatsing van twee kinderen bij het pupillen korps te *Gombong*.

Het openbaar examen met prijsuitdeeling had, door een onvoorzienen loop van omstandigheden, eerst in September plaats, en gaf der subkommissie de meeste stof tot tevredenheid.

---

(1) Besluit H. C. v. O. dd. 23 Julij 1864 N°. 152/171.

De besturend onderwijzer *L. G. van der Hoek* en de ondermeester *L. Mangindaän* werden benoemd tot eersten en tweeden onderwijzers (1) aan de nieuw opgerigte school voor de zonen van hoofden der bevolking, en de mannelijke afstammelingen van aanzienlijke geslachten, die eenmal tot het bestuur zouden kunnen geroepen worden.

In hunne plaatsen werden door de Hoofdkommissie van onderwijs aangesteld tot besturend onderwijzer *G. H. B. Hofman*, (2) onderwijzer aan de Gouvernements lagere school te *Maros*, en tot ondermeester *A. Niels*, kweekeling aan de Gouvernements *eerste* lagere school te *Makasser*. (3)

TIMOR KOEPANG.

Bij het begin van het verslagjaar was het getal leerlingen	40
bijgekomen	7
	47
vertrokken	11
aanwezig bij het einde des jaars	36

waarvan 20 jongens en 16 meisjes.

Het getal *gratis* leerlingen bedroeg *vierentwintig*.

Dat het aantal schoolgaande kinderen met *vier* verminderde, werd veroorzaakt door verandering van woonplaats der ouders.

De opkomst ter school laat bij sommige te wenschen.

De uitkomst der gehouden examens was bevredigend.

Bij het lezen was de uitspraak zeer goed.

De toestand van het onderwijs is voldoende.

Bij de school is nog altijd geplaatst de onderwijzer van den *derden* rang *H. L. le Bruijn*, bijgestaan door den kweekeling *J. M. Holliger*.

De onderwijzer toont geschiktheid te bezitten voor zijne taak.

---

(1) Gouvernements besluit dd. 15 Oktobur 1864 N°. 8.

(2 en 3) Besluit H. C. v. O. dd. 26 Oktober 1864 N°. 31/173.

HOOFDSTUK III.

STAAT VAN HET SCHOOLWEZEN
ONDER DE INLANDSCHE CHRISTENEN.

ONTLEEND AAN DE RAPPORTEN VAN DE ONDERSCHEIDENE SUBKOMMISSIËN VAN ONDERWIJS.

Inlandsche Christenschool
DEPOK.

Deze school werd door 61 leerlingen bezocht, verdeeld in drie klassen.

De *eerste* klasse telde 18 leerlingen, die onderwijs genoten, in het schrijven van het maleisch met latijnsche karakters, door overbrenging in dat letterschrift van in arabische karakters vervaardigde opstellen, in het rekenen tot en met eenvoudige voorstellen uit den regel van drieën en de beginselen van de aardrijksbeschrijving.

Het zingen maakt ook een deel van het onderwijs uit en de vierstemmige gezangen voldoen bij uitnemendheid.

De meester *A. P. Laurens* en de ondermeester *J. Laurens* zijn steeds bij die school werkzaam.

Even als vroeger de gewezen zendeling leeraar *J. R. P. F. Gonggrijp* de leiding van het onderwijs op zich heeft genomen, zoo ook heeft de nieuw benoemde zendeling leeraar *J. Beukhoff* zich met die taak belast.

Het schoolgebouw en de meubelen zijn in goeden staat.

AMBOINA.

Volgens het voorkomende op bladzijde 103 van het vorige verslag, was bij de Hoofdkommissie van onderwijs nog niet ontvangen het advies, gevraagd bij missive van den eersten Gouvernements Secretaris dd. 21 April 1863 no. 944, waar bij de Gouverneur der *Molukksche Eilanden* en de Residenten van *Menado*, *Ternate* en *Banda* zijn aangeschreven om

door tusschenkomst van de Hoofdkommissie van onderwijs te dienen van konsideratiën en advies nopens de middelen aantewenden om allengs en zonder schokken, eene meer zuiver praktische rigting aan het volksonderwijs in de *Molukko's* te geven.

Door de hierboven genoemde autoriteiten is thans aan die opdragt gevolg gegeven, en zijn de ter zake betrekkelijke stukken de Hoofkommissie van onderwijs ter verdere behandeling aangeboden bij missivie van den Gouverneur der *Molukkse Eilanden* dd. 26 Februarij 1865 no 470.

Naar de meening der Hoofdkommissie waren de bedoelde stukken voor geene afdoende behandeling vatbaar, alvorens het antwoord zou zijn ontvangen op de missive van den eersten Gouvernements Secretaris dd 27 December 1863 no. 2888, handelende over de kweekschool voor Inlandsche Christen onderwijzers te *Amboina*, welke aangelegenheid de Gouverneur der *Molukkse Eilanden* tot een afzonderlijk voorstel wenschte te maken, met voorbehoud dit eerlang aantebieden.

Op grond alzoo van de onvolledigheid der ontvangen voorstellen was de Hoofkommissie van meening, dat zij zich tot eene eenvoudige doorzending der stukken aan de Regering mogt bepalen, met verzoek die ter nadere behandeling terug te mogen ontvangen wanneer de voorstellen handelende over de kweekschool voor Inlandsche Christen onderwijzers te *Amboina* bij de Regering zouden zijn ingekomen.

Bij missive van den Gouverneur der *Molukkse Eilanden*(1) werd de Hoofkommissie van onderwijs ter verdere behandeling aangeboden het aan de Regering gerigt rekest(2) van den heer *B. N. J. Roskott*, algemeen gemagtigde van het Nederlandsch Zendeling genootschap te *Rotterdam* voor de *Ambonsche* missie, houdende het verzoek:

a. dat voor Gouvernements rekening mogen worden genomen een *negental* door dat Genootschap onderhouden scholen in de Residentie Amboina, en in dienst worden gesteld *negen* Inlandsche Christen schoolmeesters op een gezamelijk tractement 'sjaars van *f* 1668.

b. eenige schoolmeesters van het Nederlandsch Zendeling genootschap pensioen te verleenen ten laste van 'slands kas.

---

(1) dd. 30 Maart 1864 no. 836.
(2) » 6 id. 1864.

c. eene som van *f* 50 'smaands toetestaan met het doel om aanvankelijk te trachten, een of meer schoolmeesters werkzaam te doen zijn onder de bergbewoners van *Ceram*.

De toelichting en het advies op die voorstellen kwamen der Hoofdkommissie allezins juist voor, waarom zij aan de Regering adviseerde te beschikken overeenkomstig de gedane voorstellen.

Daar de uitvoerige beschrijvingen en de historische bijdragen door den bovengenoemde gemagtigde van het Nederlandsch Zendeling genootschap mogen geacht worden dienstig te zijn tot de verbreiding van land- en volkenkunde in deze streken, en welligt in de toekomst tot leiddraad kunnen dienen bij voorstellen nopens het onderwijs in die streken, zoo worde het volgende uittreksel van die bijdragen opgenomen.

Onder het gezamenlijk getal van 107 inlandsche schoolmeesters, voor 8218 schoolpligtige leerlingen in de residentie *Amboina*, de *Aroë-* en *Zuidwester-eilanden* daaronder begrepen, bevinden zich een *negental*, die door het Nederlandsch Zendeling genootschap worden onderhouden, terwijl al de anderen uit 's lands kas worden bezoldigd.

Reeds door de Oost Indische kompagnie werd aan de Christen bevolking dezer landen, in afzonderlijke negorijen wonende en door hare eigene regenten bestuurd, voor hare rekening toegestaan een inlandsche schoolmeeester, die niet alleen belast was met het onderrigt der jeugd, maar tevens voorzag in de dienst van godsdienst-leeraar, krankbezoeker, katechiseermeester enz., en mitsdien geheel verrigtte den arbeid van een geordend leeraar, met uitzondering slechts van de bediening der bondszegelen, welke staat van zaken tot op dezen oogenblik wordt gehandhaafd en waaraan zelfs door de meerdere zorg voor het volksonderwijs, in den laatsten tijd belangrijke uitbreiding is gegeven.

Langzamerhand en door verloop van jaren vormde zich inmiddels een andere, een tweede stand van inlandsche Christenen, zijnde de zoogenoemde *Orang bejbas* of inlandsche burgers. Hij heeft zijn ontstaan te danken aan inboorlingen uit de negorijen, die in vroegeren en lateren tijd in militaire dienst traden, en na ommekomst van een gegeven getal dienstjaren, de beloofde vrijstelling erlangden van schier alle heerendiensten voor hen zelven en hunne afstammelingen, voorts aan wettige en onwettige afstammelingen van europesche mi-

litairen, vrijgegeven lijfeigenen en eenige weinige vreemdelingen.

Gedeeltelijk wonen deze menschen ter hoofdplaats *Amboina*, waar zij bij de gewapende schutterij dienst doen, en in tijden van nood en gevaar trouw bewezen aan het Gouvernement, en daarvoor door Z. M. den Koning met een eerevaandel werden begiftigd.

Maar toch het grootere deel dezer burgers woont of in geheel eigene kampongs langs de kust der binnen baai van dit eiland, òf ook hier en daar verstrooid en met en onder het negorijvolk vermengd in de negorijen, niet slechts op het eiland *Amboina*, maar ook op *Haroekoe*. *Ceram* en *Saparoea*. Onder gehoudenis de behulpzame hand te bieden bij den opbouw van kerk en school en schoolmeesters woning hebben de kinderen dezer burgers het voorregt gebruik te mogen maken van het *gratis* onderwijs in de negorij school, terwijl alle schoolbehoeften almede voor 's lands rekening worden vestrekt.

Anders echter was het, en is het ook thans nog gelegen, met die burgers, die zich grootendeels aan de *binnen baai* van *Ambon* en ook ten deele van Westelijk *Ceram* in afzonderlijke kampongs hebben gevestigd, en van kleinhandel, vischvangst en tuinbouw leven.

Te ver van de negorijen verwijderd, of ongenegen om aldaar van kerk en school gebruik te maken, leefden ouders en kinderen, van geslacht tot geslacht daarhenen, in schier volslagen onwetendheid. Overgegeven aan dronkenschap en daaruit voortvloeijende ondeugden, was de woestheid en het ordeloos leven van den *Ambonschen Christen-burger* spreekwoordelijk geworden.

Het Nederlandsch Zendeling genootschap, door zijne zendelingen aangaande den treurigen zedelijken toestand dezer menschen voorgelicht, maakte het zich ten pligt eene poging te wagen, hen uit dien diep gezonken toestand opteheffen, en was het de eerste zorg der zendelingen na daartoe bekomen vergunning, scholen onder hen opterigten. Vele en groot waren de opofferingen en zorgen daaraan ten koste gelegd, groot de tegenstand om de bandelooze jeugd aan eenige orde te gewennen; weinig bevredigend de aanvankelijke uitkomsten.

Na eene reeks van jaren, en tengevolge van volhardend toezigt kwam er langzamerhand verandering ten goede, zoo-

dat de armelijke hutjes, die aanvankelijk tot schoolgebouw moesten dienen, konden worden vervangen door stevige-, meestal van steen opgetrokken gebouwen, en wel door de burgers zelven uit eigen vrijen wil, terwijl in den laatsten tijd, onder medewerking des bestuurs, deze burger-scholen zoo zeer in bloei zijn toegenomen, dat sommige bij de beste negorij scholen niet achterstaan en de dienstdoende zendeling leeraren onder de ouden van dagen met meer genoegen werkzaam zijn dan voorheen.

Het waren echter niet alleen deze burgerscholen, die de aandacht trokken van de directie van het Nederlandsch zendeling genootschap; ook de *negorij scholen*, waar de meest dringende behoefte bestond aan grooter personeel voor het onderwijs, ondervonden hulp en ondersteuning en werden mitsdien de negorijen *Allang* en *Waaij* voor rekening des genootschaps, na daartoe bekomen verlof der Regering, begunstigd met een tweede school, waardoor langzamerhand het aantal zendelingscholen in deze residentie op *negen* werd gebragt.

Behalve hetgeen voor *Amboa* werd gedaan, lag het in de bedoeling des genootschaps om allengs eene schrede verder te gaan, en ware het mogelijk, ook de woeste bergbewoners van *Ceram* nader te treden, en moord en geweld te doen ophouden, door de verkondiging des Evangelies.

Prat op zijne vrijheid -- beschermd door wouden en bergen, zal het voorzeker geene gemakkelijke taak wezen, dit oorlogzuchtig volk onder bedwang te brengen. Doch hetgeen door maatregelen van geweld niet ligt tot stand zoude zijn te brengen, mag niet te vergeefs gehoopt worden van beschaving en den invloed des Christendoms.

De europesche zendeling, gewis hij heeft een meer ruimen blik, meer ervaring, meer wetenschappelijke vorming dan de inlandsche schoolmeester, maar toch als baanbreker in de schier ontoegankelijke bergen van *Ceram* verdient deze laatste welligt de voorkeur, al ware het ook maar alleen omdat de Europeër er niet ligt toe zoude kunnen besluiten, en welligt met den besten wil niet in staat zijn, te dragen de vermoeijenissen, die van eene eerste vestiging onder dit volk onafscheidelijk zijn. Steeds loerend en vol argwaan, ligtgeloovig, waar de strandbewoner het in zijn belang acht, den *Alfoer* buiten aanraking te houden met het Bestuur, laat hij

zich gemakkelijk diets maken, dat het Gouvernement niets meer en niets minder bedoelt, dan hem onder het juk te brengen, hem zware heerendiensten opteleggen, en de jonge manschap met geweld weg te voeren, om er in een ver en vreemd land, soldaten van te maken.

Het valt dus niet gemakkelijk hun vertrouwen te winnen, en het denkbeeld ingang te doen vinden, dat de *Hollanders* het wel met hen meenen en hun stoffelijk en zedelijk heil bedoelen Waar geen gevaar te duchten is, waar beschermende rotskloven en bergtoppen in de nabijheid zijn, daar nadert de *Alfoer* met schijnbaar vertrouwen, daar neemt hij gaarne aan de snuisterijen waarmede men hem meent gewonnen te hebben — daar is hij gul met het schenken zijner vriendschap en wordt hij de tsobat (vriend) van een iegelijk, die wat te geven heeft, doch wie zich mogt verbeelden door dit alles zijn vertrouwen te hebben gewonnen, bedriegt zich.

Wanneer de gemagtigde van het Nederlandsch zendeling genootschap zich niet vergist, dan is dit de ware beschouwing ten aanzien van den *Alfoer* van *Ceram*.

De inlandsche schoolmeester, vooral de zoodanige, die op *Ceram's* kust werd geboren, kent den *Alfoer* en weet met hem omtegaan.

Toen een verdienstelijk zendeling onder anderen op zijne rondreize ook de *Alfoeren* kam pong *Amahaija* bezocht en daar, in vromen ijver, de menschen aan het verstand trachtte te brengen, hoe goed het voor hen zoude zijn, wanneer er in hun midden eene school werd opgerigt, maakte dit terstond in zoo hooge mate hunnen toorn en argwaan gaande, dat de zendeling blijde was toen hij nog even bij tijds ongedeerd, zijn vaartuigje konde bereiken.

De inlandsche schoolmeester *Anakotta* derwaarts gezonden met hetzelfde doel was gelukkiger, en wist zich langzamerhand bemind te maken, bekend als hij was met de zeden en gewoonten der *Alfoeren*.

Later werd hem een tractement toegelegd van *f* 25 's maands, voor rekening van het Gouvernement.

Na nog aangeteekend te hebben, dat dezelfde man alsmede de gewezen schoolmeester *Nusaalij*, door hunne kennis van taal, land en volk zeer gewigtige diensten hebben bewezen, gedurende de laatste onlusten op *Ceram*, waarvoor laatstgenoemde beloond werd, met het regentschap over de negorij

Boano, zoo vermeende de voorsteller het bewijs te hebben geleverd, dat sommige inlandsche schoolmeesters uitnemend geschikt zijn om met goed gevolg in nadere aanraking te komen met de *Alfoeren* van *Céram*, en om als voorlòopers te dienen voor geordende zendelingen.

Opdat nu het Nederlandsch zendeling genootschap, welks geldelijke middelen geen al te groote uitbreiding gedoogen en desniettemin naar vooruitgang en voortzetting van zijnen arbeid wenscht te streven, ontlast worde van het onderhoud der scholen door zijne zorg opgerigt, en in bloeijenden toestand gebragt, zoo werd het voorstel gedaan om de hiervoren omschreven *negen* inlandsche Christen scholen overtenemen voor rekening van het Gouvernement.

Bij Gouvernements besluit (1) is daarop de magtiging des konings gevraagd, om in de residentie *Amboina* alsnog in dienst te stellen negen inlandsche Christen onderwijzers, als:

twee onderwijzers der 2de klasse op eene bezoldiging van *f* 20 's maands ieder, of 'jaars . .	*f* 480
vijf onderwijzers der 3de klasse op eene bezoldiging van *f* 15 's maands ieder of 's jaars . .	» 900
twee schoolmeesters der 4de klasse op eene bezoldiging van *f* 12 's maands ieder of 's jaars . .	» 288
te zamen .	*f* 1668

en zulks voor de *tweede* scholen te *Allang* en *Waaij*, en voor de scholen te *Gulolo*, *Lata*, *Negrie lama*, *Waaijhero*, *Poka*, *Hila* en *Lokkie*; terwijl niet getreden is in het voorstel om eene som van *f* 50 's maands beschikbaar te stellen met het doel daarmede aanvankelijk te trachten, een of meer schoolmeesters werkzaam te doen zijn onder de bergbewoners van *Ceram*.

Die magtiging is vervolgens verkregen blijkens Gouvernements besluit dd. 8 December 1864 no. 18.

Het gewone verslag van de inlandsche Christen scholen, jaarlijks door de Subkommissiën van onderwijs ingediend, en zamengesteld door den schoolopziener over de inlandsche scholen in het ressort *Amboina*, de heer *R. N. J. Roskott*, werd dit jaar niet ontvangen, uithoofde genoemde schoolopziener bij Gou-

(1) dd. 10 Julij 1864 no. 13.

vernements besluit dd. 27 November 1864 no. 9 eervol uit die betrekking is ontslagen, naar aanleiding van het aan dien heer verleend ontslag uit de dienst van het Nederlandsch zendeling genootschap als zendeling en onderwijzer aan de kweekschool voor inlandsche meesters te *Amboina* en *Onderhoorigheden*.

BANDA.

Het aantal leerlingen bedroeg gemiddeld 84, waarvan 38 jongens en 46 meisjes. Op deze zoowel als op de overige inlandsche Christen scholen dezer residentie, zijn geene betalende leerlingen opgenomen, maar genieten allen *gratis* onderwijs. De opkomst ter schole laat voortdurend veel te wenschen. Uit de maandelijksche bezoeken van de leden der Subkommissie, is ten opzigte van den toestand van het onderwijs bekend geworden, dat het bevredigend te noemen is, ofschoon het niet te ontkennen valt, dat de veelvuldige ziekte van den onderwijzer, waardoor de school verscheidene malen gesloten is geweest, niet voordeelig op de vorderingen der leerlingen heeft gewerkt. De onderwijzer *J. C. Sepania* is dan ook naar *Amboina* overgeplaatst en in December vervangen door den onderwijzer *A. C. Matulessij*, (1) van wiens gedrag en geschiktheid tot het geven van onderwijs, de beste getuigenis kan worden afgelegd.

Het tijdelijke schoollocaal bevindt zich in goeden staat, evenzoo de meubelen en de leermiddelen.

Bij Gouvernements besluit van den 25sten Maart 1863 no. 14, werd met wijziging in zoover van het besluit van 7 Mei 1849 no. 27 bepaald, dat de kinderen van inlandsche Christenen op plaatsen, waar anders geene gelegenheid tot onderwijs bestaat, of ook, wanneer bijzondere omstandigheden dit wenschelijk maken, na vooraf van de Hoofdkommissie van onderwijs verkregen magtiging, op de Gouvernements scholen voor Europeanen zullen mogen worden toegelaten.

Een afschrift van dat besluit werd door de Hoofdkommissie gezonden aan de Subkommissiën van onderwijs te *Amboina*, *Banda*, *Ternate*, *Menado* en *Timor*.

Van de Subkommissie te *Banda* is daarop ontvangen eene aanvraag, over het 4de kwartaal 1863, tot toelating van 5

(1) Beschikking Subk. van onderwijs dd. 10 December 1864.

inlandsche Christen kinderen op de Gouvernements lagere school voor Europeanen te *Banda* en eene aanvraag tot toelating van 7 kinderen mede op de school te *Banda* over het 1ste kwartaal 1864.

Verdere aanvragen werden door de Hoofdkommissie niet ontvangen.

Lonthoir.

De toestand van het onderwijs op deze school is veel verbeterd, sedert de onderwijzer *Talanie* naar *Amboina* is teruggekeerd. De thans aan het hoofd dezer school geplaatste onderwijzer *Nalohij*, is beter dan zijn voorganger, voor zijne taak berekend, en eene goede gezondheid genietende, ondervindt het onderwijs geene stoornis, gelijk onder eerstgemelden onderwijzer. De school werd door slechts 15 leerlingen bezocht.

Schoollokaal, leermiddelen en meubelen verkeeren in goeden staat.

Aij.

De verwachtingen blijkens het verslag over 1863 ten aanzien van den toestand van het onderwijs op deze school gekoesterd, zijn verwezenlijkt.

Die toestand is door den ijver van den onderwijzer *Matulessij* thans gunstig te noemen. De school telde 23 leerlingen. De onderwijzer *A. C. Matulessij* is naar de school te *Neira* overgeplaatst, en vervangen door den onderwijzer van *Rozengain*, *D. J. Pattipilohij*, wiens gedrag zeer goed is, en van wiens geschiktheid voor het geven van onderwijs loffelijk melding kan worden gemaakt.

Het locaal der school is slecht en vordert dringend voorziening.

De leermiddelen en het schoolmeubilair zijn in goeden staat.

Rozengain.

De toestand van het onderwijs op deze school is gunstig. Zij werd evenwel door slechts 9 leerlingen bezocht. De onderwijzer *J. C. Nalohij* is naar de school te *Lonthoir* (1) overgeplaatst en vervangen door den onderwijzer *D. J. Pattipilohij* van *Amboina*. (2)

---

(1) Beschikking Subk. van onderwijs dd. 9 April 1864.

(2) Besluit Gouv. der *Mol. Eilanden* dd. 24 Maart 1864 N°. 317.

Het schoolgebouw, dat tevens tot kerk dient, is in goeden staat, evenzoo het meubilair en de leermiddelen.

TERNATE.

Deze school staande onder het meer bijzonder toezigt van het lid der Subkommissie van onderwijs *Höveker*, telt gemiddeld 85 leerlingen. Het onderwijs blijft zich bij dezelfde vakken als vroeger bepalen, en wordt, in afwachting van de op handen zijnde voltooijing van het nieuwe schoollocaal, gegeven in het wees- of armenhuis.

De opkomst der leerlingen gaf ook dit jaar alle reden tot tevredenheid. De leermiddelen zijn bij deze school voldoende. Het gehouden openbaar examen heeft op nieuw aangetoond, dat de leerlingen in al de vakken van onderwijs vorderingen hadden gemaakt. Door de liefdadige bijdragen van *Ternate's* ingezetenen, werd de Subkommissie van onderwijs ook bij die gelegenheid weder in staat gesteld, aan de kinderen, bij wijze van prijzen, kleedingstukken te verstrekken.

NIEUW-GUINEA.

Bij de Hoofdkommissie van onderwijs was ontvangen een verzoekschrift dd. 15 Augustus 1864, van *J. G. Geissler*, zendeling op het eiland *Manaswari*, negorij *Mansinam* in de groote *Geelvinksbaai* (*Baai van Doreh*) op de noordwestkust van *Nieuw-Guinea*, om hem ten behoeve der inlandsche scholen aldaar eenige schoolboeken en leermiddelen te verstrekken.

Hoezeer de Hoofdkommissie van onderwijs niet bevoegd is ten behoeve van partikuliere scholen voor inlanders, leermiddelen te verstrekken, of deswege voorstellen te doen, vermeende zij evenwel het verzoek van den zendeling *J. G. Geissler* voor eene gunstige beschikking bij de Regering te mogen aanbevelen, waarop is gevolgd het Gouvernements besluit dd. 7 December 1864 no. 4, waarbij magtiging is verleend om hem te verstrekken:

13 exemplaren van het door *E. Netscher* vervaardigd maleisch werkje, getideld: »*Kitab akan di batja anak anak di skola djawa*» (twee deeltjes).

10 exemplaren van het maleisch spel- en leesboekje.

10 exemplaren van het door *J. R. P. F. Gongrijp* vervaardigd maleisch werkje, getiteld: »*bagij bagij tjerita.*»

50 exemplaren van het schoolboekje: »*Kitab goena pada skola orang njang soeka adjar batja.*»
1 riem schrijfpapier
1 doosje stalen pennen.
30 leijen no. 6 en
1 pak griffels.

VERSLAG OVER HET OPENBAAR ONDERWIJS

OP DE INLANDSCHE CHRISTENSCHOLEN

in de residentie *Menado* over het jaar 1864.

Gedurende het jaar 1864 waren in deze residentie 174 inrigtingen voor openbaar onderwijs onder de inlandsche Christenen, als:

113 Genootschaps inlandsche Christen scholen in de *Minahassa*.
12 Gouvernements inlandsche Christen scholen in de *Minahassa*.
23 Negorijscholen in de *Minahassa*.
1 Gouvernements inlandsche Christen school te *Gorontalo*.
17 Gouvernements inlandsche Christen scholen op de *Sangir eilanden*.
7 Negorij scholen op de *Sangir-eilanden*.
1 Gouvernements school te *Menarang* (*Talaut*). Te zamen

174 scholen.

Eene Genootschaps school te *Bengkol* en *twee* negorijscholen te *Benthenang* en *Belang* werden opgerigt.

I. De kweekschool voor inlandsche onderwijzers

stond gedurende het jaar 1864 stil, door het vertrek van den zendeling leeraar *Graafland* naar *Europa*.

De Subkommissie koestert echter de hoop, dat die nuttige inrigting weldra weder in werking treden zal, daar genoemde zendeling leeraar de reis herwaarts heeft aanvaard.

II. Genootschaps inlandsche Christen scholen in de Minahassa.

Gedurende het afgeloopen jaar waren in werking 113 Genootschaps scholen, onder toezigt der zendeling leeraars, en wel:

10	onder	den	zendeling	leeraar	*Wilken.*
6	»	»	»	»	*Linnemann.*
19	»	»	»	»	*Ulfers.*
5	»	»	»	»	*Graafland.*
16	»	»	»	»	*Rooker.*
15	»	»	»	»	*Tendeloo.*
18	»	»	»	»	*Schaafsma.*
6	»	»	»	»	*Schwarz.*
10	»	»	»	»	*van der Liefde.*
8	»	»	»	»	*Wiersma.*

NB. De *vijf* scholen in den werkkring van den zendeling leeraar *Graafland*. stonden gedurende diens afwezigheid onder toezigt van den zendeling leeraar *Rooker*.

Bijzonderheden.

Op de 10 scholen in eerstgenoemde werkkring waren als leerlingen ingeschreven 1485 kinderen, waarvan 721 getrouw opkwamen; in 1863 bedroeg het getal ingeschrevenen 975 met 436 geregeld opkomenden.

Hoewel er veel vooruitgang te bespeuren is, zoude het getal leerlingen nog grooter kunnen zijn; de heidensche ouders zien echter over het algemeen het nut niet in, van hunne kinderen te doen onderwijzen.

Schoolgebouwen en schoolmeubelen zijn in tamelijk goeden staat.

School te Tomohon.

In den loop van 1864 werd deze school bezocht door 124 geregeld opkomende leerlingen, kinderen van heidenen en Christenen. In het vorige jaar bedroeg dit getal 86. Als onderwijzer was werkzaam *E. Lasut*, bijgestaan door *twee* ondermeesters; alle *drie* van goed gedrag en geschikt voor hunne betrekking. Bij het door den zendeling leeraar ingesteld onderzoek waren de vorderingen der leerlingen bevredigend. Het onderwijs omvatte het lezen, schrijven, rekenen, de aardrijkskunde der *Minahassa*, den zang en de Bijbelsche geschiedenis. De leerboeken en kaarten op deze en meest alle scholen in deze residentie in gebruik, worden hier achter opgegeven. Behalve de menigvuldige bezoeken van den zendeling leeraar, werd de school ook eenige malen bezocht door den Resident.

Scholen onder den Zendeling leeraar Lineman.

(*Een gedeelte der afdeeling Menado en Kema.*)

In dezen werkkring zijn 6 genootschaps-scholen met een getal van 544 ingeschreven leerlingen, waarvan 297 geregeld het onderwijs bijwoonden, ten vorigen jare waren 486 kinderen ingeschreven, waarvan 245 geregeld opkwamen. De zendeling leeraar deed in dit jaar *vier* maal onderzoek naar de vorderingen der leerlingen, hetgeen meer bevredigende uitkomsten opleverde dan ten vorigen jare, een gevolg van de meer getrouwe opkomst der meeste leerlingen.

Vooral te *Sinkel* en *Panduw* waren de vorderingen der leerlingen groot. Op het gedrag der onderwijzers viel niets aantemerken; terwijl hunne geschiktheid en ijver over het algemeen voldoende waren.

Scholen in den werkkring van den zendeling leeraar Ulfers.

(*Een gedeelte der afdeeling Amoerang*).

Op de 19 scholen onder genoemden zendeling leeraar waren ingeschreven 1180 kinderen, waarvan 606 bestendig opkwamen. In 1863 kwamen op de daftars voor 1230 leerlingen, waarvan 600 het onderwijs getrouw bijwoonden, zoodat ook hier eenige vooruitgang is op te merken. De vorderingen der leerlingen waren over het algemeen vrij wel; een groot verschil was in dit opzigt optemerken in die negorijen, welker bevolking nog heidensch was, daar de meeste onchristen ouders juist niet tegen het onderwijs zijn, doch het ook niet genoeg op prijs stellen, om zorg te dragen, dat hunne kinderen geregeld school gaan.

Scholen onder toezigt van den zendeling leeraar Graafland, doch door diens afwezigheid tijdelijk gesteld onder toezigt van den zendeling leeraar H. Rooker.

(*Een gedeelte der afdeeling Menado.*)

Deze *vijf* scholen telden 525 ingeschreven kinderen, waarvan 280 geregeld het onderwijs bijwoonden. In 1863 bezochten van de 566 ingeschrevenen 238 geregeld de scholen. Schoolgebouwen en schoolmeubelen waren in zeer goeden staat, met uitzondering der school te *Lemo*, waar zelfs geen enkele bank is.

Het onderzoek naar de vorderingen der leerlingen vond tweemal plaats door den zendeling leeraar; de uitkomst was bevredigend.

Het gedrag der onderwijzers was goed: hnn ijver en hunne geschiktheid naar wensch.

Scholen in den werkkring van den zendeling leeraar H. Rooker.

(*Afdeeling Tondano.*

Het aantal scholen onder toezigt van boven genoemden zendeling leeraar bedroeg in den loop van 1864 even als ten vorigen jare 16.

Op de daftars waren ingeschreven 972 leerlingen, waarvan 789 geregeld school kwamen, terwijl in 1863 van de 990 ingeschrevenen 806 trouw opkwamen. Het is ook hier duidelijk bemerkbaar, dat de bevolking het Christendom heeft aangenomen, daar in dezen werkkring, even als in het distrikt *Toncea*, waar ook geene heidenen meer gevonden worden, de scholen het best bevolkt zijn.

Op de meeste plaatsen waren de schoolgebouwen in zeer goeden toestand; het meubilair redelijk. De onderwijzers waren goed van gedrag, geschikt voor hun werk en ijverig in hunne pligtsbetrachting. Het door den zendeling leeraar ingesteld onderzoek naar de vorderingen der leerlingen was op de meeste plaatsen bevredigend.

Scholen onder toezigt van den zendeling leeraar Tendelo.

(*Afdeeling Kema.*)

Het aantal scholen bedroeg 16 met 1633 leerlingen, waarvan 870 het onderwijs geregeld bijwoonden. De schoolgebouwen en meubelen waren op de meeste plaatsten in zeer goeden staat. De vorderingen der leerlingen waren op de meeste scholen tamelijk; uitmuntend op de scholen te *Matunijkas*, *Sukur* en *Sawangan*.

Scholen onder toezigt van den zendeling leeraar Schaafsma.

(*Afdeeling Tondano* en *Amoerang.*)

Op de 18 scholen in dezen werkkring, waren ingeschreven 1523 leerlingen, waarvan een getal van 1021 gezet opkwamen. In 1863 kwamen op de daftars voor 1523 leerlingen, waarvan slechts 848 het onderwijs getrouw bijwoonden.

De schoolgebouwen waren bijna overal in vrij goeden toestand; het meubilair kon hier en daar beter zijn.

Volgens berigten van den zendeling leeraar was het gedrag der meesters onberispelijk; de geschiktheid der meesten voldoende; de ijver van allen naar wensch. Het onderzoek,

naar de vorderingen der leerlingen ingesteld, gaf verschillende resultaten, naar gelang de bekwaamheden der meesters en de geregelde opkomst der kinderen.

Scholen onder den zendeling leeraar Schwarz.
(Afdeeling Amoerang.)

In gemelden werkkring bevinden zich 6 Genootschapsscholen; op de daftars kwamen voor 829 kinderen, waarvan 639 geregeld de school bezochten. In het vorige jaar was het aantal ingeschreven leerlingen 669, waarvan 404 het onderwijs getrouw bijwoonden, zoodat de verhouding over 1864 zeer gunstig is.

Volgens berigten van den zendeling leeraar zijn de meeste schoolgebouwen in vrij goeden staat, terwijl de schoolmeubelen veel verbeterd zijn.

Het gedrag der meesters was goed; hunne geschiktheid verschillend; aller ijver voldoende. De uitkomst van het onderzoek naar de vorderingen der leerlingen was bevredigend.

Scholen in den werkkring van den zendeling leeraar van der Liefde.
(Een gedeelte der afdeeling Amoerang.)

Gedurende 1864 waren in werking 10 Genootschapsscholen, waarin 433 leerlingen geregeld onderwijs ontvingen, bedragende het getal ingeschreven kinderen 756.

In 1863 kwamen van de 745 ingeschreven leerlingen 480 geregeld op.

Volgens bekomen berigten van den zendeling leeraar waren de schoolgebouwen in goeden, de schoolmeubelen in redelijken toestand.

De geschiktheid en het gedrag der onderwijzers lieten niets te wenschen.

Behalve de bezoeken, die de zendeling leeraar op zijne veelvuldige reizen aan de scholen bragt, hield hij in den loop des jaars tweemaal onderzoek naar de vorderingen der leerlingen, hetgeen vrij gunstige uitkomsten opleverde.

Scholen onder toezigt van den zendeling leeraar Wiersma.
(Afdeeling Belang.)

Op de 8 scholen in dezen werkkring voorkomende, werd het onderwijs geregeld bijgewoond door 438 kinderen van de 736 op de daftars voorkomende. In 1863 bedroeg het getal

ingeschreven leerlingen 553, waarvan slechts 242 geregeld opkwamen, zoodat de vooruitgang hier sterk in het oog valt.

De schoolgebouwen waren tamelijk goed in orde, de schoolmeubelen redelijk.

Het gedrag der meesters was goed; hunne geschiktheid redelijk; de vorderingen der leerlingen bevredigend.

III. Gouvernements inlandsche Christenscholen in de Minahassa.

Het getal dier scholen in de *Minahassa* bedraagt 12, gevestigd te *Menado*, *Paniki*, *Lotta*, *Tatelie*, *Tanawangko*, *Kema*, *Likupang*, *Amurang*, *Tondano*, *Kapataran*, *Kakas* en *Langowan*.

Bijzonderheden, betreffende genoemde scholen.

MENADO.

Gemelde school telde in den loop dezes jaars 111 leerlingen; in 1863 bedroeg het getal geregeld opkomenden 79; in 1862 slechts 61, zoodat hier eene groote vooruitgang merkbaar is, toe te schrijven aan de belangstelling die de kontroleur aan het onderwijs wijdt. Het onderwijs *gratis* verstrekt, wordt gegeven aan kinderen van burgers, negorijmenschen en Chinezen; het omvat het lezen, schrijven, rekenen, zingen en de aardrijkskunde der *Minahassa*. Van de boeken en kaarten, waarvan gebruik gemaakt wordt, volgt hier achter een overzigt. De meester is geschikt en ijverig in zijn werk; hij geniet eene maandelijksche bezoldiging van *f* 12.50. Voor schrijfbehoeften staat het Gouvernement *f* 20 's jaars toe. De Subkommissie van onderwijs gaat nu en dan de vorderingen der leerlingen na.

PANIKI.

Telde deze school ten vorigen jare slechts 27 geregeld opkomende leerlingen, dit aantal steeg gedurende het verslagjaar tot 72. Het schoolgebouw is in goeden staat; de schoolmeubelen zijn redelijk. De meester geniet eene bezoldiging van *f* 4.16⅔ 's maands, terwijl 's jaars *f* 23 beschikbaar gesteld is voor aankoop van schrijfbehoeften.

De vorderingen der leerlingen waren volgens het laatst gehouden onderzoek, tamelijk bevredigend.

LOTTA.

Deze school werd bezocht door 52 gezet opkomende leerlingen; in 1863 was dit getal 29; in 1862 19. De vakken van onderwijs zijn dezelfde als die op de andere scholen. Het schoollocaal is in goeden toestand; het schoolmeubilair redelijk. Op het gedrag en de geschiktheid van den meester is niets aantemerken. De kontroleur en zendeling leeraar houden toezigt op den gang van het onderwijs.

TATELIE.

Deze school telde in den loop dezes jaars 10 gezet opkomende kinderen, terwijl 100 ingeschreven waren. Deze gegeringe opkomst is toeteschrijven aan den grooten afstand, dien de kinderen te *Koha* woonachtig, hebben afteleggen om de school te *Tatelie* te bezoeken. Hoogst waarschijnlijk zal te *Koha* dan ook eene school gevestigd worden door het Nederlandsch Zendeling genootschap.

Het schoolgebouw is zeer goed in orde; de meubelen zijn in redelijken toestand. De meester heeft eene maandelijksche bezoldiging van f 1.16^{5}; hij is geschikt en onberispelijk van gedrag. Het Gouvernement staat voor deze school jaarlijks f 20 toe voor schrijfbehoeften.

De vorderingen der leerlingen waren bij ingesteld onderzoek zeer bevredigend.

TANAWANGKO.

In den loop van het verslagjaar werd deze school bezocht door 110 geregeld opkomende leerlingen; op de daftar waren 215 ingeschreven. In 1863 kwamen slechts 70 leerlingen getrouw op. Het onderwijs omvatte het lezen, schrijven, rekenen, den zang en de aardrijkskunde der *Minahassa*.

De meester is zeer geschikt en van goed gedrag. Zijne maandelijksche bezoldiging is f 6.61^{5}, terwijl het Gouvernement jaarlijks f 52 toestaat voor schrijfbehoeften. Het schoolgebouw is in zeer goeden staat. Zulks kan ook van de schoolmeubelen gezegd worden. Bij het gehouden examen gaven de meeste leerlingen redenen tot tevredenheid.

KEMA.

De Gouvernements school te *Kema* was in 1864 bevolkt met 67 leerlingen. De meester is zeer geschikt, vol ijver en van goed gedrag. Schoollocaal en schoolmeubelen zijn in

zeer goeden staat. Het Gouvernement staat jaarlijks voor schrijfbehoeften *f* 30 toe. Hoewel ook hier vooruitgang is te bespeuren, is even als op alle strandplaatsen, de opkomst der leerlingen minder goed dan zulks in de binnen negorijen het geval is: van daar dat de vorderingen der leerlingen slechts matig genoemd kunnen worden. De kontroleur en Zendeling leeraar zijn met het toezigt over het onderwijs belast.

LIKUPANG.

Te *Likupang* werd de school bezocht door 38 geregeld opkomende leerlingen, in het vorige jaar beliep dit aantal 60; die vermindering is deels toeteschrijven aan ziekten, deels aan onverschilligheid der ouders. De meester is van een goed gedrag; door geschiktheid munt hij echter niet uit. Schoolgebouwen en schoolmeubelen bevinden zich in goeden staat. Jaarlijks wordt voor schrijfbehoeften te goed gedaan *f* 20.

AMURANG.

Het getal geregeld opkomende leerlingen was gedurende 1864, 71, zijnde schijnbaar weinig meer dan in 1863. Indien men daarbij echter bedenkt, dat in 1863 een getal van 128 kinderen ingeschreven was, en in 1864 slechts 110, dan is de vooruitgang groot te noemen. De meester is een zeer geschikt man leeft onberispelijk, en daarom is het jammer, dat hij zijn ontslag heeft aangevraagd. Er werd onderwijs gegeven in het lezen, schrijven, rekenen en de aardrijkskunde der *Minahassa* en den zang.

De vorderingen der leerlingen waren gedurende het eerste halfjaar zeer goed; sedert is de meester veelal sukkelend geweest, hetgeen dan ook een' nadeeligen invloed op het onderwijs heeft uitgeoefend.

Het schoolgebouw is redelijk in orde, de schoolmeubelen, vooral de banken dienen vermeerderd te worden. Het Gouvernement verstrekt jaarlijks *f* 20 voor schrijfbehoeften.

Afdeeling Tondano.

In genoemde afdeeling bevinden zich 4 Gouvernements scholen, als te *Tondano*, *Kapataran*, *Kakas* en *Langowan*.

Waren de schoolgebouwen en meubelen ten vorigen jare in min goeden staat, sedert is daarin veel verbetering gekomen. Het schoolgebouw te *Tondano* is thans te klein om

behoorlijk al de leerlingen te kunnen bevatten. Was de geregelde opkomst in 1863 130, 57, 152 en 107 leerlingen, in den loop van dit verslagjaar telde de school te

Tondano 302 leerlingen van
417 ingeschrevenen;
Kapataran 65 leerlingen van
91 ingeschrevenen;
Kakas 150 leerlingen van
194 ingeschrevenen;
Langowan 186 leerlingen van
186 ingeschrevenen.

Volgens rapporten van den kontroleur zijn de onderwijzers te *Tondano*, *Kapataran* en *Langowan* zeer geschikt voor hunne betrekking; de meester van *Kakas* is minder voor zijne taak berekend. Aller gedrag en ijver was goed. Elke meester geniet eene maandelijksche bezoldiging van *f* 8.33⅓. Volgens Gouvernements besluit van 26 October 1857 no. 26 is jaarlijks eene som van *f* 247 beschikbaar voor den aankoop van schrijfbehoeften.

Negorij-scholen in de Minahassa.

Gedurende 1864 waren in werking 23 negorijscholen, waarvan 6 in de afdeeling *Menado*. en wel in de negorijen *Koka*, *Tinoor*, *Warembungan*, *Senduk*, *Maasing* en *Popareng*. Op deze 6 scholen werd geregeld onderwijs gegeven aan 170 leerlingen, welk getal in 1863 slechts 131 en in 1862, 97 bedroeg. Schoolgebouwen en meubelen zijn in den laatsten tijd veel verbeterd. De bezoldiging, die de meesters van de negorijen of distrikten erlangen, is zeer gering, het minimum bedraagt 's maands *f* 2.50, het maximum *f* 4.16⅔. Het gedrag der meesters was goed; hunne bekwaamheid redelijk.

Afdeeling Kema.

Deze afdeeling telde in 1864 vier negorij scholen:
te *Ajermadidi*, *Toncea-lama*, *Maumbie* en *Kuwil*.

De opkomst der kinderen was bevredigend. Hun getal was gemiddeld 250.

De schoolgebouwen en leermiddelen zijn in redelijk goeden toestand. Op het gedrag der onderwijzers valt niets aantemerken; in geschiktheid munt de meester van *Ajermadidi*, *Monomutie*, uit. De vakken van onderwijs zijn dezelfde, als die reeds genoemd voor andere scholen.

Afdeeling Amurang.

Acht negorij scholen worden in deze afdeeling aangetroffen met een getal van 290 geregeld opkomende leerlingen. Gedurende 1863 was het getal scholieren 196. De schoolgebouwen, waarvan even als elders sommige tevens tot kerk dienen, waren in bevredigenden toestand. Het gedrag der meesters gaf geen stof tot klagen; hunne geschiktheid en hun ijver zijn verschillend.

Afdeeling Tondano.

In deze afdeeling bevinden zich twee negorij scholen: eene te *Kembes* en eene te *Pangolombian*. Op eerstgenoemde school ontvingen 55 kinderen geregeld onderwijs; ten vorigen jare bedroeg dit getal 43. De tweede school telde in 1864 een getal van 36 scholieren, terwijl in 1863 slechts 31 kinderen geregeld de school bezochten. De schoolgebouwen en meubelen waren in vrij goeden staat. De meesters zijn goed van gedrag en niet ongeschikt voor hunne betrekking.

Afdeeling Belang.

Eene negorij school in deze afdeeling is gevestigd te *Loboe*. Zij telde in 1861 een getal van 33 leerlingen. De meester is goed van gedrag en van redelijke bekwaamheden; hij géniet eene maandelijksche bezoldiging uit de distrikts kas van *f* 5. Schoolgebouw en meubelen bevinden zich in bevredigenden staat. Fondsen voor schrijfbehoeften zijn voor deze school niet toegestaan. In den loop des jaars werden negorij scholen opgerigt te *Benthenang* en *Belang*, welke nog te kort in werking zijn, om bijzonderheden mede te kunnen deelen.

Vakken van onderwijs en boeken voor alle scholen in de Minahassa.

De leerlingen, jongens van 6—14 en meisjes van 6—12 jaren, kinderen van *Christenen* en *Heidenen*, ontvangen het onderwijs op alle scholen gratis. Het onderwijs omvat de hoofdvakken van het lager onderwijs, benevens den zang en de Bijbelsche geschiedenis. In gebruik zijn de volgende boeken en kaarten:

a. *Kitab hedja dan batja* (3 st.)

b. Een boekje van *Wester*, bewerkt overeenkomstig de behoeften van de *Minahassa*.

c. *Kitab batja akan manusija, binatang dan tatanaman.*

d. Bijbelsche geschiedenis en verhalen, uit het *Duitsch* vertaald door *P. N. Wilken.*

e. Eene serie rekenboeken (4 st.) door *N. Graafland.*

f. Kaart der *Minahassa*, door *N. Graafland.* (Wordt gewacht eene handleiding bij deze kaart.)

g. Ilmu bumi. (Wiskundige aardrijksbeschrijving).

h. »*Parindu.*« (Verzameling van zangstukjes.)

IV. Scholen op de Sangir- en Talaut-eilanden.

Op de *Sangir-eilanden* zijn 17 Gouvernements inlandsche Christen scholen en 7 negorij scholen.

Van de Gouvernements meesters genieten *acht* eene maandelijksche bezoldiging van *f* 10, de negen anderen ontvangen 's maands *f* 8.

Op de *Talaut-eilanden* is eene school en wel te *Mangaran*, gelegen op het eiland *Kabroewang*, standplaats van den zendeling-werkman *P. Gunther;* de meester geniet eene bezoldiging uit 's lands kas ad *f* 8 's maands.

Scholen in den werkkring van den zendeling-werkman Kelling.

In den werkkring van den zendeling-werkman *Kelling* bevinden zich 3 scholen en wel te *Tagoelandang*, *Minangan* en *Haas* (eiland *Tagoelandang.*)

Te Tagoelandang bedroeg het getal leerlingen 222 met eene geregelde opkomst van 95.

Te *Minangan* kwamen op de rol 152 leerlingen voor, waarvan 75 geregeld opkwamen, terwijl te *Haas* van de 57 leerlingen 30 dagelijks het onderwijs bijwoonden.

Volgens rapporten van den zendeling-werkman is de opkomst op de twee eerst genoemde scholen vooruitgaande, een gevolg van de belangstelling, door den Radja van *Tagoelandang* in den laatsten tijd betoond.

Het schoolgebouw te *Tagoelandang* is in vrij goeden staat; in de beide andere negorijen dient het kerkgebouw tot school. Steeds wordt er behoefte gevoeld aan vermeerdering en verbetering van schoolmeubelen.

De kinderen zijn allen *Sangirezen*, jongens van 6—14, en meisjes van 6—12 jaren, en genieten het onderwijs *gratis.*

Het toezigt wordt gehouden door den zendeling-werkman. De onderwijzers aan boven genoemde scholen zijn van afkomst

Sangirezen. Hun gedrag is onberispelijk; hunne geschiktheid redelijk.

Scholen in den werkkring van den zendeling-werkman Schröder (eiland Groot Sangier).

In dezen werkkring bevinden zich 7 scholen en wel te:

	Ingeschreven leerlingen	Gezet opkomende
Taboekan	290	25
Saloeran	160	30
Menalo	102	35
Koeloer	74	30
Koema	65	15
Sawan	75	24
Tarijan	47	17

Te *Saloeran* en *Sawan* zijn negorij scholen; op de overige plaatsen voor rekening van het Gouvernement.

Volgens berigten van den zendeling-werkman zijn alle schoolgebouwen, tevens tot kerk dienende, in zeer slechten staat, terwijl het met de schoolmeubelen droevig gesteld is.

Even als elders zijn de leerlingen *Sangirezen*, die *gratis* onderrigt ontvangen. Meisjes treft men bijna niet op de scholen aan.

Behalve de meester van *Taboekan*, die van *Ambonsche* afkomst is, zijn alle meesters *Sangirezen*.

Scholen in den werkkring van den zendeling-werkman Steller.

In genoemden werkkring bevinden zich 6 scholen en wel te *Manganitoe*, *Tawalij*, *Lapango*, *Taroena*, *Kolongan* en *Kandhar*.

Overzigt van het getal leerlingen: Gemiddelde dagelijksche opkomst:

Negorijen	ingeschreven	1861	1862	1863	1864
Manganitoe . .	450	20	16	90	80
Tawalij . . .	73	15	20	25	20
Lapango . .	200	25	30	25	30
Taroena . .	450	90	30	25	30
Kalongan . .	262	25	30	30	30
Kandhar . .	119	30	20	20	20

Volgens berigten van den zendeling-werkman laat het onderhoud aan schoolgebouwen en schoolmeubelen veel te wenschen.

De leerlingen zijn allen *Sangirezen*, die het onderwijs gratis genieten. Meisjes ziet men op de scholen bijna niet.

De meesters van *Manganitoe* en *Kolongan* zijn *Alfoeren* uit de *Minahassa*, de overige *Sangirezen*. Aller gedrag en geschiktheid is bevredigend.

Scholen in den werkkring van den zendeling-werkman Grohe.

In genoemden werkkring bevinden zich 12 scholen, waarvan 6 op het eiland *Siaauw* en wel in de negorijen *Ondong*, *Ooloew*, *Sawan*, *Talawi*, *Dikijawan* en *Liga* (de vier laatstgenoemde in den loop dezes jaars opgerigt); *twee* op *Groot Sangir* te *Tamagoh* en *Dagoh* en voorts een op elk der eilandjes *Parah*, *Karakitang*, *Kalama* en *Makalehij*.

Op bovengenoemde 12 scholen waren in dit jaar ingeschreven 901 leerlingen, grootendeels jongens, waarvan 359 geregeld het onderwijs bijwoonden. Alle leerlingen zijn van afkomst *Sangirezen*.

Te *Ondong*, *Sawan*, *Talawi*, *Dikijawan*, *Liga* en *Parah* zijn de schoolgebouwen in zeer goeden staat. Te *Oeloew* is zulks minder goed, terwijl te *Tamakko*, *Karakitang* en *Kalama* geene schoolgebouwen gevonden worden. De schoolmeubelen zijn op de meeste plaatsen gebrekkig en in geen genoegzamen voorraad.

De schoolmeesters zijn allen *Sangirezen* van afkomst; hunne geschiktheid is niet bijzonder groot; het gedrag der meesten is goed. De vakken van onderwijs op al deze scholen zijn het lezen, schrijven, zingen, de Bijbelsche geschiedenis en de Christelijke godsdienstleer, waarbij gebruik gemaakt wordt van den Bijbel, de gezangboeken en eenige spel- en leesboekjes uitgegeven door het Nederlandsch zendeling genootschap.

Talaut-eilanden.

De nieuw opgerigte school te *Lirong*, onder toezigt van den zendeling-werkman *Tauffmann*, is door vertrek van genoemden werkman in de maand *Februarij* 1864 opgeheven, en de meester verplaatst naar *Menarang* (eiland *Kabaroewang*) in den werkkring van den zendelingwerkman *Gunther*.

Van de *twee* op de *Talaut-eilanden* geplaatste zendelingwerklieden zijn geene berigten betreffende het onderwijs ontvangen.

Verslag omtrent de Christenschool in het Burgerkamp te Gorontalo.

Ten gevolge van eene betere opname werd het aantal leerlingen in deze school in den loop van dit jaar vermeerderd met 42 en gebragt op 83, waarvan 10 christenjongens en 9 meisjes, en 41 mahomedaansche jongens en 23 meisjes. Die vermeerdering ontstond doordien vele ouders na herhaalde en dringende aansporing er toe zijn overgegaan, hunne kinderen van 6 tot 12 jaren geregeld ter schole te zenden.

Van af de maand *Junij* werd maandelijks geregeld een onderzoek ingesteld naar de vorderingen der leerlingen. De uitslag was over het algemeen bevredigend en getuigt van den goeden aanleg der kinderen. Het kerkgebouw, waarin tevens school wordt gehouden, voldoet in alle opzigten aan de behoefte. De door de meerdere opkomst der leerlingen benoodigde schoolbanken en tafels werden in den loop van dit jaar door de inlandsche burgers aangemaakt. Het inkomen van den onderwijzer bedraagt *f* 20 's maands, of *f* 240 's jaars. Behalve tot aankoop van schoolbehoeften, tot een bedrag van *f* 16 's jaars, werd geene subsidie van het Gouvernement ontvangen. Bij besluit van den resident van *Menado* (1) werd de onderwijzer *L. J. Lilipalij* uit zijne betrekking ontslagen, en in diens plaats benoemd *W. Wowor*, uit de *Minahassa* geboortig.

De nieuw benoemde is voor zijne betrekking geschikt. Op zijn gedrag valt niets aan te merken.

Het toezigt over het onderwijs, bestaande in de zorg voor het behoorlijk onderhoud van het schoollokaal, de behoorlijke opkomst der kinderen, en den geregelden gang van het onderwijs in het algemeen, is opgedragen aan den adsistent-resident, bijgestaan door het hoofd van de burgers aldaar.

---

(1) dd. 5 April 1861 no. 39.

VERSLAG

VAN DEN STAAT DER INLANDSCHE CHRISTENSCHOLEN

OP ROTTI EN TIMOR.

ONDER ULTIMO 1864, INGEDIEND DOOR HET LID DER SUBKOMMISSIE VAN ONDERWIJS ZENDELING LEERAAR TE KOEPANG

W. M. DONSELAAR.

Alvorens den uitslag van het gehouden onderzoek bij iedere school afzonderlijk aan te teekenen, mogen eenige opmerkingen hier vooraf eene plaats vinden.

In het vorige jaar werden uitvoerige rapporten over de inlandsche scholen op *Timor* en *Rotti* in het gedrukt algemeen verslag van den staat van het schoolwezen opgenomen, waarin de toestand, de gebreken, en de behoeften van het onderwijs zijn in het licht gesteld.

Het ligt in den aard der zaak, dat de veranderingen en verbeteringen, in het korte tijdsverloop van slechts een enkel jaar tot stand gekomen, niet zeer talrijk en uitgebreid kunnen zijn.

Toch heeft er in enkele opzigten vooruitgang plaats gehad, waarop mag worden gewezen.

In de eerste plaats namelijk de schoolgebouwen. Op verscheidene plaatsen zijn de bekrompen, bouwvallige schoollokalen door de zorg der inlandsche hoofden door ruimere en betere vervangen. Dit is inzonderheid het geval op het eiland *Rotti*, in de regentschappen *Lollej* en *Ringgouw*, waar zeer ruime en luchtige gebouwen werden opgerigt; ter eerstgenoemde plaats met eene omwanding van planken. Buitendien werden op dat eiland nog nieuwe schoolgebouwen opgerigt te *Della*, *Dengka*, *Lelain*, *Baä*, *Lelenoek*, *Bokaë*, *Telaë* en *Keha*, en op het eiland *Timor te Polla*.

Ofschoon op het doelmatige van het meerendeel dier gebouwen nog veel valt af te dingen, zoo zijn ze toch geschikter tot het doel, dan de vorige, lage en donkere lokalen, en mogen derhalve, in betrekkelijken zin, als verbetering gelden.

Ook in het meubilair had hier en daar verbetering plaats. Te *Termanoh* werden drie nieuwe tafels bijgemaakt, en te *Lollej* een houten kast tot berging der schoolboeken. Te *Thie*, *Oinalej*, *Dengka* en *Termanoh* heeft men getracht in

de behoefte aan zwarte schrijfborden te voorzien. Gemis van de noodige gereedschappen is oorzaak, dat deze borden te ruw van oppervlakte zijn. In plaats van met zwarte verw zijn ze besmeerd met plantensap of gebrande klapperdop. Hoewel deze borden dus al zeer gebrekkig aan het doel beantwoorden, verdient toch de poging te worden gewaardeerd.

Door de Regering is daarop in de behoefte aan schoolborden ruim voorzien, door de beschikbaarstelling eener som van *f* 900 tot den aankoop van *dertig* borden en toebehooren, zoodat nu elke school op *Timor* en *Rotti* in het bezit kan worden gesteld van een zwart bord. Doch vooral werd eene belangrijke verbetering gebragt in de leerboeken. Er waren vroeger genoegzaam geene andere leesboeken dan over godsdienstige onderwerpen, daarbij veelal te hoog voor de kinderlijke bevatting, zoowel wat taal als inhoud betrof, en zonder geleidelijke volgorde. Het onderwijs had eene te eenzijdige rigting en was meerendeels onvruchtbaar voor de verstandsontwikkeling.

Gewigtige verbetering is hierin aanvankelijk tot stand gekomen. De oude, ongeschikte leesboeken konden door nieuwe en betere worden vervangen, wegens den inhoud meer berekend voor de kinderlijke bevatting, boeijender door verscheidenheid van onderwerpen en doelmatiger door eene gelijdelijke opklimming. De dorre woordenlijsten, vroeger bij de laagste klassen in de scholen als spelboek in gebruik, maakten plaats voor de reeks van spel- en leerboekjes, door den heer *Graafland*, volgens de klankmethode te zamen gesteld.

Voor de middelste klasse wordt gebruik gemaakt van eene verbeterde uitgave van het in het maleisch vertaalde schoolboek van *H. Wester*, mede door den heer *Graafland* bezorgd.

Voor de eerste klasse worden als leesboeken gebezigd:

1. »Leesboek voor de Javaansche schooljeugd» (*Kitab akan di batja anak-anak di schola Djawa*) meer bepaald het tweede stukje, waarvan de inhoud uit leerrijke fabelen bestaat. Dit boekje wordt met veel genoegen gelezen, niet slechts door de schooljeugd, maar ook door de volwassenen.
2. »Leesboek over de Bijbelsche geschiedenis» (naar Ds. *Barth*, *Barang hikajet deri dalam Perdjandjian lama dan baharuw.*)
3. »Leesboek voor de scholen in de *Molukken*" met een aan-

hangsel over de aardrijks- en natuurkunde (*Kitab pembatjaan* enz.)

Door beschikking der Regering werden van dit leesboek *Een duizend* exemplaren aan de inlandsche scholen op *Timor* en *Rotti* ten geschenke gegeven. Als rekenboek is algemeen in gebruik het maleische rekenboekje van den heer *Gonggrijp* en voor de schrijfoefeningen de maleische voorbeelden van schoonschrift, ter Landsdrukkerij te *Batavia* uitgegeven.

Niet alleen bestaat er thans op de inlandsche scholen verscheidenheid van leerboekjes, maar ook het aantal is voldoende, zoodat gebrek aan exemplaren geene belemmering in het onderwijs behoeft te veroorzaken, zooals vroeger algemeen het geval was.

Op een zeer gewigtig punt is evenwel nog weinig of geen verbetering gekomen, namenlijk in het personeel der onderwijzers, die noodzakelijk door meer bekwame behoorden te worden vervangen. Verschillende omstandigheden hebben aanleiding gegeven, dat de kweekschool voor inlandsche onderwijzers te *Koepang*, waartoe de magtiging des Konings reeds gegeven is(1) en waarop de hoop tot verkrijging van een beter personeel gevestigd was, nog niet tot stand is gekomen.

School te Koepang.

Op de schoollijst zijn ingeschreven 91 jongens en 46 meisjes, te zamen 140. Daarvan behooren 5 leerlingen tot de *Europesche*, 102 tot de *inlandsche Christelijke*, 12 tot de *Chinesche* en 21 tot de *heidensche* en *mohammedaansche* bevolking. Het aantal dagelijks opkomende scholieren bedraagt gemiddeld 85. Van den staat van het onderwijs op deze school kan over het algemeen een gunstig getuigenis worden gegeven. Er is een beduidend getal leerlingen, dat vloeijend leest en met verstand van den zin. Vele schrijven eene goede hand. In het rekenen en de aardrijkskunde brengen het de leerlingen hier verder, dan in andere scholen. De onderwijzer *B. A. Noija* wordt bijgestaan door een mede door het Gouvernement bezoldigden ondermeester *J. Tamaloeroe*.

Eertijds bestond er een afzonderlijke schoolgebouw te *Koepang*. Nadat het bouwvallig en onbruikbaar was geworden,

(1) Gouv. besluit dd. 11 April 1863 no. 23.

werd de school tijdelijk overgebragt in het kerkgebouw der Protestantsche gemeente.

De kerkeraad heeft zich echter tot de Subkommissie van onderwijs en den Resident van *Timor* gewend met het verzoek, dat de school uit de kerk mogt worden verplaatst.

School te Oisappa.

Zij staat onder de leiding van den onderwijzer der *eerste* klasse *S. Molé*. Het aantal scholieren bedraagt 35, namelijk 20 jongens en 15 meisjes, waarvan dagelijks opkomen 28. De toestand van het onderwijs is middelmatig. Er waren bij het schoolonderzoek enkele leerlingen, die goed lazen, doch schrift en rekenen liet nog al te wenschen.

Het schoolgebouw is eenigzins bouwvallig, en de onderwijzerswoning behoort te worden vernieuwd. Het meubilair is voldoende; doch behoeft eenige herstelling.

School te Olio.

De onderwijzer der *eerste* klasse *M. Warisal* bezit veel geschiktheid voor zijne taak en vervult de daaraan verbonden pligten met opgewektheid. Het onderwijs staat hier op een gunstig standpunt, en de school te *Olio* mag nevens die te *Koepang* als de beste in deze residentie worden genoemd. Ook de opkomst der scholieren geeft reden tot tevredenheid. Op de schoollijst zijn ingeschreven 62 jongens en 42 meisjes, te zamen 104 leerlingen, waarvan dagelijks 70 tot 90 ter school komen. Bij het onderzoek van deze school, als ook te *Babauw*, *Oisauw* en *Paritti* waren mede tegenwoordig de president der Subkommissie en het lid, de kapitein, militaire kommandant.

Het onderzoek naar de kennis der leerlingen liep, in alle klassen, tot genoegen van den president en de beide leden der Subkommissie af, zoodat den onderwijzer eene bijzondere tevredenheidsbetuiging mogt ten deel vallen. Later verzocht en verkreeg de onderwijzer *Warisal* een eervol ontslag uit zijne betrekking. Hij werd door den kerkeraad der Protestantsche gemeente te *Koepang* aldaar aangesteld als catechiseermeester met eene vermeerdering van inkomen. Als onderwijzer te *Olio* werd hij vervangen door *Tomoudokh*, die reeds vroeger bij deze school is werkzaam geweest. Het schoolgebouw is in goeden staat en het meubilair voldoende.

School te Rabau.

Het aantal scholieren bedraagt 66 jongens en 50 meisjes, te zamen 116. De dagelijksche opkomst is van 60 tot 80. De school staat onder de leiding van den onderwijzer der *eerste* klasse *M. A. Lopoelisa*. In het vorige jaar was bij het schoolonderzoek gebleken, dat de eerste klasse vrij wel geoefend, doch daarentegen de laagste klasse verwaarloosd was. Den onderwijzer werd toen aanbevolen van deze laatste klasse meer werk te maken. Bij het tegenwoordig onderzoek was de verhouding juist omgekeerd. De laagste klasse gaf reden tot tevredenheid, doch de eerste klasse was thans de achterlijke. Er waren slechts zeven leerlingen, die goed konden lezen. Schrift en rekenen was algemeen gebrekkig. Daarentegen had de onderwijzer zeer veel zorg besteed aan het zangonderwijs. Het gezang, twee- en vierstemmig, was liefelijk, en overtreft ver dat van de andere scholen.

Het school- tevens kerkgebouw, dat op kosten der gemeente van steen is opgetrokken, is ruim, luchtig en doelmatig. Het meubilair is in voldoenden staat.

School te Oisauw.

Als onderwijzer der *eerste* klasse is bij deze school werkzaam *J. Hitarihoen*. Op de schoollijst zijn ingeschreven 77 jongens en 41 meisjes, of 118 leerlingen. Er wordt zeer geklaagd over de ongeregelde opkomst der scholieren. Het onderzoek naar de kennis der leerlingen gaf eene tamelijk bevredigende uitkomst. De leerlingen der *eerste* klasse lazen meerendeels vrij goed. Ook het rekenen en schrijven voldeed vrij wel, en van de Bijbelsche geschiedenis waren de voornaamste bijzonderheden aan de oudste leerlingen bekend. Zoo hier als elders werd den onderwijzer opgemerkt om de kinderen niet te veel van buiten geleerde lessen te laten opzeggen, waarbij alleen het geheugen geoefend wordt. Zoo houden de onderwijzers er veel van, reeds de jongste scholieren de *tien* geboden en de *twaalf* artikelen des geloofs te laten van buiten leeren, en de ouderen daarbenevens de lijsten der koningen, die achtereenvolgend over de beide rijken van *Juda* en *Israël* hebben geregeerd en soms bovendien de namen van al de plaatsen, door den apostel *Paulus* op zijne *drie* zendingsreizen bezocht. Dit is eene vermoeijing van het geheugen, die geheel nutteloos is. Daarentegen is den onderwijzers

aanbevolen, om veel met de leerlingen over het gelezene te spreken en het gelezene met eigene woorden te doen wedergeven, door vragen de opmerkzaamheid te scherpen en alzoo te werken op de ontwikkeling des verstands.

Het schoollokaal is eenigzins bouwvallig en behoeft herstelling. Ook is het getal schoolbanken voldoende.

School te Parittie.

Deze school bestaat eerst sedert weinige maanden. Tot *November* 1847 bestond hier eene school van het Nederlandsch zendeling genootschap. Ten gevolge van de toen ontstane onlusten met de *Timoresche* bergvolken werd *Paritie* tijdelijk verlaten en kwam dus de school te vervallen. Nadat de bevolking bij gunstiger omstandigheden, van lieverlede was teruggekeerd, gaf zij den wensch te kennen weder eene school in haar midden te hebben. Aan dit verlangen werd door de Indische Regering gevolg gegeven, en, na bekomen magtiging des Konings kwam de school in het laatst van het vorige jaar tot stand. Als onderwijzer der *eerste* klasse werd hier werkzaam gesteld *J. W. Makatita*, tot dus verre bij de school te *Polla* geplaatst. Het aantal scholieren bedraagt 50 jongens en 23 meisjes. De opkomst is geregeld en over opzettelijk schoolverzuim kan niet worden geklaagd. De vorderingen der leerlingen, in aanmerking genomen den korten tijd van het bestaan der school, gaven stof tot tevredenheid. De school wordt gehouden in een pendoppo, doch men is bezig aan het daarstellen van een nieuw gebouw. Het meubilair is nog niet voldoende, maar het ontbrekende in aanmaak.

School te Polla.

Deze school staat onder de leiding van den onderwijzer der *eerste* klasse *W. Patti*, in het vorige jaar van *Amboina* herwaarts gekomen. Het getal leerlingen is 28, waaronder slechts *vijf* meisjes. De bevolking bestaat uit *Timorezen* en *Rottinezen*, en de eersten zenden geen meisjes ter school. Een gunstig getuigenis kan van deze school nog niet worden gegeven. De bevolking woont in grooten omtrek zeer verspreid, en dit oefent nadeeligen invloed op een gezet schoolbezoek. *Achttien* leerlingen houden zich nog bezig met de eerste beginselen, en slechts een *vijftal* kan tamelijk wel lezen.

Schrift is middelmatig en van rekenen zoo goed als niets bekend.

Het schoolgebouw is nieuw opgetrokken en doelmatig ingerigt. Het meubilair is voldoende.

School te Amarassie.

Ook deze school heeft nog een kortstondig bestaan. In *Maart 1864* werd zij geopend. (1) Hare oprigting is eene proeve om iets te doen tot de beschaving van de woeste *Timorezen* in het gebergte, en wel in de eerste plaats onder de kinderen van de inlandsche hoofden. De *Timorezen* dulden geene meisjes op school, en geene kinderen van de mindere klassen der bevolking. Aanvankelijk mag men tevreden zijn met de zonen der hoofden, en reeds veel ware gewonnen, indien het gelukken mogt eene kiem van beschaving in dezen woesten akker te leggen.

Als onderwijzer is bij deze school geplaatst *S. Pattinasirani*, mede in het vorige jaar van *Amboina* gekomen en thans onderwijzer der *eerste* klasse. Het getal scholieren is 37, doch dewijl eenige nog al ver van het schoolgebouw wonen, zoo is de opkomst niet zeer geregeld. De dagelijksche opkomst bedraagt van 15 tot 25 kinderen. Bij het schoolonderzoek, dat werd bijgewoond door het lid der Subkommissie van onderwijs, den officier van gezondheid, waren 27 leerlingen tegenwoordig.

Het gaf reeds een gunstigen indruk, dat deze kinderen, genoegzaam allen, tamelijk wel gekleed waren, en een zindelijk voorkomen hadden. De vorderingen der scholieren kunnen bevredigend genoemd worden, wanneer in aanmerking genomen wordt de tijd, dat het onderwijs genoten is. Een der leerlingen was reeds zoo verre gevorderd, dat hij lezen kon de leeslesjes in het tweede spel- en leesboekje van *Graafland*, en tellen tot 100. De overigen spellen uit laatst genoemd boekje. Het schoolgebouw is geschikt voor het doel. Aan het meubilair ontbreekt nog eene schooltafel. De onderwijzers woning is nog niet voltooid. Een ruim stuk gronds, nabij de school gelegen, is met een hechten pagger omgeven, ten einde daarop 500 klapperhoomen te planten. De opbrengst van dezen klappertuin is bestemd ten eenigen tijde in het onderhoud van den onderwijzer te helpen voorzien.

(1) Gouvern. besluit dd. 4 Mei 1863 N°. 5.

Scholen op het Eiland Rotti.

Op het eiland *Rotti* bestaan *achttien* scholen, van wege het Gouvernement opgerigt, en wel in ieder regentschap een. Elk dezer scholen is geplaatst in de hoofdkampong van ieder regentschap meestal in de onmiddelijke nabijheid der woning van den regent of Radja. Behalve deze hoofdkampong hebben de grootere regentschappen nog andere kampongs en gehuchten, soms op twee en *drie uren* afstands van de hoofdkampong verwijderd. Daarom hebben de Radja's van de grootere regentschappen, die eene bevolking van *zes-* tot *tienduizend* zielen tellen, op de meer verwijderde punten nog eenige scholen opgerigt, die geheel ten koste van de bevolking komen, en om die reden negrie- of bijscholen worden genoemd, terwijl de onderwijzer met den naam van *ondermeester* wordt bestempeld Volgens het vorige verslag bedroeg het getal dezer scholen in 1863 een *twaalftal.* In 1864 is dit getal met *een* vermeerderd. De ondermeester geniet, behalve vrije woning, een onderstand in levensmiddelen, gewoonlijk bestaande in zekere hoeveelheid djagoeng of padie en siroop. Deze siroop wordt gekookt uit het sap van den toewakh- of lontar-palm, en is een voornaam bestanddeel in de voeding van den *Rottinees.* In het eene regentschap is het onderhoud van deze ondermeesters wat beter geregeld dan in het andere, doch meerendeels is het veel te gering. Van daar dat het zeer bezwaarlijk gaat om voor deze negrie-scholen eenigzins geschikte ondermeesters te bekomen. Er worden daartoe gekozen gewezene leerlingen van de Gouvernements scholen. Bedenkt men, dat het reeds zoo treurig gesteld is met de kennis en den ijver van vele door het Gouvernement bezoldigde onderwijzers op *Rotti*, men zal zich dan geen te groot denkbeeld maken van de ondermeesters dezer negrie-scholen. Behoudens een enkele uitzondering van tamelijke kennis en geschiktheid is het meerendeel dier ondermeesters onbekwaam voor hun werk. Daarbij komt, dat bij de verwijdering der negrie-scholen van de woonplaats des regents nog minder de hand wordt gehouden aan eene gezette ter schoolkomst der leerlingen, zoodat de opkomst gewoonlijk zeer onregelmatig is, ofschoon de schoollijsten niet zelden groote getalen scholieren aanwijzen. Veelal bestaat op deze scholen ook groot gebrek aan leermiddelen, waarin echter in den laatsten tijd eenige verbetering is gebragt. Alle *dertien* negrie-scholen

werden door den zendeling *Donselaar* bezocht, doch de kennis van de ondermeesters en de leerlingen, over het algemeen zoo luttel bevonden, dat het bestaan dezer scholen, althans op den tegenwoordigen voet, van weinig invloed gerekend kan worden op de beschaving en ontwikkeling der jeugd.

De *achttien* Gouvernements scholen zijn de volgende:

School te Baä.

Deze school staat onder de leiding van *F. Kolloh*, onderwijzer der *tweede* klasse. Volgens de schoollijst bedraagt het getal leerlingen 89 jongens en 29 meisjes, te zamen 118. Met de opkomst der scholieren is het hier treurig gesteld, ofchoon *Baä* de woonplaats van den posthouder van *Rotti* en tevens van den zendeling is. Slechts gemiddeld *twintig* kinderen worden dagelijks in de school gevonden. De staat van het onderwijs is zeer ongunstig en de school moet tot de slechtste op het eiland gerekend worden. De kennis der leerlingen was in alle klassen en vakken gebrekkig. Eenige leerlingen der eerste klasse lazen werktuigelijk vrij goed, doch slechts een paar, die den zin van het gelezene verstonden. Het schrift was beneden het middelmatige en de kennis van het rekenen onbeduidend. Het schoollokaal is in het vorige jaar vernieuwd, en voor het tegenwoordige voldoende. Het meubilair is toereikend. De woning van den onderwijzer is nieuw gebouwd.

School te Lelain.

Het aantal scholieren bedraagt 38, bestaande uit 18 jongens en 20 meisjes, waarvan dagelijks een *dertigtal* opkomen. De uitslag van het schoolonderzoek was niet gunstig. Sommige leerlingen in de eerste klasse lazen nog al vloeijend, doch van den zin en zamenhang wordt genoegzaam niets verstaan. Schrijven en rekenen is zeer gebrekkig. De onderwijzer der *derde* klasse bij deze school is *H. Frans*, vroeger ondermeester bij een der negrie-scholen in het regentschap *Thie*. Het schoollokaal is verbouwd, doch te laag en te donker gebleven. Meubilair is voldoende. Eene nieuwe onderwijzerswoning is gebouwd.

School te Dengka.

De onderwijzer bij deze school *J. Jacob*, werd in het vorige jaar van *Bokaë*, met verhooging van de *derde* tot de

tweede klasse overgeplaatst. Hij is geschikt voor zijne betrekking en met ijver werkzaam. Het getal scholieren bedraagt 137, namelijk 88 jongens en 49 meisjes, waarvan dagelijks 75 opkomen. De uitslag van het schoolonderzoek mag gunstig genoemd worden. In de *derde* klasse ging het noemen der letters en het spellen van de leestafels vrij wel. Ook in de *tweede* klasse waren de vorderingen bevredigend. In de *eerste* klasse waren *vijf en dertig* leerlingen. Zij lazen zeer goed en toonden, naar aanleiding van vragen over het gelezene, dat zij den zin er van verstonden en dien konden teruggeven. De bewerking van de deeling met benoemde getallen ging goed en vrij vlug. Ook het schrift van velen voldeed. Deze school onderscheidt zich inderdaad gunstig onder de scholen op *Rotti*. Den onderwijzer werd goedkeuring betuigd, en aangemoedigd op den ingeslagen weg te blijven volharden. De onderwijzer vindt in zijnen arbeid krachtige ondersteuning van den Radja, die ijverig de belangen van het schoolonderwijs behartigt. Het schoolgebouw, dat geheel nieuw is opgetrokken, is zeer ruim, doch het dak loopt, aan beide zijden te laag af, waardoor geen genoegzaam licht binnen komt. Schooltafels en banken voldoende. De meesters woning is ruim en goed.

School te Oinalej.

In deze school is werkzaam de onderwijzer der *tweede* klasse *N. Touselakh*, die met ijver zijne roeping vervult. Het getal scholieren is 116. Vele ouders in dit regentschap, waar het aantal Christenen gering is, weigeren hunne dochters ter school te zenden. Van daar dat het aantal jongens op de schoollijst 94, dat der meisjes maar 22 bedraagt. Gemiddeld komen dagelijks 70 leerlingen ter school. Van de laagste klasse is veel werk gemaakt. Vele kinderen kunnen reeds vrij goed lezen en schrijven, en tellen tot 100. Aan het verstaan van het gelezene ontbrak nog. Ook de *tweede* klasse gaf reden tot tevredenheid. Genoegzaam alle leerlingen kennen de tafel van vermenigvuldiging, en spreken getallen van 7 en meer cijfers uit. De hoogste klasse is over het algemeen niet zoo ontwikkeld als met betrekking tot de twee voorgaande verwacht mogt worden. Niet zelden vindt men op de scholen of de eene of de andere klasse in achterlijken toestand. De reden is, dat het getal scholieren door-

gaans te groot is voor een onderwijzer, zoodat hij zijne krachten vooral aan de eene klasse wijdende, de andere daardoor meer of minder verzuimt. Het schoolgebouw vereischt vernieuwing. Het meubilair is in goeden staat. De meesterswoning is nieuw opgetrokken.

School te Della.

Het getal scholieren bedraagt 111 jongens en 24 meisjes, te zamen 68, waarvan gemiddeld dagelijks opkomen 35. De onderwijzer is *D. Sadokh*. De school verkeert in treurigen toestand. Slechts een paar scholieren kunnen een weinig schrijven. Van rekenen weten ze niets. Het lezen gaat geheel werktuigelijk, en de leerlingen verstaan zoo goed als niets van den zin. Het schoolgebouw is sedert het vorige jaar vernieuwd, doch het meubilair ontoereikend. Er zijn slechts een paar kleine tafels en de meeste kinderen zitten langs den wand zonder tafel.

School te Thie.

Als onderwijzer der *eerste* klasse is in deze school werkzaam *J. M. Leimena*. Op de schoollijst zijn ingeschreven 66 jongens en 78 meisjes, te zamen 144. Daarvan komen dagelijks ter school 110 gemiddeld genomen. Daar de leerlingen voor het grootste deel nog zeer jong zijn, en derhalve zich nog met de eerste beginselen bezig houden, zoo telt de eerste klasse maar *dertien* kinderen. Met het oog op den stand van het onderwijs moet deze school tot de middelmatige worden gerekend. Tot dit regentschap behooren *twee* bijscholen, waarvan een in tamelijk goeden naam staat. Schoolgebouw en meubilair voldoende.

School te Lollej.

Het aantal leerlingen bestaat uit 64 jongens en 40 meisjes, te zamen 104, waarvan dagelijks opkomen 90. De regent geeft zich veel moeite voor de school en toont belangstelling in het onderwijs. Het schoolgebouw is geheel nieuw opgetrokken, met planken omwanding en zeer ruim van omvang. De meeste schooltafels zijn zwak en waggelend, doch zullen worden vernieuwd.

School te Keka.

De onderwijzer *J. Tangidaë* werd sedert het vorige schoolbezoek van *derde* tot *tweede* klasse bevorderd. Hij is, naar

vermogen, met ijver werkzaam. *Zestig* jongens en *negen en twintig* meisjes, te zamen 89 kinderen, zijn op de schoollijst ingeschreven. Dewijl hier vele scholieren op verren afstand van de school wonen, zoo is de opkomst zeer ongeregeld, gemiddeld 35 daags. Het schoolgebouw dat onlangs werd vernieuwd, is groot genoeg, doch de omwanding te doorluchtig. Het meubilair voldoende.

School te Talaë.

De vorige onderwijzer *D. Sain* werd vervangen door *K. Sain*, die tot onderwijzer *derde* klasse werd benoemd. Het getal ingeschreven scholieren bedraagt 87 jongens en 44 meisjes. Dagelijks opkomende 37. Het schoolgebouw is nieuw opgetrokken, voldoende groot, doch te laag van verdieping. Het meubilair is niet voldoende. Een paar tafels dienen te worden bijgemaakt.

School te Bokaë.

Het aantal scholieren bedragt 40, namelijk 25 jongens en 45 meisjes. De opkomst is vrij gezet, gemiddeld dagelijks 35. De onderwijzer *L. Deä*, die in het vorige jaar eenigen tijd als onderwijzer *tweede* klasse te *Dengka* werkzaam was, werd op verzoek als onderwijzer te *Bokaë* geplaatst. De school is in den laatsten tijd merkelijk achteruit gegaan. Wel is er in de eerste klasse nog een getal van *twintig* leerlingen, die vlot lezen, doch slechts weinige die het gelezene toonen te verstaan. Ook de vorderingen in schrijven en rekenen waren minder bevredigend dan in het vorige jaar. Het schoollokaal is vernieuwd en groot genoeg voor het aantal scholieren. Het meubilair is voldoende.

School te Lelenoek.

Als onderwijzer der *derde* klasse is bij deze school geplaatst *F. Dila*. De scholieren bestaan uit 21 jongens en 13 meisjes, te zamen 37, waarvan dagelijks opkomen 27. De stand van het onderwijs is iets beter bevonden dan in het vorige jaar. *Zeventien* leerlingen der *eerste* klasse lazen meestal vrij goed en met zuivere uitspraak. Van rekenen was niet veel bekend.

De school is nieuw gebouwd, doch laag en donker, het meubilair is voldoende.

School te Dioe.

De onderwijzer der *eerste* klasse *J. Didop*, in het vorige verslag vermeld, werd ontslagen en vervangen door den onderwijzer der *tweede* klasse *L. Nalej*. Er bestaat hier veel schoolverzuim. Van de 82 kinderen op de schoollijst ingeschreven — 62 jongens en 20 meisjes — komen er slechts gemiddeld 30 op. Overigens bleek er eenige vooruitgang te bestaan in vergelijking van het vorige jaar. *Twintig* leerlingen lezen en schrijven vrij goed.

Het schoolgebouw, klein, laag en warm, is ongeschikt. Reeds in het vorige jaar werd door den Radja beloofd, dat een nieuw en beter lokaal zou worden daargesteld, doch tot dus verre bleef deze belofte onvervuld. Het meubilair is tamelijk voldoende.

School te Bilba.

De onderwijzer der *eerste* klasse *P. Matatoeloe* is in deze school werkzaam. Het getal scholieren bedraagt 155, namelijk 77 jongens en 78 meisjes, waarvan dagelijks opkomen 65. De leerlingen der *eerste* klasse lezen meerendeels vrij goed en met verstand van den zin. Schrift en rekenen voldeed minder. Van den vorm en de verdeeling der aarde was een en ander bekend. Het zingen was liefelijk en beter dan elders. Dit regentschap heeft eene bijschool.

Het schoolgebouw is eene groote pendoppo, die eenige vernieuwing behoeft. Het meubilair is gebrekkig en onvoldoende. Tafels en banken zijn vermolmd. De Radja is uitgenoodigd voor vernieuwing en vermeerdering te willen zorgen.

School te Oipauw.

De onderwijzer bij deze school *J. Nalenan*, werd in het vorige jaar ontslagen, en de ondermeester *E. Johannes* tijdelijk bij deze school werkzaam gesteld. Op de schoollijst zijn ingeschreven 110 jongens en 83 meisjes, te zamen 193, waarvan volgens opgaaf 150 zouden ter school komen. Meer dan waarschijnlijk zal dit getal wel zoo ruim niet zijn. Een groot getal scholieren leest vlot en verstaat het gelezene vrij wel. Sommige waren in het rekenen gevorderd tot de deeling. Van de Bijbelsche geschiedenis was een en ander bij de leerlingen bekend. Aan genoemden ondermeester, die eerst *vijf* maanden hier werkzaam is geweest, kon tevredenheid worden betuigd, wegens betoonden ijver.

Het schoolgebouw is ruim genoeg doch te laag van verdieping, het staat te ver van het middenpunt van het regentschap verwijderd, waarom eene verplaatsing wenschelijk is. Het meubilair is voldoende.

School te Ringgouw.

Als scholieren zijn ingeschreven 78 jongens en 70 meisjes, te zamen 148, dagelijks opkomend 108. De stand van het onderwijs is beneden het middelmatige. Het onderwijs wordt geheel werktuigelijk gegeven, en werkt niet ontwikkelend op het verstand. Er zijn eenige scholieren, die vrij goed lezen, doch slechts weinige, die toonen zin en zamenhang te begrijpen. In dit regentschap zijn nog *twee* bijscholen. Het schoollokaal is nieuw gebouwd. Het meubilair is voldoende.

School te Landoe.

Het getal scholieren bedraagt hier 88 jongens en 43 meisjes, te zamen 131, waarvan dagelijks 73 ter school komen. Als onderwijzer der *tweede* klasse is hier werkzaam *A. Thei*. De vorderingen der scholieren waren weinig bevredigend, en er bestaat hier als veelal elders gebrek aan ontwikkelend onderwijs. De onderwijzer klaagt over veel schoolverzuim, waarvoor echter eene geldende reden voorhanden is, in den verren afstand, waarop vele scholieren van de school wonen. Het schoolgebouw moet verbeterd worden. Het meubilair kan voldoende worden geacht.

School te Karbaffo.

Als onderwijzer der *eerste* klasse is bij deze school geplaatst *J. Daniel*. De schoollijst telt 75 jongens en 15 meisjes, te zamen 90, waarvan dagelijks opkomen 65 leerlingen. Het geringe aantal meisjes in deze school wordt toegeschreven aan den onbeschaafden geest der bevolking, die het onderwijs nog niet zeer genegen is, althans voor meisjes dat minder noodig acht. Het schoolonderzoek had geen gunstige uitkomst. Er waren maar enkele leerlingen, die goed konden lezen en een paar leerlingen die fraai schreven. Het rekenen was onbeduidend. Echter moet in aanmerking worden genomen, dat de school onder den vorigen onderwijzer in een verwaarloosden toestand was geraakt. In dit regentschap bestaan buiten de Gouvernements school nog *drie* bijscholen.

Als schoollokaal wordt gebezigd het vervallen woonhuis van den vroegeren zendeling *Pape*, doch het voornemen bestond, om uit de materialen van dit gebouw een schoolhuis zamen te stellen. Het meubilair is ten eenenmale onvoldoende. Banken zijn er in genoegzaam aantal, doch er is slechts eene schooltafel.

School te Termanoh.

Deze school staat onder de leiding van den onderwijzer der *eerste* klasse *J. Pandej*. Op de schoollijst zijn ingeschreven 73 jongens en 64 meisjes, of 137 leerlingen, waarvan dagelijks opkomen 80. De uitslag van het schoolonderzoek was gunstig. De *eerste* klasse telt vele leerlingen, die niet alleen vloeijend lezen, maar ook met verstand van den zin. In het rekenen waren eenige gevorderd tot de deeling, en ook het schrift van sommige voldeed wel. Er zijn in dit regentschap nog *twee* bijscholen. Het schoollokaal is bouwvallig en te klein. Het is noodig, dat een nieuw gebouw wordt daargesteld, waartoe de plaats reeds gekozen is, in verband met den aanleg van een schooltuin. Het meubilair is in voldoenden staat.

STAAT der scholen op **Timor** en **Rotti** op ultimo December 1864.

	Namen derRegentschappen, Eiland Rotti.	Namen der plaatsen.	Namen der Onderwijzers.	Klassen d. Onderw.	GETAL DER KINDEREN				Voor wiens rekening.
					Jongens.	Meisjes.	TOTAAL.	dagelijksche opkomst.	
1	*Baä*	Baä	F. Kolloh	2e	89	29	118	20	Gouvernem
2	*Lelain*. . .	Lelain . .	H. Frans	3e	18	20	38	30	Idem.
3	*Dengka* . .	Dengka. .	J. Jacob.	2e	88	49	137	75	Idem.
4	*Oinaleg* . .	Oinaleg . .	N. Touselakh . .	2e	91	22	116	70	Idem.
5	*Della* . . .	Della . . .	D. Sadokh. . . .	3e	44	24	68	35	Idem.
6	*Thie* . .	Thie . . .	J. M. Leimena .	1e	66	78	144	110	Idem.
7	*Idem*. . .	Oikaniki .	Ondermeester. .		37	19	56	45	Negrie.
8	*Idem* . . .	Gaukh . .	Idem . .		44	25	69	60	Idem.
9	*Lollej* . . .	Lollej . .	D Johannes . .	1e	64	40	104	39	Gouverneu.
10	*Idem*. . .	Danolaën .	Ondermeester . .		40	16	56	40	Negrie.
11	*Idem* . . .	Aililo . . .	Idem . .		63	30	93	55	Idem.
12	*Keka* . . .	Keka . . .	J Tangidaë . . .	2e	60	29	89	35	Gouvernem.
13	*Talaë* . . .	Talaë . .	K. Sain	3e	43	44	87	38	Idem.
14	*Bokaë* . . .	Bokaë. . .	L. Deä.	3e	25	15	40	35	Idem.
15	*Lelenoek* .	Lelenoek .	F. Dilla	3e	24	13	37	27	Idem.
16	*Dioe* . . .	Dioe . . .	L. Nale	2e	62	20	82	30	Idem
17	*Bilba* . . .	Bilba . . .	J. P. Matatoeloe.	1e	77	78	155	66	Idem.
18	*Idem*. . .	Oi-oeloe .	Ondermeester . .		64	35	99	55	Negrie.
19	*Oipauw* . .	Oipauw. .	Idem tijdelijk.		110	83	193	150	Gouvernem.
			Transporteren		1122	669	1791	1065	

	Namen der Regentschappen Eiland Rotti.	Namen der plaatsen.	Namen der Onderwijzers.	Klassen d. Onderw.	GETAL DER KINDEREN. Jongens.	Meisjes.	TOTAAL.	dagelijksche opkomst.	Voor wiens rekening.
			Per transport		1122	669	1791	1065	
20	*Ringgouw.*	Ringgouw	P. Talahatoe . .	1e	78	70	148	108	Gouvernem.
21	*Idem. . .*	Hoeroe-oi.	Ondermeester . .		16	25	41	25	Negrie.
22	*Idem. . .*	Ni-i-oi. . .	Idem . .		17	19	36	20	Idem.
23	*Landou . .*	Landou . .	A. Thei	2e	88	43	131	83	Gouvernem.
24	*Karbaffo .*	Karbaffo .	J. Daniel	1e	75	15	90	65	Idem.
25	*Idem. . .*	Soehoe . .	Ondermeester . .		28	19	47	30	Negrie.
26	*Idem. . .*	Kokkedaje	Idem . .		23	8	31	24	Idem.
27	*Idem. . .*	Bioek . . .	Idem . .		42	22	64	36	Idem.
28	*Termanoh.*	Termanoh	J. Pandej. . . .	1e	73	64	137	80	Gouvernem.
29	*Idem. . .*	Sossodale.	Ondermeester . .		43	37	80	50	Negrie.
30	*Idem. . .*	Boudale .	Idem . .		24	16	40	34	Idem.
			TOTAAL OP ROTTI. . .		1629	1007	2636	1320	
	Eiland Timor distrikten.								
31	*Koepang .*	Koepang .	B. M. Noija . . .		94	46	140	85	Gouvernem.
32	*Idem. . .*	Oisappa. .	S. Mollè.	1e	20	15	35	28	Idem.
33	*Idem. . .*	Polla . . ,	W. Patti	1e	23	5	28	18	Idem.
34	*Amarassi .*	Baun . . .	S. Pattinasarani.	1e	37	—	37	20	Idem.
35	*Babauw . .*	Babauw. .	M. A. Lopoelisa.	1e	66	50	116	70	Idem.
36	*Idem. . .*	Olio. . . .	F. Toumodokh .	1e	62	42	104	80	Idem.
37	*Idem. . .*	Oisauw . .	J. Hitarioen. . .	1e	77	41	118	40	Idem.
38	*Paratti . .*	Paritti . .	J. W. Makatita .		27	23	50	45	Idem.
39	*Atapoepoe.*	Djenillo .	J. Talahatoe waarnd. 1e kl.		20	—	20	20	Idem.
40	*Idem. . .*	Kasbuno .	H. Toumodokh waarnd. 1e kl.		8	—	8	8	Idem.
			TOTAAL OP TIMOR. . .		444	222	656	414	
			TOTAAL OP ROTTI . .		1629	1007	2636	1320	
			» » TIMOR. . .		444	222	656	414	
			TOTAAL GENERAAL. . .		2073	1229	3292	1734	

Savoe.

Bij gelegenheid dat de afgetreden resident van *Timor* in den loop van de maand *Mei* van dit verslagjaar eene inspectiereis maakte over het eiland *Savoe*, trok de zedelijke ellende, waarin de heidensche bevolking aldaar verkeert, zijne opmerkzaamheid. De verspreiding van het onderwijs en van de christelijke godsdienst als de eenige doeltreffende maatregel beschouwende, tot opheffing van dat volk uit dien toestand, vond hij aanleiding om in overweging te geven voor dat eiland

in dienst te stellen een inlandsche Christen-onderwijzer onder genot van eene bezoldiging van *f* 25 's maands.

De Hoofdkommissie van onderwijs ter zake gehoord, gaf aan de Regering bij Comissoriaal (1) te kennen, dat zij het even als de Resident van *Timor* zeer wenschelijk achtte, dat door de oprigting eener school op het eiland *Savoe* eene poging wierde aangewend, om de bevolking uit haar diep verval zooveel mogelijk te verheffen.

De volgende Gouvernements beschikkingen nopens het onderwijs in de residentie *Timor* behooren nog vermeld te worden:

Bij Gouvernements besluit van 22sten Junij 1864 no. 21 werd goedgekeurd het besluit van den Resident van *Timor*, houdende benoeming tot gedelegeerde leden der Subkommissie van onderwijs te *Koepang* (*Timor*)

ten Eerste: voor de afdeeling *Beloe* (midden *Timor*) *W. L. Rogge*, gezaghebber aldaar;

ten Tweede: voor het eiland *Rotti*, *F. C. M. A. Jachstein*, zendeling leeraar.

Bij Gouvernements besluit van 17 Julij 1864 no. 8 werd goedgekeurd:

Eerstelijk: dat de Resident van *Timor* de geautoriseerde daarstelling van een inlandsche Christen school te *Monobait*, wegens gemis aan belangstelling van de zijde der bevolking, die ongenegen werd bevonden, zoowel tot het bouwen van een schoollokaal en onderwijzers woning, als om hare kinderen ter school te zenden, van af ultimo November 1863 voorloopig buiten effect heeft gesteld, door den voor die school bestemden onderwijzer naar elders overteplaatsen.

Ten Tweede: 's Konings magtiging gevraagd

1e. om het tractement van den schoolmeester aan de inlandsche Christen school te *Monobait* ad *f* 25 's maands, aantewenden tot bezoldiging van den onderwijzer aan eene opterigten inlandsche Christen school te *Atapoepoe* (residentie *Timor*).

2e. tot het beschikbaar stellen van eene som van *f* 720 's jaars als maximum, ter voorziening in het onder-

---

(1) dd. 19 Oktober 1864 N°. 56/173.

houd van *tien* zonen van Radja's uit midden *Timor*, die aan den civielen gezaghebber te *Atapoepoe* zullen worden toevertrouwd, om aan de school aldaar te worden onderwezen, en tot nuttige leden der maatschappij te worden opgeleid.

Het lid van den Raad van Nederlandsch-Indië,
President der Hoofdkommissie van Onderwijs,
A. LOUDON.

Ter ordonnantie van de Commissie:
J. A. PATTIJN, *Secretaris.*

BIJLAGEN.

Litt. A.

STAAT der Gouvernements Scholen onder ultimo December 1864.

Doorloopend nummer.	SCHOLEN.	Getal der bij iedere school in dienstzijnde of dienstdoende.			Getal leerlingen.			Inkomsten.		Uitgaven.		Nadeelig verschil.		Of voor ieder leerling.	
		onderwijzers.	ondermeesters.	kweekelingen.	Tegen betaling v. h. schoolgeld.	Gratis.	TOTAAL.								
	JAVA EN MADURA.														
1	1e lagere school te Weltevreden . .	4	—	—	75	—	75	ƒ 5172	—	ƒ 18615	80	ƒ 13443	80	ƒ179	25
2	2e id. id.	6	—	—	71	103	174	1422	33	11633	57⅝	10210	69⅝	58	68
3	3e id. id.	3	—	—	16	55	71	546	58⅝	14522	14	13975	55⅝	194	84
4	4e id. op het Molenvliet	3	1	—	23	44	67	738	50	9055	40	8316	90	124	07
5	5e id. in de stad Batavia	1	—	—	15	19	34	550	33	2040	25	1489	92	43	82
6	Lagere school te Meester-Cornelis.	1	—	1	24	6	30	823	50	1582	35	758	85	25	29⅝
7	Id. Buitenzorg . .	1	—	—	28	16	44	642	50	4645	27	4002	77	90	97
8	Id. Poerwakarta .	1	—	—	5	7	12	229	05⅝	1657	28	1428	22⅝	119	02
9	Id. Serang	—	—	—	9	13	22	300	—	1939	18	1639	18	76	78
10	Id. Cheribon . . .	1	—	2	28	21	49	1098	64⅝	3094	89	1996	24⅝	40	74
11	Id. Tagal	1	1	—	26	23	49	847	07	2302	50⅝	1455	43⅝	29	70
12	Id. Pekalongan . .	2	1	1	46	68	114	950	—	5350	—	4400	—	38	60
13	1e id. Samarang .	3	1	—	67	—	67	4990	40	14089	—	9098	60	135	80
14	2de id. id.	3	1	1	93	50	143	2905	41	13090	12	10184	71	71	22
15	3de id. id.	4	—	—	47	48	95	1620	—	11495	—	9875	—	103	95
16	Herv. Weeshuisschool te Samarang	1	1	—	—	154	154	—	—	10346	59⅝	10346	59⅝	67	19
17	R. C. id.	4	2	—	—	188	188	—	—	14896	33	14896	33	79	24
18	1e lagere school te Ambarawa. . . .	1	—	1	21	3	24	1175	08	4367	80	3192	72	133	03
19	2de id. id.	2	—	—	1	16	17	38	72	2577	81	2539	09	56	15
20	Lagere school te Salatiga	1	—	1	23	31	59	740	07⅝	1978	66⅝	1238	59	20	99
21	Id. Magelang . . .	1	1	—	33	12	50	1253	37⅝	4257	85	3004	47⅝	60	09
22	Id. Poerworedjo .	1	—	—	7	21	28	160	—	1880	—	1720	—	61	43
23	Id. Wonosobo . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
24	Id. Banjoemas . .	1	—	—	15	13	28	339	22	780	10	440	38	15	75
25	Id. Poerbolingo .	1	—	—	16	1	17	603	—	2017	—	1414	—	83	18
26	Id. Tjilatjap . . .	1	—	—	17	11	28	372	50	1466	86	594	36	21	23
27	Id. Soerakarta . .	3	1	1	100	58	158	2525	50	9629	21	7103	71	44	96
28	1e id. Djokjokarta.	2	—	1	55	61	116	1427	26⅝	8677	89⅝	7250	63	62	51
29	2de id. id.	2	—	—											
30	Lagere school te Patti.	1	—	—	9	9	18	183	20⅝	1882	05	1698	84⅝	94	38
31	Id. Japara	1	—	—	7	10	17	193	60	986	70	793	10	46	65
32	Id. Madioen. . . .	1	—	1	27	7	34	1796	—	3222	62	1426	62	41	96
	Transportere .	61	10	10	817	1095	1912	ƒ 34135	41⅝	ƒ 184130	69	ƒ 149386	32⅝	ƒ —	—

Doorloopend nummer.	SCHOLEN.	Getal der bij iedere school in dienst zijnde of dienst-doende.			Getal leerlingen.			Inkomsten.		Uitgaven.		Nadeelig verschil.		Of voor ieder leerling.	
		onderwijzers.	ondermeesters.	kweekelingen.	Tegen betaling v. h. schoolgeld.	Gratis.	TOTAAL.								
	Per Transport .	61	10	10	317	1095	1912	ƒ34135	41⁵	ƒ184130	69	ƒ149886	32⁵	ƒ —	—
33	Lagere school te Ngawi	1	—	1	15	8	23	813	50	1981	35	1167	35	50	78
34	Id. Rembang . .	1	—	1	9	20	29	236	—	2624	45	2388	45	82	36
35	1e id. Soerabaija .	3	1	—	65	—	65	4744	66	15047	79	10303	13	158	51
36	2de id. id.	4	1	—	46	73	119	1107	50	13559	70	12452	20	104	64
37	3de id. id.	3	2	1	13	67	80	667	00⁵	12568	88	11901	37⁵	148	77
38	4de id. id.	1	1	—	13	12	25	393	—	3710	—	3317	—	132	68
39	5de id. id.	1	1	—	—	33	33	—	—	3190	—	3190	—	96	67
40	Lagere school te Grissee . . . . ,	1	—	—	2	20	22	107	41⁵	2713	46	2606	04⁵	118	46
41	Id, Sumanap . . .	1	—	2	15	23	38	315	50	2026	31	1710	81	45	02
42	Id. Bangkallan . .	1	—	—	12	10	22	285	32⁵	1909	98	1624	65⁵	73	85
43	Id. Pamakassan. .	1	—	—	11	10	21	319	36	366	05	546	69	26	03
44	Id. Pasoeroean . .	2	1	1	32	45	77	1241	98⁵	6856	70	5614	71⁵	72	92
45	Id. Malang	1	—	1	13	15	28	465	50	2535	78	2070	28	73	94
46	Id. Probolingo . .	1	1	2	15	28	43	727	27	2885	84	2158	57	50	20
47	Id. Bezoeki	1	1	—	17	15	32	794	80	2874	85	2080	05	65	—
48	Id. Banjoewangi .	1	—	—	15	6	21	625	44	1348	55	723	11	34	43
	BUITENBEZITTINGEN.														
49	1e lagere school te Amboina . . .	2	—	1	54	23	77	1355	—	4965	50	3610	50	46	89
50	2de id. id.	1	2	1	77	103	180	1531	—	3896	20	2365	20	13	14
51	Lagere school te Banda	3	1	1	86	40	126	2547	—	8074	85	5527	85	43	86
52	Id. Ternate. . . .	1	—	1	12	26	38	387	—	2131	41	1744	41	45	90
53	Id. Menadρ	1	1	1	41	15	56	1347	27	4242	40	2895	13	51	70
54	1e id. Makassar .	1	1	—	38	—	38	2627	16	4642	92⁵	2015	76⁵	53	05
55	2e id. id.	2	2	1	30	66	96	730	-	5537	12	4807	12	50	07
56	Lagere school te Maros	1	—	—	6	9	15	167	—	1549	84	1382	84	92	19
57	Id. Timor.	1	—	1	12	24	36	348	-	3179	67⁵	2831	67⁵	78	66
58	1e id. Padang . .	2	—	1	57	1	58	4463	32	7725	50	3262	18	56	24
59	2e id. id.	3	—	1	42	114	156	1101	42	9268	18	8166	76	52	35
60	Lagere school te Fort de Kock . .	1	—	—	4	10	14	430	90	3254	64	2823	74	201	68
61	Id. Padang-Pandjang	1	—	1	5	26	31	315	48	3826	24	3520	76	113	57
62	Id. Benkoelen . ,	1	1	—	23	18	41	325	—	3149	94	2324	94	56	71
63	Id, Palembang . .	1	—	—	8	16	24	260	-	864	61	604	61	25	19
64	Id. Muntok	1	—	—	10	2	12	252	99	761	33	508	34	42	36
65	Id. Riouw	1	—	—	26	6	32	754	—	1360	—	606	—	18	94
66	Id. Bandjermasin .	1	—	—	4	36	40	387	46	1472	68	1085	22	27	13
	Op wachtgeld . .	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Met verlof in Nederland	14	—	—	—		—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Onderwijzers voor de O.-I. dienst .	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Totaal . . .	126	29	29	1745	2015	3760	ƒ66918	67⁵	ƒ330843	47⁵	ƒ263924	80	ƒ 70	19

Litt. B.

STAAT vermeldende den toestand:

a. van de Schoollokalen en onderwijzerswoningen;

b. de schoolmeubelen en leermiddelen, der gezamenlijke Gouvernements lagere Scholen in Nederlandsch-Indië.

NAMEN DER PLAATSEN.	Schoollocalen met onderwijzerswoningen.	Schoolmeubelen en leermiddelen.
SERANG.	Het schoolgebouw bevindt zich in goeden staat en voldoet steeds in alle opzigte.	Het school-meubilair wordt goed onderhouden. Leermiddelen en schoolbehoeften zijn voldoende aanwezig.
BATAVIA. 1e school.	Het schoollokaal en de onderwijzerswoningen verkeeren in goeden staat.	Het schoolmeubilair en de leermiddelen verkeeren in goeden staat.
Idem, 2e »	Het schoollocaal en de onderwijzerswoningen verkeeren in goeden staat. De nieuwe woning van den tweeden onderwijzer onderging nog eene aanmerkelijke uitbreiding en verbetering.	De schoolmeubelen en leermiddelen verkeeren in goeden staat.
Idem, 3e »	Het schoollokaal, de schoolmeubelen en leermiddelen verkeeren in goeden staat.	
Idem, 4e »	Het schoollocaal in het *Diakonie* huis op *Molenvliet* onderging in het laatst van de maand December cenige reparatie aan het dak.	De schoolmeubelen en leermiddelen zijn in goeden staat.
Idem, 5e »	De school wordt bij wijze van proef gehouden in het oude lokaal van het vendu-departement in de stad *Batavia*.	Idem.
Idem, Meester Cornelis.	Het nieuwe schoollokaal, de schoolmeubelen en leermiddelen zijn in goeden staat.	
BUITENZORG.	De staat van het schoolgebouw, de meubelen en leermiddelen is goed.	
POERWAKARTA.	Het tijdelijk schoollokaal bevindt zich in goeden staat, terwijl ook de meubelen en leermiddelen niets te wenschen laten.	
CHERIBON.	De school wordt gehouden in een voor *f* 100,— 's maands gehuurd huis, hetwelk tevens tot woning voor den onderwijzer dient. Voor het aantal kinderen dat er nu is, is het lokaal veel te klein. De kommissie heeft reeds meermalen naar een beter lokaal omgezien, doch is daarin niet kunnen slagen. Er zal hierin evenwel op de eene of andere wijze moeten worden voorzien.	Het meubilair is in voldoenden staat. Ontbrekende kaarten en boeken zijn ontboden en gedeeltelijk ontvangen.
TAGAL.	Het schoollokoal en de onderwijzers woning verkeeren in goeden staat.	De schoolmeubelen en leermiddelen met uitzondering van de kaart van *Java* verkeerden in vrij goeden staat.

NAMEN DER PLAATSEN.	Schoollocalen met onderwijzerswoningen.	Schoolmeubelen en leermiddelen.
PEKALONGAN.	Het schoollokaal heeft in 1864 door aanbouw de noodige vergrooting erlangd, en bevindt zich even als de schoolmeubelen in den besten staat.	
SAMARANG, 1eschool.	Het schoollokaal even als het meubilair bevindt zich in zeer goeden staat; wat aan de leermiddelen in het begin van het jaar nog ontbrak, daarin is door gedane aanvragen achtereenvolgend voorzien.	
Idem, 2e »	Het schoolgebouw voldoet zeer.	De schoolmeubelen en leermiddelen zijn in goeden staat.
Idem, 3e »	Het schoollokaal verkeert in voldoenden staat.	De schoolmeubelen en leermiddelen bevinden zich met uitzondering van eenige oude schooltafels, in zeer goeden staat.
Idem, Herv. Weeshuisschool.	Het schoolgebouw is ruim en luchtig en voldoet aan zijne bestemming.	De meubelen en leermiddelen bevinden zich in vrij goeden staat.
Idem. R. C. Weeshuisschool.	Eerst op den 16den September konden de schoollokalen weder voor het onderwijs worden ingerigt; tot dien tijd moest nog school gehouden worden onder bamboezen loodsen, omdat het hoofdgebouw nog niet geheel was afgewerkt. Ook het schoollokaal, vooral voor de laagste klasse werd verbeterd, doch is nog onvoldoende voor het groot aantal leerlingen.	Bij Gouv. besluit dd. 29 Julij 1864 no. 24 werd eene som van ƒ1750,— toegestaan voor den aanmaak van schoolmeubelen, terwijl bij besluit der Hoofdkommissie van onderwijs dd. 22 Junij 1864 no. 62/171, magtiging werd verleend het afgekeurde meubilair ten voordeele van den lande te verkoopen, welke verkoop eerst kon plaats hebben op den 26 Nov. daaraanvolgende, toen voor de toegestane som een geheel nieuw en doelmatig meubilair was aangemaakt.
AMBARAWA, 1e school.	Het schoollokaal, de meubelen en leermiddelen zijn in goeden staat.	
Idem. 2e »	Het schoollokaal vereischt eene groote herstelling. Bereids is daarvan eene begrooting opgemaakt en goedgekeurd, en het noodige gedaan om tot een begin van uitvoering te komen. Zoodra het aangevraagde hout aangekomen zal zijn, zal met de herstelling een aanvang gemaakt worden.	De leermiddelen en schoolmeubelen verkeeren in voldoenden toestand.
SALATIGA.	Een Gouvernements schoolgebouw bestaat hier nog niet. In den aanvang van het jaar werd tot onderwijzerswoning en schoollokaal ingehuurd een huis aan een chinees toebehoorende. Dat gebouw was zeer slecht en bijna	Het meubilair en de leermiddelen verkeeren in zeer goeden staat.

NAMEN DER PLAATSEN,	Schoollocalen met onderwijzerswoningen.	Schoolmeubelen en leermiddelen.
	onbewoonbaar, daarbij voor het toenemend getal leerlingen te klein. Daarom is ook, toen de gelegenheid daar was, overgegaan geworden tot den inhuur van een gebouw vroeger reeds gebezigd voor eene partikuliere school dat voor het doel uitmuntend geschikt is.	
PATTI,	Het schoollokaal verkeert in goeden staat.	Schoolmeubelen en leermiddelen zijn voldoende.
JAPARA.	Het schoollokaal, het meubilair en de leermiddelen zijn voldoende.	
REMBANG.	Het lokaal is ingerigt voor zestig leerlingen en kan beschouwd worden als zeer doelmatig.	De meubelen en leermiddelen bevinden zich in voldoenden staat; alleen de banken zullen wegens den slechten toestand en ondoelmatige inrigting zonder ruimte tot berging voor boeken en leijen, weldra door nieuwe moeten vervangen worden.
SOERABAIJA, 1e school.	Het schoollokaal is doelmatig ingerigt, nogtans is eene afscheiding van het vertrek waar de 2e en 3e klassen van leerlingen gezeten zijn, raadzaam, hetgeen gemakkelijk te doen is door middel van een planken beschot.	De schoolmeubelen en leermiddelen verkeeren over het algemeen in goeden staat. Alleen de kaarten van *Java*, welke door langdurig gebruik versleten is, moest vervangen worden.
Idem, 2e »	Aan het schoollokaal zijn noodzakelijke verbeteringen aangebragt. Het beantwoordt aan het doel.	De leermiddelen zijn voor het meerendeel door nieuwe vervangen. Ook de schoolmeubelen zijn verbeterd moeten worden.
Idem, 3e »	Met de herstelling welke het schoolgebouw moet ondergaan, zal weldra een aanvang worden gemaakt.	Meubelen en leermiddelen ondergingen eene noodzakelijke verbetering en vermeerdering.
Idem, 4e »	Het gebouw dat tot schoollokaal gebezigd wordt, voldoet niet aan de behoefte van zoodanige inrigting; schoolmeubelen en leermiddelen verkeeren in voldoenden staat.	
Idem, 5e »	Het schoollokaal waarvoor door de Direktie der Jongens-Weezen-Inrigting een der vertrekken van deze instelling is afgestaan, voldoet geheel aan de behoefte.	De schoolmeubelen, de eigendom der instelling, laten veel te wenschen over, doch zijn bereids voorstellen gedaan tot aankoop van nieuw meubilair. De leermiddelen verkeeren in goeden staat.
GRISSEE.	Het schoollokaal vereischt dringende herstellingen, waartoe het noodige is voorbereid.	Schoolmeubelen en leermiddelen laten niets te wenschen.

NAMEN DER PLAATSEN.	Schoollocalen met onderwijzerswoningen.	Schoolmeubelen en leermiddelen.
SUMANAP.	Het schoollokaal en de onderwijzerswoning zijn wegens bouwvalligheid afgekeurd, maar worden nog gebruikt, omdat geen ander geschikt gebouw voor schoollokaal is kunnen gevonden worden en het nieuwe schoolgebouw nog niet is voltooid.	Het schoolmeubilair verkeert in vrij goeden staat, maar de toestand der leermiddelen laat veel te wenschen, vooral de kaarten die in de laatste maanden van het jaar bijna onbruikbaar zijn geworden.
BANGKALLAN.	Het schoollokaal is een open pendoppo. Vóór de onderwijzerswoning maakt met deze een gebouw uit. Het voldoet genoegzaam aan zijne bestemming.	De meubelen en leermiddelen bevinden zich in goeden staat.
PAMAKASSAN.	Het schoolgebouw is nog nieuw en laat niets te wenschen.	Idem.
PASOEROEAN.	Het schoollokaal beantwoordt aan het doel.	De schoolmeubelen en leermiddelen zijn voldoende aanwezig en in goeden staat
MALANG.	Het schoolgebouw en de onderwijzerswoning zijn afgebroken, en is men bezig met het bouwen van een huis voor school en onderwijzerswoning waarvoor *f* 21,686. is toegestaan. Tengevolge de gelden voor het jaar 1864 niet geheel beschikbaar zijn gesteld, is het gebouw niet voltooid kunnen worden. De kerkeraad der Protestantsche gemeente heeft toegestaan dat er in het kerkgebouw school worde gehouden.	De schoolmeubelen en leermiddelen zijn voor de behoefte voldoende.
PROBOLINGO.	Het schoollokaal, de meubelen en leermiddelen zijn in goeden staat en voldoende voor de behoefte.	
BEZOEKI.	Het schoolgebouw is minder geschikt, zoodat het spoedig zal worden verlaten.	De leermiddelen en het meubilair verkeeren in den besten staat.
BANJOEWANGI.	Het schoollokaal dat oud is, zal binnen kort eene zware reparatie moeten ondergaan.	De schoolmeubelen zijn in goeden staat en met de leermiddelen voldoende voor de behoefte.
BANJOEMAAS.	Het schoolgebouw is onlangs voltooid en kan betrokken worden.	Het schoolmeubilair en de leermiddelen verkeeren in eenen redelijken staat en behoeven slechts eenige aanvulling.
TJILATJAP.	Door te doene herstellingen aan het schoolgebouw is de voor- en binnengalerij van een partikulier huis voor eene som van *f* 45,— 's maands ingehuurd.	De schoolmeubelen zijn in goeden staat, alsmede de leermiddelen.
POERBOLINGO.	Voor schoollokaal en onderwijzerswoning, wordt gebezigd het gebouw in 1861 daarvoor ingehuurd. Hoewel het eerste voor het oogenblik in de behoefte voorziet,	Het schoolmeubilair is voldoende en wordt behoorlijk onderhouden.

NAMEN DER PLAATSEN.	Schoollocalen met onderwijzerswoningen.	Schoolmeubelen en leermiddelen.
	is het laatste niet voor het daartoe bestemde doel geschikt, waarom aan den onderwijzer eene indemniteit voor huishuur van ƒ 30.— 's maands is toegestaan.	
POERWOREDJO.	In den aanvang van het jaar moest er eene zware reparatie aan het dak van het schoolgebouw plaats hebben, waarom de school gedurende twee maanden gehouden werd in een der bijgebouwen van de regentswoning, daartoe welwillend afgestaan. Thans echter verkeert het gebouw zoowel de schoolmeubelen en leermiddelen in een zeer goeden staat	
MAGELANG.	Het schoollokaal beantwoordt genoegzaam aan het doel; en zijn de meubelen en leermiddelen ook voldoende.	
DJOKJOKARTA. 1e school.	Het schoolgebouw dat nog kort geleden nieuw is opgerigt, verkeert in goeden staat en bevat ruimte voor een 100tal leerlingen.	Het meubilair voldoet aan de behoefte; terwijl de leermiddelen worden aangevraagd en verkregen naarmate de behoefte dat vordert.
Idem 2e »	In de behoefte aan een lokaal voor deze school is voorloopig voorzien door inhuur van een daarvoor geschikt huis voor de som van 100,— 's maands van primo November 1864.	
SOERAKARTA.	Bij Gouv. besluit dd. 20 April 1864 no. 39 werd magtiging verleend: *a.* om het thans door den tweeden onderwijzer aan de Gouvernements lagere school te *Soerakarta* bewoonde Gouvernements lokaal voor de Gouvernements tweede lagere school en tevens voor woning van den eersten onderwijzer aan die school in te rigten; *b.* herstellingen, verbeteringen en vernieuwingen te doen aan het gebouw bestemd voor de Gouvernements eerste lagere school tevens woning voor den eersten onderwijzer aan die school.	Het meubilair is thans nog voldoende, maar zal bij de splitsing der school worden aangevuld.
MADIOEN.	Het schoollokaal waaraan de woning van den onderwijzer verbonden is, voldoet vrij wel aan de behoefte.	De meubelen en leermiddelen zijn voldoende en verkeeren in goeden staat.
NGAWI.	De school wordt nog gehouden in een daarvoor ingehuurd partikulier huis dat tevens voor onderwijzers woning dient.	Schoolmeubelen en leermiddelen zijn voldoende.
PADANG. 1e school.	De schoollokalen, meubelen en leermiddelen bevinden zich in goeden staat. De verbouwing, die in het vorig jaar vermeld werd, is in dit jaar geeindigd.	
Idem, 2e »	De schoollokalen, meubelen en leermiddelen bevinden zich in voldoenden staat.	

NAMEN DER PLAATSEN.	Schoollocalen niet onderwijzerswoningen.	Schoolmeubelen en leermiddelen.
FORT DE KOCK.		Het meubilair en de leermiddelen bevinden zich in goeden staat, de kaarten en leestafels echter hebben door de vochtigheid van het steenen schoollokaal veel te wenschen.
PADANG-PANDJANG.		De schoolmeubelen en leermiddelen worden als nog voldoende geacht.
BENKOELEN.	Het schoolgebouw bevindt zich in goeden staat, en bevat voor het aantal leerlingen voldoende ruimte.	De schoolmeubelen en leermiddelen laten weinig te wenschen.
PALEMBANG.	Het schoolgebouw, de leermiddelen en het meubilair bevinden zich in den besten staat.	
MUNTOK.	Het schoolgebouw waaraan tevens eene ruime onderwijzerswoning verbonden, is geheel nieuw en in goeden staat. Nog onlangs werd daaraan zelfs eene verbetering aangebragt door het maken van afwateringsgoten rondom de speelplaats welke na het vallen van regen niet te gebruiken was, thans terstond na het ophouden der buijen door de kinderen kan worden betreden.	Aan goede leermiddelen bestaat geen gebrek, daarvan is de school even als van schoolmeubelen wel voorzien.
RIOUW.	Het in 1861 nieuw opgerigte Gouvernements schoolgebouw met onderwijzerswoning, dat in Januarij 1862 voor het eerst werd betrokken, is in zeer goeden staat.	De schoolmeubelen en leermiddelen, die nu en dan vernieuwing behoeften, verkeeren thans ook in een voldoenden staat.
BANDJERMASIN.	Het vroeger ingehuurde lokaal te klein zijnde, is een ander luchtig gebouw ingehuurd, dat beter aan de vereischten voldoet.	Het meubilair bevindt zich in vrij goeden staat.
MAKASSAR, 1e school.	Het ruime en luchtige schoolgebouw alsmede de onderwijzerswoning verkeeren in een uitmuntenden staat.	Het schoolmeubilair is oud, doch voldoende; de leermiddelen zijn meerendeels nieuw.
Idem, 2e »	De schoollokalen en de woning van den eersten onderwijzer zijn in goeden staat.	De schoolmeubelen en leermiddelen zijn voldoende.
MAROS.	De toestand van het schoolgebouw dienende tevens tot woning voor den onderwijzer was van dien aard, dat het in de maand Junij moest afgekeurd en onmiddelijk verlaten worden. Sedert is de onderwijzer in het genot gesteld van huishuur-indemniteit, en werden fondsen beschikbaar gesteld voor het daarstellen van een tijdelijk schoollokaal dat onder ultimo December 1864 grooten-	De schoolmeubelen bevinden zich in vrij goeden staat evenzoo de leermiddelen.

NAMEN DER PLAATSEN.	Schoollocalen met onderwijzerswoningen.	Schoolmeubelen en leermiddelen.
	deels voltooid was. Het verlaten van het oude schoollokaal had geene staking van het onderwijs tengevolge, doordien aanvankelijk in het bureau van den assistent-resident eene kamer daarvoor ter beschikking van den onderwijzer kon gesteld worden, die later in zijne vrij ruime woning school hield.	
AMBOINA, 1e school.	Deze school wordt gehouden in een van Gouvernementswege gebouwd schoollocaal, dat voor het tegenwoordig aantal leerlingen genoegzame ruimte aanbiedt.	Schoolmeubelen en leermiddelen zijn voldoende.
Idem, 2e »	Idem als boven.	Idem als boven.
BANDA.	Het schoollokaal is nog hetzelfde waarvan in vroegere verslagen melding is gemaakt, de bezwaren ongenoegzame ruimte, doen zich bij het vermeerderd getal leerlingen hoe langer zoo meer gevoelen. Noodzakelijk is het uit dien hoofde dat aan den voorgestelden opbouw van een ander lokaal gevolg worde gegeven.	Ook in dit jaar heeft het schoolmeubilair vermeerdering ondergaan. Het is thans voldoende. Ook de leermiddelen hebben uitbreiding ondergaan, door de toestemming tot verstrekking van verschillende aangevraagde artikelen.
TERNATE.	Het schoollokaal verkeert in vrij goeden staat, maar is minder doelmatig en tusschen partikuliere erven gelegen, hetgeen gedurende de lessen, zeer dikwijls stoornis geeft.	De schoolmeubelen zijn oud en moeten dien tengevolge dikwijls gerepareerd worden. De leermiddelen zijn voldoende en hetgeen daaraan ontbreekt is aangevraagd.
MENADO.	Het nieuwe schoollokaal nog niet voltooid zijnde, zoo wordt het oude gebouw steeds gebruikt.	Het materieel is voldoende.
TIMOR.	Er moet een nieuw schoollokaal gebouwd worden, welke zaak in behandeling is.	Meubelen en leermiddelen verkeeren in voldoenden staat.

Litt. C.

AANTOONING der fondsen, ten laste van het dienstjaar 1864 beschikbaar gesteld voor gebouwen enz. in het belang van het Schoolwezen in Nederlandsch-Indië.

BESTEMMING DER FONDSEN.	Gouvernements beschikkingen.	Gereedgeld.	Materialen van den Lande.	*Totaal.*
Het bouwen van eene wagenloods bij het schoollokaal tegen over *Kampong Bali* (*Batavia*)	22 Feb. 1864 n. 6	ƒ 1149 —	ƒ 328 —	ƒ 1477 —
Voor het aanbrengen van planken plafonds aan de 1e school te *Weltevreden* (*Batavia*).	23 Maart » » 26	2398 —	1175 —	3573 —
Het maken van een' ringmuur om het erf der 2e Gouvernements school te *Weltevreden* (*Batavia*). . . .	11 Mei » » 16	2316 —	36 —	2402 —
Huishuurindemniteit aan den 1e onderwijzer der 3e school te *Weltevreden*	24 Feb. » » 21	100,—	's maands	1000 —
Het repareren van het schoollokaal c. a. te *Tjilatjap* (*Banjoemas*).	16 » » » 6	5470 —	1730 —	7200 —
Zware reparatiën aan het school gebouw met woning te *Banjoemas*.	27 Mei » » 19	4384 —	1100 —	5484 —
Huishuurindemniteit aan den Gouvernements onderwijzer te *Tjilatjap*.	8 Nov. » » 31	30,—	's maands	30 —
Inhuur van een lokaal voor de school te *Tjilatjap*.	8 » » » 31	45,—	id.	45 —
Het bouwen van een schoollokaal met onderwijzerswoning te *Salatiga* (*Samarang*)	1 Maart » » 34	15000 —	— —	15000 —
Voor het doen van zware reparatiën en verbeteringen aan het gebouw van de Gouvernements 1e lagere school te *Ambarawa* . . .	9 Sept. » » 47	1290 —	100 —	1390 —
Inhuur van een gebouw voor schoollokaal te *Salatiga* (*Samarang*).	11 Mei » » 27	50,—	's maands	350 —
Voor de inrigting en herstelling van schoolgebouwen te *Soerakarta*.	20 April » » 39	18273 —	3785 —	22058 —
Het maken eener overdekte speelplaats bij de school te *Rembang* en het doen van zware reparatiën aan dat gebouw	13 Julij 1863 » 18	1303 —	365 —	1668 —
Voor den inkoop van een huis voor school en onderwijzerswoning te *Pamakassan* (*Madura*). . . .	8 Junij 1864 » 10	5500 —	— —	5500 —
Inhuur van een gebouw voor schoollokaal en onderwijzerswoning te *Sumanap*	18 Feb. » » 20	40,—	's maands	400 —
Het bouwen van eene school met onderwijzerswoning te *Malang* (*Pasoeroean*)	9 Maart » » 46	10320 —	2366 —	12686 —
Verwen van het schoolgebouw te *Probolingo*.	13 Julij » » 18	1303 —	365 —	1668 —
Zware reparatiën aan de woning van den onderwijzer te *Probolingo*.	13 » » » 18	132 —	39 —	171 —
Transporteren . .				ƒ 82102 —

BESTEMMING DER FONDSEN.	Gouvernements beschikkingen.	Gereedgeld.	Materialen van den Lande.	*Totaal.*
Per transport . .				ƒ 32102 —
Bouw eener school c. a. ter hoofdplaats *Kediri*.	4 Maart 1864 n. 31	ƒ 8777 —	ƒ 1834 —	10611 —
Weder opbouw van den ingestorten gang behoorende tot het voor Gouvernements school en kerk gebezigde gebouw te *Benkoelen* . .	6 Julij » » 20	268 91	— —	268 91
Voor het maken van veranderingen en bij bouwingen aan de 1e school en woning te *Padang* . .	12 Mei » » 36	2410 —	740 —	3150 —
Bouw eener onderwijzerswoning (hoofdplaats) te *Palembang* . . .	9 » » » 8	1049 —	86 —	1135 —
Voor het maken van afwateringen op de binnen en speelplaatsen van de onderwijzerswoning en het schoolgebouw te *Muntok* (*Banka*).	23 Junij » » 25	269 —	— —	269 —
Daarstelling van een tijdelijk schoollokaal te *Maros* (*Celebes*) .	20 Aug. » » 30	669 —	— —	669 —
Het doen van eenige herstellingen aan het schoolgebouw te *Bonthain Celebes*	1 Nov. » » 42	258 —	3 —	261 —
Huishuurindemniteit aan den onderwijzer te *Maros* (*Celebes*) . .	2 Aug. » » 11	35 —	3 maands	140 —
Het doen van zware reparatie en vernieuwingen aan de Inlandsche Christenschool te *Banda*	13 Julij 1863 » 18	1303 —	365 —	1668 —
Idem aan de Gouvernements lagere school te *Neira* (*Banda*) . .	13 » » » 18	757 —	13 —	770 —
Idem aan de woning van den Inlandschen Christen-onderwijzer te *Banda*	13 » » » 18	999 —	15 —	1014 —
Bouw van een schoollokaal voor 100 Inlandsche Christenen te *Ternate*	29 Oct. 1864 » 11	2000 —	200 —	2200 —
Bouw eener school met onderwijzerswoning te *Menado*. . . .	25 Maart » » 17	10000 —	400 —	10400 —
Het doen van eenige zware herstellingen aan de Gouvernements Maleische school voor Inlandsche Christenen te *Menado*.	25 Nov. » » 47	508 —	56 —	564 —
TOTAAL . .				ƒ115221 91

Litt. D.

NOMINATIEVE STAAT der op ultimo December 1864 in Gouvernements dienst zijnde onderwijzers, ondermeesters en kweekelingen.

ONDERWIJZERS.

Doorloopend numm.	Van welk jaar in dienst.	NAMEN.	Onderwijzersrang.	Betrekking onder ultimo December 1864.
1	1829	J. Wilkens	1	Met verlof naar Nederland.
2	1834	B. Andeweg	2	Hoofdonderw., 1e school te Weltevreden.
3	1835	P. C. Mierop	3	2e Onderwijzer, 2e » » Samarang.
4	1837	D. C. de Bruin	2	1e » 1e » » »
5	1838	W. Retgers	2	1e » 1e » » Soerabaija.
6	1840	J. W. Sloot	2	1e » 2e » » Weltevreden.
7	1840	C. H. Reijgers	3	2e » aan de » » Soerakarta.
8	1841	R. Sleeswijk Veenstra. .	2	1e » 3e » » Weltevreden.
9	1841	J. L. A. Mierop. . . .	3	2e » R.C.weeshuis » » Samarang.
10	1841	G. F. R. Portier. . . .	3	2e » 1e » » Djokjokarta.
11	1843	P. van Geelen	2	Met verlof in Nederland.
12	1843	F. W. S. von Staedel. .	3	» » » »
13	1844	H. R. van Heekeren . .	2	1e Onderw. 4e sch. op h. Molenvl. te Batavia.
14	1844	J. A. Mierop	3	2e » Herv. Wsh. school te Samarang.
15	1844	J. A. A. van Zolingen. .	3	2e » 2e » » Makassar.
16	1845	P. R. Marcks.	2	1e » 2e » » Samarang.
17	1845	P. Jansen.	3	1e » 1e » » Djokjokarta.
18	1845	H. van der Wulp . . .	3	Onderwijzer aan de » » Buitenzorg.
19	1845	J. G. van der Geugten .	3	1e » 2e » » Ambarawa.
20	1846	G. F. Seeman	3	» school bij h. M. Etabl. te Soerabaija.
21	1847	C. F. Sloot	2	Met verlof naar Nederland.
22	1847	U. C. A. Cornelius . . .	2	2e Onderwijzer 1e school te Samarang.
23	1848	F. Daijers	3	4e » R.C.weeshuis» » »
24	1848	A. G. van Velthuijsen. .	2	1e » 3e » » »
25	1848	W. Meijer.	2	1e » R.C.weeshuis » » »
26	1848	H. J. Scheffer	3	3e » 2e » » Weltevreden.
27	1849	J. J. de Weijer. . . .	2	1e » 1e » » Padang.
28	1849	P. C. van Ghert	2	Onderw. aan de school te Padang-Pandjang
29	1849	H. L. le Bruijn	3	» » » » Timor-Koepang.
30	1850	N. P. L. Boijer	3	3e » 3e » » Soerabaija.
31	1850	L. A. de la Croix . . .	3	Onderwijzer aan de » » Bezoeki.
32	1850	J. O. Boulet	2	Met verlof naar Nederland.
33	1850	J. Schoonderbeck . . .	2	Met verlof naar Nederland.
34	1850	J. J. W. Abell	3	Onderwijzer aan de school te Patti.
35	1850	L. E. Boijer	2	2e » 3e school te Samarang.
36	1851	J. H. Retel	2	wd. 2e » 2e » » Weltevreden.
37	1851	A. Cupaerus	2	Met verlof in Nederland.
38	1851	J. W. P. Rasens . . .	2	Met verlof in Nederland.
39	1851	S. C. van der Bent. . .	3	3e Onderwijzer 2e school te Soerabaija.
40	1852	J. E. van der Wijk. . .	2	1e » aan de » » Pekalongan.
41	1852	A. G. Nitzschke. . . .	3	» » » » Muros.
42	1852	L. van den Bor Sr. . .	2	» » » » Magelang.

Doorloopend nummr.	Van welk jaar in dienst.	NAMEN.	Onderwijzersrang.	Betrekking onder ultimo December 1864.
43	1852	J. L. Bloemhard. . . .	2	1e onderwijzer aan de school te Banda.
44	1852	A. de Bruijn Mz. . . .	2	1e » tevens binnen regent in het Prot. weeshuis te Samarang.
45	1852	J. van der Veer. . . .	3	Met verlof naar Nederland.
46	1852	W. Beerekamp	2	Onderwijzer 1e school te Amboina.
47	1853	J. M. Boskopf	2	2e » 1e » » Weltevreden.
48	1854	A. van Oijen	2	Met verlof in Nederland.
49	1854	M. J. J. Op de Laeij . .	3	Onderwijzer aan de school te Grissee.
50	1854	H. J. Hicks	3	3e » 3e » » Samarang.
51	1854	J. A. Immink	2	2e » 3e » » Weltevreden.
52	1854	J. A. P de Visser. . .	2	1e » 2e » » Soerabaija.
53	1854	C. L. Plasberg . . .	2	1e » 3e » » »
54	1854	C. Over de Linden. . .	2	Met verlof in Nederland.
55	1854	D. P. Feikema	3	Met verlof naar Nederland.
56	1854	R. Burg	3	Onderwijzer aan de school te Malang.
57	1854	J. H. Toorop.	3	» op wachtgeld.
58	1855	J. Kunst Jr.	2	1e » aan de school te Soerakarta.
59	1855	A. Gossiaux	3	3e » 2e » » Padang.
60	1855	L. F. Buflo	3	2e » 1e » » »
61	1855	G. H. Piekhaar	3	2e » 2e » » Ambarawa.
62	1856	H. W. Doeve.	3	3e » 2e » » Samarang.
63	1856	J. A. Boijer	3	3e » Herv. weeshuis » » »
64	1857	O. E. Hansen.	2	2e » 4e sch. op h. Molenvliet te Batavia.
65	1857	J. C. Tamson.	2	» 1e school te Makassar.
66	1857	W. J. Leijds	2	1e » 2e » » Padang.
67	1857	W. Wilmes	2	1e » aan de » » Pasoeroean.
68	1857	H. Schoemaker	2	2e » 1e » » Soerabaija.
69	1857	A. H. van den Worm. .	3	4e » Herv. weesh. » » Samarang.
70	1857	B. A. Brassinga	2	Met verlof naar Nederland.
71	1857	G. W. van Ligten . . .	3	4e Onderwijzer 2e school te Soerabaija.
72	1857	H. Goedhart	3	» aan de » » Madioen.
73	1857	F. J. C. Klaar	3	» » » » Poerworedjo.
74	1858	A. J. L. Lempe	2	3e » 1e » » Weltevreden.
75	1858	L. C. Polderman . . .	2	Met verlof naar Nederland.
76	1859	G. ter Marsch	2	3e Onderwijzer 3e school te Weltevreden.
77	1859	J. K. le Clerq de Courcelles.	3	» aan de » » Probolingo.
78	1860	H. W. Beck	3	2e » » » » Pekalongan.
79	1860	J. F. Benz	3	» 2e » » Amboina.
80	1860	G. van Mill	3	» aan de » » Bandjermasin.
81	1860	E. J. Nijhoff	3	» » » » Riouw.
82	1860	D. S. de Jong	2	2e » 2e » » Soerabaija.
83	1860	L. Jollij	3	» aan de » » Tjilatjap.
84	1860	C. H. L. Croes	3	2e » » » » Pasoeroean.
85	1860	J. A. Vermeulen . . .	2	» » » » Benkoelen.
86	1860	J. van Hout	2	» 5e » in de stad Batavia.
87	1860	H. F. J. Camauer . . .	2	2e » 3e » te Soerabaija.
88	1860	H. Plantema	2	1e » 1e » » Ambarawa.
89	1860	A. C. Uljee	2	3e » 1e » » Samarang.
90	1861	C. F. Julius	2	» aan de » » Tagal.
91	1861	F. C. Willemsz	3	» » » » Ternate.
92	1861	L. Bogtstra	2	3e » 2e » » Padang.
93	1862	W. van der Lee. . . .	2	1e » 2e » » Makassar.

Doorloopend nummn.	Van welk jaar in dienst.	NAMEN.	Onderwijzersrang.	Betrekking onder ultimo December 1864.
94	1862	W. C. Brans.	3	Onderwijzer 5e school te Soerabaija.
95	1862	W. K. Enserinck . . .	3	3e » R.C.weesh. » » Samarang.
96	1862	J. C. de Wit.	2	3e » 1e » » Soerabaija.
97	1862	H. E. van der Woerd. .	3	» aan de » » Banjoewangi.
98	1862	N. Laseur	2	1e » 2e » » Djokjokarta.
99	1862	F. L. H. Goossens . . .	2	» aan de » » Salatiga.
100	1862	G. H. B. Hofman . . .	2	» » » » Menado.
101	1862	H. P. Julsing.	2	2e » » » » Banda.
102	1862	J. A. Broos	2	» » » » Ngawi.
103	1862	J. de Quant	2	» voor de O.-I. dienst.
104	1862	F. J. Bosch	3	» aan de school te Pamakassan.
105	1862	D. Visser	3	» » » » Japara.
106	1862	J. P. Freijss	3	» » » » Mr.-Cornelis.
107	1863	M. A. le Cluse	3	» » » » Cheribon.
108	1863	T. A. den Daas	3	» » » » Sumenap.
109	1863	J. L. Lindenhovius. . .	2	» » » » Bangkallan.
110	1863	H. Vanger.	3	4e » 2e » » Weltevreden.
111	1863	J. H. Roduner	3	» aan de » » Fort de Krok.
112	1863	J. A. Bakhoven	2	3e » 4e » op h. Mlvl. Batavia.
113	1864	A. F. Hillebrand. . . .	2	» aan de » te Muntok.
114	1864	J. F. Winterberg . . .	2	» » » » Rembang.
115	1864	J. J. Geelhoed	3	» » » » Banjoemas.
116	1864	S. la Lau	3	» » » » Palembang.
117	1864	J. Bouwhuis	3	» » » » Poerwakarta.
118	1864	A. E. Schreuders . . .	3	» » » » Poerbolingo.
119	1864	P. van Elzen	3	2e » 2e » » Djokjokarta.
120	1864	A. den Hamer	3	2e » 1e » » Amboina.
121	1864	A. A. J. K. Broekman. .	3	3e » aan de » » Banda.
122	1864	J. W. A. van Haastert .	3	Onderwijzers voor de O.-I. dienst.
123	1864	J. A. Olt	3	Idem.
124	1864	L. Vree.	3	Idem.
125	1864	C. C. Bierhuijs	3	Idem.
126	1864	J. Dekker	3	Idem.

ONDERMEESTERS.

1	1840	F. C. de Graaff	—	Aan de 3e school te Soerabaija.
2	1852	J. H. H. de Bell. . . .	4	» » 4e » op h. Molenvl. te Batavia
3	1852	C. F. Rabé	4	» » 5e » te Soerabaija.
4	1853	C. L. Koch	4	» » Prot. weeshuisschool te Samarang.
5	1853	A. A. J. Niels	3	» » 2e school te Makassar.
6	1854	F. Risa	—	» » » » Magelang.
7	1855	F. H. Evers	3	» » » » Pasoeroean.
8	1856	C. Broekhuijsen	4	» » » » Banda.
9	1856	C. E. Doelitzsch	3	» » 2e » » Samarang.
10	1856	E. A. Pieters	—	» » R. C. weeshuisschool te Samarang.
11	1856	G. A. Robert.	—	» » » » » »
12	1858	A. Niels	3	» » school te Menado.
13	1858	J. F. E. Jorissen . . .	3	Op wachtgeld.
14	1858	B. Soumokil	4	Aan de 2e school te Amboina.
15	1859	K. F. Bax	4	» » 2e » » Makassar.
16	1859	J. A. van Orssagen. . .	4	» » 3e » » Soerabaija.

Doorloopend numm.	Van welk jaar in dienst.	NAMEN.	Onderwijzersrang.	Betrekking onder ultimo December 1864.
17	1859	W. L. E. J. Waltman. .	—	Aan de 2e school te Soerabaija.
18	1859	J. F. Muller	4	» » 1e » » »
19	1860	A. H. van Gent	4	» » 2e » » Amboina.
20	1860	J. Smit	4	Op wachtgeld.
21	1860	M. ten Cate	3	Aan de school te Soerakarta.
22	1860	J. Strijkers	—	» » » » Pekalongan.
23	1860	A. C. Cramer.	3	» » 2e » » Makassar.
24	1861	R. E. A. Callewaert . .	4	» » » » Probolingo.
25	1862	K. L. Pieters.	4	» » » » Bezoeki.
26	1862	H. E. Böck	4	» » 1e » » Samarang.
27	1863	C. Valkenburg	4	» » 4e » » Soerabaija.
28	1864	J. H. Blessing	—	» » » » Tagal.
29	1864	W. H. Böckel	—	» » » » Benkoelen.

KWEEKELINGEN.

1	C. G. Godfried	—	Aan de	school te Probolingo.
2	C. Frans	—	» »	» » Sumanap.
3	P. A. Robijn	—	» »	» » Malang.
4	J. Birsak	—	» »	» » Djokjokarta.
5	H. P. de Vries	—	» »	» » Banda.
6	J. A. Steeversz	—	» » 3e	» » Soerabaija.
7	C. L. Reijgers.	—	» »	» » Soerakarta.
8	E. Souhoka	—	» » 2e	» » Amboina.
9	J. M. Holliger	—	» »	» » Timor-Koepang.
10	J. G. Vink	—	» »	» » Sumanap.
11	W. Kreuseler.	—	» »	» » Ternate.
12	A. de Torbal	—	» » 1e	» » Padang.
13	W. G. Ros	—	» » 2e	» » »
14	H. F. Jansen	—	» »	» » Probolingo.
15	A. Stuur	—	» » 1e	» » Ambarawa.
16	H. Westhoff	—	» »	» » Pekalongan.
17	H. Offenhauser	—	» »	» » Cheribon.
18	L. W. A. Evers	—	» »	» » Pasoeroean.
19	J. H. Pieters	—	» »	» » Meester-Cornelis.
20	G. Regensburg	—	» »	» » Madioen.
21	G. van Hutten	—	» »	» » Rembang.
22	F. F. Pieters	—	» » 1e	» » Amboina.
23	D. H. Snel.	—	» » 2e	» » Samarang.
24	A. Claase	—	» »	» » Cheribon.
25	F. Hakkers	—	» »	» » Padang-Pandjang.
26	C. Kuitert.	—	» »	» » Menado.
27	D. R. Mente	—	» »	» » Ngawi.
28	H. Ackerman.	—	» »	» » Salatiga.
29	N. Voll	—	» » 1e	» » Makassar.

Litt. E.

AANTOONING der veranderingen, welke onder het personeel bij de Gouvernements scholen zijn voorgevallen.

OVERLEDEN.

C. Piek, laatst onderwijzer op wachtgeld.
IJ. Ruitenschild, laatst onderwijzer aan de school te *Japara*

OP VERZOEK EERVOL ONTSLAGEN.

J. C. Stoltenbach, laatst onderwijzer aan de school te *Probolingo*, onder toekenning van pensioen.
J. Smit, laatst ondermeester aan de school te *Djokjokarta*, onder toekenning van wachtgeld.
B. J. Lans, laatst ondermeester aan de 1e school te *Amboina*.
O. W. G. Stich, laatst kweekeling aan de school te *Padang-Pandjang*.

MET VERLOF NAAR NEDERLAND.

J. Wilkens, laatst hoofdonderwijzer aan de 1e school te *Samarang*.
C. F. Sloot, laatst 1e onderwijzer aan de 2e school te *Samarang*.
J. Schoonderbeek, laatst 1e onderwijzer aan de 4e school op het *Molenvliet* te *Batavia*.
J. O. Boulet, laatst 2e onderwijzer aan de 3e school te *Weltevreden*.
B. A. Brassinga, laatst 3e onderwijzer aan de 2e school te *Weltevreden*.
L. C. Polderman, laatst onderwijzer aan de 2e school te *Makassar*.
J. van der Veer, laatst onderwijzer aan de school te *Banjoemas*.
D. Feikema, » » » » » » *Rembang*.

OVERGEPLAATST IN ANDERE BETREKKINGEN.

L. van den Bor Jr., laatst onderwijzer op wachtgeld, benoemd tot 2e kommies bij de Direktie der Produkten en Civiele Magazijnen.

L. G. van der Hoek, laatst onderwijzer aan de school te *Menado*, benoemd tot eersten onderwijzer bij de op te rigten Inlandsche school te *Tondano* in de *Minahassa*.

L. Mangidaän, laatst ondermeester aan de school te *Menado*, benoemd tot 2e onderwijzer bij de op te rigten Inlandsche school te *Tondano* in de *Minahassa*.

C. Barrett, laatst ondermeester aan de school te *Benkoelen*, benoemd tot klerk bij den Assistent-Resident van *Benkoelen*.

J. Claeijs, laatst ondermeester aan de school te *Tagal*, benoemd tot leerling-telegrafist.

C. F. Erentreich, laatst kweekeling aan de school te *Grissee*, benoemd tot klerk bij den Assistend-Resident van *Grissee*.

N. Chevalier, laatst kweekeling aan de school te *Fort de Kock*, benoemd tot klerk bij het residentie-kantoor te *Padang*.

AANGESTELD.

P. R. Marcks, onderwijzer op wachtgeld, als 1e onderwijzer aan de 2e school te *Samarang*.

F. J. Bosch, als onderwijzer aan de school te *Pamakassan*.

J. A. Bakhoven, als 3e onderwijzer aan de 4e school op het *Molenvliet* te *Batavia*.

S. la Lau, als onderwijzer aan de school te *Palembang*.

J. J. Geelhoed, » » » » » » *Banjoemas*.

A. A. J. K. Broekman, als 3e onderwijzer aan de school te *Banda*.

H. Goedhart, onderwijzer van verlof, als onderwijzer aan de school te *Madioen*.

J. K. le Clerq de Courcelles, onderwijzer van verlof, als onderwijzer aan de school te *Probolingo*.

A. F. Hillebrand, onderwijzer voor de O.-I. dienst, als onderwijzer aan de school te *Muntok*.

J. F. W. Winterberg, idem, idem te *Rembang*.

J. Bouwhuis, idem, idem te *Poerwakarta*.

A. E. Schreuders, idem, idem te *Poerbolingo*.

P. van Elzen, idem, als 2e onderwijzer aan de 2e school te *Djokjokarta*.

A. den Hamer, voor de O.-I. dienst, als 2e onderwijzer aan de 1e school te *Amboina*.
J. W. A. van Haastert, idem, tijdelijk werkzaam aan de 3e school te *Samarang*.
J. A. Olt, idem, idem aan de 2e school te *Weltevreden*.
C. C. Bierhuijs, idem, idem aan de 2e school te *Weltevreden*.
J. Dekker, idem, idem aan de 1e school te *Weltevreden*.
L. Vree, idem,
F. Daijers, als 4e onderwijzer R. C. weeshuisschool te *Samarang*.
H. J. Hicks, als 3e onderwijzer aan de 3e school te *Samarang*.
H. W. Doeve, » 3e » » » 2e » » »
A. H. van den Worm, als 4e onderwijzer Prot. weeshuisschool te *Samarang*.
G. van Ligten, als 4e onderwijzer aan de 2e school te *Soerabaija*.
J. H. Roduner, als onderwijzer aan de school te *Fort de Kock*.
C. H. L. Croes, als 2e onderwijzer aan de school te *Pasoeroean*.
A. G. Nitzschke, als onderwijzer aan de school te *Maros*.
C. F. Rabé, ondermeester op wachtgeld, als ondermeester 5e school te *Soerabaija*.

A. Niels,	als ondermeester	aan	de	school	te	*Menado*.
H. L. Pieters,	»	»	»	»	»	*Bezoeki*.
H. E. Böck,	»	»	»	»	»	*Samarang*.
K. F. Bax,	»	»	1e	»	»	*Makassar*.
J. H. Blessing,	»	»	»	»	»	*Tagal*.
W. H. Bockel,	»	»	aan	de	»	*Benkoelen*.
G. Regensburg,	»	kweekeling	»	»	»	*Madioen*.
G. van Hutten,	»	»	»	»	»	*Rembang*.
F. F. Pietersz,	»	»	1e	»	»	*Amboina*.
D. H. Snel,	»	»	2e	»	»	*Samarang*.
A. Claase,	»	»	aan	de	»	*Cheribon*.
F. Hakkers,	»	»	»	»	»	*Pad.-Pandjang*.
C. Kuitert,	»	»	»	»	»	*Menado*.
D. R. Mente,	»	»	»	»	»	*Ngawi*.
H. Ackerman,	»	»	»	»	»	*Salatiga*.
N. Voll,	»	»	1e	»	»	*Makassar*.

Litt. F.

STAAT der onder ultimo December 1864 aanwezige Partikuliere schoolinrigtingen.

Schoolinrigtingen.	Vakken van Onderwijs.	Aantal kinderen.
Java.		
BATAVIA.		
R. J. L. Weijhenke, onderwijzer van den 2e rang .	Gewoon lager onderwijs, benevens de Fransche en Engelsche talen	88
G. Warnar en W. H. Snethlage, onderwijzers van den 3e rang	Gewoon lager onderwijs	50
H. F. Aukes, onderwijzer van den 3e rang	Gewoon lager onderwijs, benevens de Fransche Engelsche en Hoogduits. tal. en de wiskunde.	5
Mej. J. Berden en J. G. A. T. van Gemert, algemeene akten van toelating . .	Gewoon lager onderwijs, benevens de Fransche, Engelsche en Hoogduitsche talen .	311
Mej. L. H. Brusse, algemeene akte van toelating . . .	Gewoon lager onderwijs	35
Mej. C. M. C. Begemann, algemeene aktev. toelating	Gewoon lager onderwijs, benevens de Fransche, Engelsche en Hoogduitsche talen .	67
Mevr. W. A. Benier, geb. van Vliet Harsfeldt, algemeene akte van toelating.	Idem	18
Mevr, M. C. van der Meijden, geb. Frank, algemeene akte van toelating	Idem	28
Mevr. P. Roelofs, geb. de Weijer	Bewaarschool	—
TENGERAGOONG (*Krawang*).		
D. van Ham, onderwijzer van den 3e rang.	Gewoon lager onderwijs	15
TJIANDJOER. (*Preanger-Regentschappen.*)		
H. C. Klinkert, onderwijzer van den 3e rang . . .	Gewoon lager onderwijs	—
Mevr. C. C. Albers, geb. van der Linden, algemeene akte van toelating	Gewoon lager onderwijs, benevens de beginselen der Fransche, Engelsche en Hoogduitsche talen	—
BANDONG.		
E. B. van Dulmen Krumpelman, onderwijzer van den 4e rang.	Gewoon lager onderwijs	—
PEKALONGAN.		
J. du Pré, onderwijzer van den 2e rang	Gewoon lager onderwijs, benevens de Fransche, Hoogduitsche en de beginselen der Engelsche taal	32
	Transportere . . .	649

Schoolinrigtingen.	Vakken van Onderwijs.	Aantal kinderen.
SAMARANG.		
	Per Transport . . .	649
Mevr. Mendes da Costa, geb. Roesing van Itersohn, algemeene akte van toelating.	Gewoon lager onderwijs, benevens de Fransche, Engelsche en Hoogduitsche talen .	11
A. G. van Velthuijsen, onderwijzer van den 2e rang.	Gewoon lager onderwijs	21
A. Collings, onderwijzer van den 3e rang	Gewoon lager onderwijs, benevens de Fransche en Engelsche talen	30
Mevr. E. Mierop, geb. Muhlenfeld, alg. akte v. toelating.	Gewoon lager onderwijs	40
Mej. B. M. Everts, algemeene akte van toelating. . .	Gewoon lager onderwijs, benevens de Fransche en Hoogduitsche talen	12
Mej. F. C. H. Ottenhoff, algemeene akte van toelating.	Gewoon lager onderwijs, benevens de Fransche taal	20
C. E. van Kesteren, onderwijzer van den 2e rang . .	Gewoon lager onderwijs, benevens de Fransche, Engelsche en Hoogduitsche talen .	11
Mevr. de wed. S. B. Hachtman, geb. van der Eem, algemeene akte van toelating. . .	Gewoon lager onderwijs	21
SALATIGA.		
J. C. Voorneman, onderwijzer van den 3e rang .	Gewoon lager onderwijs	25
Mevr. L. Goossens, geb. du Pré, alg. akte v. toelating.	Gewoon lager onderwijs, benevens de Fransche Hoogduits. en de begins. der Engelsche taal.	17
REMBANG.		
Mevr. C. J. P. Maurenbrecher, geb. Stolze, alg. akte v. toel.	Gewoon lager onderwijs	11
H. L. Berckenhoff, onderwijzer van den 2e rang . .	Gewoon lager onderwijs, benevens de Fransche, Engelsche en Hoogduitsche talen .	9
Mevr. de wed. Cathenius, geb. Frank, alg. akte v. toelating.	Gewoon lager onderwijs, benevens de Fransche taal	19
SOERABAIJA.		
Mevr. H. S. W. Gersom, geb. de Vries, alg. akte van toel.	Gewoon lager onderwijs, benevens de Fransche, Engelsche en Hoogduitsche talen .	59
Mej. J. B. Specht Grijp, algemeene akte van toelating	Gewoon lager onderwijs, benevens de Fransche en Engelsche talen	30
W. P. Cranen, onderwijzer van den 3e rang . . .	Gewoon lager onderwijs	66
Mej. M. C. Veldhuis, algemeene akte van toelating . .	Idem	62
Mej. Azia van Timor . .	Bewaarschoolhouderes	7
Mej. J. W. Emden . . .	Idem	11
Duinsbach	Bewaarschoolhouder	13
Ph. A. J. Fasbender, onderwijzer van den 3e rang .	Gewoon lager onderwijs	37
Mevr. de wed. C. M. Trip, geb. van Kesteren, algemeene akte van toelating. . .	Gewoon lager onderwijs, benevens de Fransche taal	12
J. van der Tang, onderwijzer van den 2e rang . . .	Gewoon lager onderwijs	9
	Transportere . . .	1202

Schoolinrigtingen.	Vakken van Onderwijs.	Aantal kinderen.
PROBOLINGO.	*Per Transport* . . .	1202
Mevr. A. A. Wijsman, geb. Goedhuijs, algemeene akte van toelating	Gewoon lager onderwijs, benevens de Fransche, Engelsche en Hoogduitsche talen .	38
Buitenbezittingen.		
PADANG.		
J. J. de Weijer, onderwijzer van den 2e rang . . .	Gewoon lager onderwijs, benevens de Fransche, Engelsche en Hoogduitsche talen .	20
Mej. J. G. A. J. Verhoeff, alg. akte van toelating .	Gewoon lager onderwijs, benevens de Fransche taal	10
	Totaal . . .	1270

Litt. G.

STAAT aantoonende de zamenstelling der Hoofdkommissie en Subkommissiën van onderwijs in Nederlandsch-Indië op ultimo December 1864.

HOOFDKOMMISSIE VAN ONDERWIJS.

Mr. A. Loudon, Lid van den Raad van *Nederlandsch-Indië*, *President*.
J. C. de Kock van Leeuwen, Resident van Batavia, *Vice-President*.
J. W. C. Diepenheim,
G. W. Fredzess,
H. P. Barkmeijer,
Ds. A. van Davelaar,
Mr. F. M. C. Pels Rijcken,
J. C. de Lannoy,
J. A. Stok,
A. C. Claassens, } *Leden*.
J. A. Pattijn, *Sekretaris*.
J. Noordhoorn, *Kommies*.

SUBKOMMISSIËN VAN ONDERWIJS.

Bantam.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter*.
» » Militaire kommandant,
J. L. G. Le Rutte, } *Leden*.
De tijdelijke Secretaris der Residentie, *Sekretaris*.

Buitenzorg.

De tijdelijke Assistent-Resident, *Voorzitter*.
Dr. P. Swart,
H. van Ameijden van Duijm,
C. M. J. W. Rijnen,
Dr. C. L. Vlaanderen, } *Leden*.
De tijdelijke Kommies, *Sekretaris*.

Krawang.

De tijdelijke Assistent-Resident, *Voorzitter.*
A. de Serière,
A. C. Vogler, } *Leden.*
A. J. Poublon,
De tijdelijke Kommies, *Sekretaris.*

Cheribon.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
Ds. J. G. W. Kroll,
H. L. J. de Witte van Haemstede, } *Leden.*
D. J. Bijleveld,
De tijdelijke Sekretaris der Residentie, *Sekretaris.*

Tagal.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
C. van Brink,
J. C. Spengler, } *Leden.*
De tijdelijke Sekretaris der Residentie, *Sekretaris.*

Pekalongan.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
Ds. J. M. Z. Bruinier,
H. M. Dibbetz, } *Leden.*
De tijdelijke Sekretaris der Residentie, *Sekretaris.*

Samarang.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
» » Assistent-Resident van *Salatiga*,
» » Predikant van *Salatiga*,
» » Kontroleur der landelijke inkomsten en kultures,
» » Milit. kommand. van *Ambarawa*,
» » Eerstaanwezende genie-officier van *Ambarawa*, } *Leden.*
» » Kontroleur der landelijke inkomsten en kultures, belast met de uitoefening der policie,
J. Nieuwveen,
W. J. Brouwer,
J. Dixon,

Ds. F. U. van Hengel,
J. Lijnen,
Ds. A. F. Gerlach,
G. Stompendissel,
Mr. P. J. Rosegaarde Bisschop, } *Leden.*
De tijdelijke Sekretaris der Residentie, *Sekretaris.*

Japara.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
» » Assistent-Resident van *Japara*,
A. Sonius,
Th. F. Boerlage,
Mr. H. G. B. Nahuijs,
J. Heijting, } *Leden.*
De tijdelijke Sekretaris der Residentie, *Sekretaris.*

Rembang.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
J. J. Adriaans,
Ds. J. C. Fraissinet, } *Leden.*
De tijdelijke Sekretaris der Residentie, *Sekretaris.*

Soerabaija.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
» » Assistent-Resident van *Grissee.*
» » eerstaanwezende genie-officier,
J. M. Kuijp,
Mr. H. W. 's Jacob,
Ds. A. A. F. Mounier,
Mr. M. P. A. Coster,
M. van der Elsen,
H. L. Rademaker,
Dr. P. L. Onnen,
D. A. J. de Graaf,
P. van Bleiswijk Ris, } *Leden.*
De tijdelijke Sekretaris der Residentie, *Sekretaris.*

Madura.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
» » Assistent-Resident van *Madura*,
» » » » » *Sumanap*, } *Leden.*
F. Bovens,
De tijdelijke Sekretaris der Residentie, *Sekretaris.*

Pasoeroean.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter*.
» » Assistent-Resident van *Malang*,
S. Beijers van der Vlugt,
G. Lebret,
W. H. Wijnmalen,
A. Graaf van Limburg Stirum,
H. J. Kuijpers,
Mr. F. C. Falck,
} *Leden*.
De tijdelijke Sekretaris der Residentie, *Sekretaris*.

Probolingo.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter*.
Ds. F. J. N. Brouwer,
D. van Grootveldt,
} *Leden*.
De tijdelijke Sekretaris der Residentie, *Sekretaris*.

Bezoeki.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter*.
G. W. Eekhout,
W. A. Bake,
} *Leden*.
De tijdelijke Sekretaris der Residentie, *Sekretaris*.

Banjoewangi.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter*.
» » Geneesheer,
J. H. J. Boes,
} *Leden*.
De tijdelijke Kommies, *Sekretaris*.

Banjoemas.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter*.
De tijdelijke Assistent-Resident van *Tjilatjap*,
J. W. van Barneveld,
C. Overdijk,
H. Filtz Verploegh,
A. Raaijmakers,
H. H. Donker Curtius,
J. W. Mensing,
J. P. van Mansvelt,
} *Leden*.
De tijdelijke Sekretaris der Residentie, *Sekretaris*.

Bagelen.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
» » Militaire kommandant,
A. Abeleven,
J. R. Depmer,
IJ. Gaade, } *Leden.*
Th. Heijting,
Ds. F. C. M. Hanegraat,
De tijdelijke Sekretaris der Residentie, *Sekretaris.*

Kadoe.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
E. D. Levyssohn Norman, } *Leden.*
Th. H. Eisinger,
De tijdelijke Sekretaris der Residentie, *Sekretaris.*

Djokjokarta.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
C. G. A. Begemann,
F. G. Beckman, } *Leden.*
A. P. Kupfer,
De tijdelijke Sekretaris der Residentie, *Sekretaris.*

Soerakarta.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
J. A. Wilkens,
Dr. W. Palmer van den Broek, } *Leden.*
C. A. L. van Troostenburg de Bruijn,
De tijdelijke Sekretaris der Residentie, *Sekretaris.*

Madioen.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
» » Assistent-Resident van *Ngawi*,
Ch. L. van der Voort,
H. van Berkel,
L. Mulock Houwer,
C. H. G. van Zijll de Jong, } *Leden.*
D. H. uijs,
Ds. P. H. F. Briët,
A. Cochius,
De tijdelijke Sekretaris der Residentie, *Sekrtaeris.*

Kediri.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
» » Assistent-Resident van *Ngrowo*, } *Leden.*
J. J. Breijman, }
De tijdelijke Kommies, *Sekretaris.*

Padang.

De tijdelijke Gouverneur van Sumatra's Westkust, *Voorzitter.*
J. Verheij, }
Ds. B. J. Ovink, }
A. J. Doorman, }
B. de Groot, } *Leden.*
J. L. Prins, }
Dr. G. Uijlenbroek, }
A. J. F. Hamers, }
J. B. Zeverijn, }
De tijdelijke Sekretaris van het Gouvernement van *Sumatra's Westkust*, *Sekretaris.*

Padangsche Bovenlanden (Fort de Kock).

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
F. Schenck, }
E. R. Goteling Vinnis, }
A. J. M. Hageman, } *Leden.*
E. B. F. Wiggers van Kerchem, }
J. A. N. W. Booghmans, }
J. Cramer, }
De tijdelijke Sekretaris der Residentie, *Sekretaris.*

Benkoelen.

De tijdelijke Assistent-Resident, *Voorzitter.*
J. R. Lewis, } *Leden.*
J. A. A. Hemler, }
De tijdelijke Kommies, *Sekretaris.*

Palembang.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
» » Assistent Resident, }
P. J. G. Sem, } *Leden.*
G. F. Koch, }
De tijdelijke Sekretaris der Residentie, *Sekretaris.*

Banka.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
W. Rijkens,
R. Everwijn, } *Leden.*
P. J. F. L. van der Meer,
De tijdelijke Sekretaris der Residentie, *Sekretaris.*

Riouw.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
J. L. J. H. Pel,
Ds. A. H. C. van Leeuwen, } *Leden.*
De tijdelijke Sekretaris der Residentie, *Sekretaris.*

Zuid- en Ooster-afdeeling van Borneo (Bandjermasin).

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
C. A. Schuak,
P. G. A. Anemaet, } *Leden.*
J. F. Haus,
De tijdelijke Sekretaris der Residentie, *Sekretaris.*

Makassar.

De tijdelijke Gouverneur van *Celebes en onderhoorigheden*, *Voorzitter.*
Ds. B. G. Matthes,
L. A. Misero,
R. J. Krantz,
J. H. M. Ohl,
Ds. G. van Gerrevink, } *Leden.*
Mr. H. B. van Davelaar,
P. F. E. T. J. Saueressig,
F. E. P. van den Bossche,
Jhr. A. Wittewaall van Stoetwegen,
De tijdelijke Sekretaris van het Gouvernement, *Sekretaris.*

Amboina.

De tijdelijke Gouverneur der *Molukksche Eilanden*, *Voorzitter.*
Mr. R. van Goens,
L. C. van Kerkwijk, } *Leden.*
De tijdelijke Sekretaris van het Gouvernement, *Sekretaris.*

Banda.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
R. F. F. von Buggenhagen,
C. G. Heijligers,
Ds. F. J. J. Prins,
W. F. C. van Helsdingen, } *Leden.*
De tijdelijke Sekretaris der Residentie, *Sekretaris.*

Ternate.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
M. D. van Renesse van Duivenbode,
J. E. Höveker,
J. A. Jungmichel, } *Leden.*
De tijdelijke Sekretaris der Residentie, *Sekretaris.*

Menado.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
H. C. Dircks,
F. H. Linemann, } *Leden.*
De tijdelijke Sekretaris der Residentie, *Sekretaris.*

Timor.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
J. W. C. Kern,
W. M. Donselaar,
W. L. Rogge,
A. Jackstein, } *Leden.*
De tijdelijke Sekretaris der Residentie *Sekretaris.*

HOOFDSTUK IV.

KOSTEN

VAN HET

LAGER ONDERWIJS

AAN

EUROPEANEN EN INLANDSCHE CHRISTENEN

IN

NEDERLANDSCH-INDIË.

A. Geraamde kosten over 1864.

I. Hoofdkommissie van Onderwijs.

Residentiën.	OMSCHRIJVING DER POSTEN.	Bedragen.
BATAVIA.	Tractement aan een secretaris	ƒ 9600.—
	Tractement aan een kommies	2400.—
	» » klerken	1200.—
	» » een boodschapper . . .	120.—
	» » twee loopers	300.—
	Voor schrijf- en kantoorbehoeften voor het bureau	1300.—
	» verlichting van het bureau-locaal . .	264.—
		ƒ 15184.—

II. Onderwijs aan Europeanen en daarmede gelijkgestelden.

BANTAM.	Tractement aan een onderwijzer . . .	ƒ 1200.—
	Indemniteit van huishuur aan idem . . .	540.—
	Tractement aan een schoolbediende . . .	60.—
	Aanmaak en onderhoud van meubelen . .	100.—
		ƒ 1900.—

Residentiën.	OMSCHRIJVING DER POSTEN.	Bedragen.
BATAVIA.	*1ste lagere school te Weltevreden.*	
	Tractement aan een eersten onderwijzer . .	ƒ 4200.—
	» » » tweeden » . .	2400.—
	» » » derden » . .	1800.—
	Indemniteit van huishuur aan den derden onderwijzer	960.—
	Tractement aan twee schoolbedienden . .	100.—
	Voor het schoonhouden der erven . . .	40.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
	Tractement aan een teekenmeester bij de gezamenlijke Gouvernements lagere scholen. . .	1200.—
	2de lagere school te Weltevreden.	
	Tractement aan een eersten onderwijzer . .	3000.—
	» » » tweeden » . .	2400.—
	» » » derden » . .	1500.—
	» » » vierden » . .	1200.—
	Indemniteit van huishuur aan een derden onderwijzer	960.—
	Idem aan een vierden onderwijzer . . .	960.—
	Tractement aan twee schoolbedienden . .	100.—
	Voor het schoonhouden der erven . . .	40.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
	3de lagere school te Weltevreden.	
	Tractement aan een eersten onderwijzer . .	3000.—
	» » » tweeden » . .	2400.—
	» » » derden » . .	1500.—
	Indemniteit van huishuur aan den eersten onderwijzer	1200.—
	Idem aan een tweeden onderwijzer . . .	960.—
	Idem » » derden » . . .	960.—
	Tractement aan een schoolbediende . . .	120.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
	4de lagere school op het Molenvliet te Batavia.	
	Tractement aan een eersten onderwijzer . .	3000.—
	» » » tweeden » . .	2400.—
	» » » derden » . .	1500.—
	Indemniteit van huishuur aan een eersten onderwijzer	1200.—
	Idem aan een tweeden onderwijzer . . .	960.—
	Idem » » derden » . . .	960.—
	Tractement aan twee schoolbedienden . .	100.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
	5de lagere school in de Stad Batavia.	
	Tractement aan een onderwijzer . . .	1800.—
	» » » schoolbediende . . .	60.—
	Indemniteit van huishuur aan den onderwijzer .	960.—
	Aanmaak en onderhoud van meubelen . .	100.—
	Transportere .	ƒ 44440.—

Residentiën.	OMSCHRIJVING DER POSTEN.	Bedragen.
	Per transport .	ƒ 44440.—
	Lagere school te Meester-Cornelis.	
BATAVIA.	Tractement aan een onderwijzer . . .	1200.—
	» » » schoolbediende . . .	60.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
		ƒ 45800.—
BUITENZORG.	Tractement aan een onderwijzer . . .	ƒ 1200.—
	Indemniteit van huishuur aan idem, . . .	720.—
	Tractement aan een bediende	60.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
		ƒ 2080.—
KRAWANG.	Tractement aan een onderwijzer te *Poerwakarta*	ƒ 1200.—
	» » » schoolbediende . . .	60.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
		ƒ 1360.—
CHERIBON.	Tractement aan een onderwijzer . . .	ƒ 1200.—
	» » » schoolbediende . . .	60.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
		ƒ 1360.—
TAGAL.	Tractement aan een onderwijzer. . . .	ƒ 1200.—
	» » » schoolbediende . . .	60.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
		ƒ 1360.—
PEKALONGAN	Tractement aan een eersten onderwijzer . .	ƒ 1500.—
	» » » tweeden » . .	1200.—
	Indemniteit van huishuur aan den eersten onderwijzer, verhoogd van af Februarij 1864 . .	360.— 330.—
	Idem aan een tweeden onderwijzer . . .	360.—
	Tractement aan een schoolbediende . . .	60.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
	1ste lagere school.	ƒ 3910.—
SAMARANG.	Tractement aan een eersten onderwijzer .	ƒ 3600.—
	» » » tweeden » .	1800.—
	» » » derden » . .	1500.—
	Huishuur » » eersten » . .	900.—
	» » » tweeden » . .	600.—
	» » » derden » . .	600.—
	Tractement aan twee schoolbedienden . .	160.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
	2de lagere school.	
	Tractement aan een eersten onderwijzer . .	2400.—
	» » » tweeden » . .	1500.—
	» » » derden » van af Feb. 1864.	1100.—
	Huishuur » » eersten » . .	900.—
	» » » tweeden » . .	600.—
	» » » derden » van af Feb. 1864.	550.—
	Tractement aan twee schoolbedienden . .	120.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
	Transportere .	ƒ 16530.—

Residentiën.	OMSCHRIJVING DER POSTEN.	Bedragen.
	Per transport .	*f* 16530.—
	3de lagere school.	
SAMARANG.	Tractement aan een eersten onderwijzer . .	2400.—
	» » » tweeden » . .	1500.—
	» » » derden » van af Feb. 1864.	1100.—
	Huishuur aan den eersten onderwijzer . .	900.—
	» » » tweeden » . .	600.—
	» » » derden » van af Feb. 1864.	550.—
	Tractement aan een schoolbediende . . .	120.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
	Tractement aan een teekenmeester bij de gezamenlijke Gouvernements lagere scholen te *Samarang* over December 1864	100.—
	Hervormde Weeshuis-school.	
	Tractement aan een eersten onderwijzer . .	1800.—
	» » » eersten » verh. v. af 1 Julij 1864.	300.—
	» » » tweeden » . .	1200.—
	» » » tweeden » verh. v. af Julij 1864.	150.—
	» » » derden » . .	1200.—
	» » » vierden » van af Feb. 1864.	1100.—
	Huishuur » » tweeden » . .	600.—
	» » » derden » . .	600.—
	» » » vierden » van af Feb. 1864.	550.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
	R. C. Weeshuis-school.	
	Tractement aan een eersten onderwijzer . .	1800.—
	» » » eersten » verh. v. af Julij 1864.	300.—
	» » » tweeden » . .	1200.—
	» » » tweeden » verh. v. af Julij 1864.	150.—
	» » » derden » . .	1200.—
	» » » vierden » van af Feb. 1864.	1100.—
	Huishuur » » eersten » . .	900.—
	» » » tweeden » . .	600.—
	» » » derden » . .	600.—
	» » » vierden » van af Feb. 1864.	550.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
	School te Salatiga.	
	Tractement aan een onderwijzer . . .	1200.—
	Indemniteit van huishuur aan idem . . .	600.—
	Tractement aan een schoolbediende . . .	60.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
	1ste lagere school te Ambarawa.	
	Tractement aan een eersten onderwijzer . .	1800.—
	» » » tweeden » v. af Jan. t/m Julij 1864.	700.—
	Huishuur » » eersten » . .	900.—
	» » » tweeden » v. af Jan. t/m Julij 1864.	350.—
	Tractement aan een schoolbediende . . .	60.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
	2de lagere school te Ambarawa.	
	Tractem. aan een onderw. v. af Jan. t/m Julij 1864.	700.—
	Huishuur aan idem	210.—
	Tract. aan een eersten onderw. v. af Aug. t/m Dec. 1864.	625.—
	Idem aan een tweeden idem	500.—
	Transportere ,	*f* 37905.—

Residentiën.	OMSCHRIJVING DER POSTEN.	Bedragen.
	Per transport .	*f* 37905.—
SAMARANG.	Huish.aan een eersten onderw.v.af Aug.t/mDec.1864.	250.—
	Idem aan een tweeden idem	250.—
	Tractement aan een schoolbediende . . .	60.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
		f 38565.—
JAPARA.	Tractement aan een onderwijzer te *Patti* .	1200.—
	» » » bediende » » .	60.—
	Voor aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen	100.—
	Tractement aan een onderwijzer te *Japara* .	1200.—
	» » » bediende » » .	60.—
	Voor aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen	100.—
		f 2720.—
REMBANG.	Tractement aan een onderwijzer . . .	*f* 1200.—
	Huishuur aan idem	600.—
	Tractement aan een bediende	60.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
		f 1960.—
	1ste lagere school.	
SOERABAIJA.	Tractement aan een eersten onderwijzer . .	*f* 3600.—
	» » » tweeden » . .	1800.—
	» » » derden » . .	1500.—
	Huishuur » » eersten » . .	960.—
	» » » tweeden » . .	720.—
	» » » derden » . .	720.—
	Tractement aan een schoolbediende . . .	30.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
	2de lagere school.	
	Tractement aan een eersten onderwijzer . .	2400.—
	» » » tweeden » . .	1500.—
	» » » derden » . .	1200.—
	» » » vierden » . .	1200.—
	Huishuur » » eersten » . .	960.—
	» » » tweeden » . .	720.—
	» » » derden » . .	720.—
	» » » vierden » . .	720.—
	Tractement » » schoolbediende . . .	30.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
	3de lagere school.	
	Tractement aan een eersten onderwijzer . .	2400.—
	» » » tweeden » . .	1500.—
	» » » derden » v.afFeb.t/mDec.1864.	1100.—
	Huishuur » » eersten » . .	960.—
	» » » tweeden » . .	720.—
	» » » derden » v.afFeb.t/mDec.1864.	660.—
	Tractement » » schoolbediende . . .	30.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
	Afdeeling Grissee.	
	Tractement aan een onderwijzer . . .	1200.—
	Tractement aan een schoolbediende . . .	60.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
	Transporteren .	*f* 27960.—

Residentiën	OMSCHRIJVING DER POSTEN.	Bedragen.
	Per transport .	ƒ 26780.—
	Lagere school op het Marine-Etablissement.	
SOERABAIJA.	Tractement aan een onderwijzer . . .	1200.—
	Huishuur aan idem	360.—
	» » idem verh. van af Maart t/m Dec. 1864.	300.—
	Tractement aan een schoolbediende . . .	80.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
	5de lagere school.	
	Tractement aan een onderwijzer . . .	1200.—
	Huishuur » » idem	720.—
	Tractement » » schoolbediende . . .	80.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
		ƒ 32100.—
MADURA.	Tractement aan een onderwijzer te *Bangkallan* .	ƒ 1200.—
	Huishuur aan idem	360.—
	Huur van een schoollocaal te idem . . .	480.—
	Tractement aan een schoolbediende . . .	60.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
	Tractement aan een onderwijzer te *Sumanap* .	1200.—
	» » » schoolbediende . . .	60.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
	Tractement aan een onderwijzer te *Pamakassan* van af Maart t/m December 1864 . . .	1000.—
	Idem aan een schoolbediende idem . . .	50.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	84.—
		ƒ 4694.—
PASOEROEAN.	Tractement aan een onderwijzer te *Pasoeroean* .	ƒ 1800.—
	» » » tweeden onderwijzer te idem	1200.—
	» » » schoolbediende . . .	60.—
	Huishuur aan den onderwijzer te idem . .	600.—
	Idem verhoogd van af Julij t/m December 1864.	150.—
	» » » tweeden onderwijzer te idem	600.—
	Tractement aan een onderwijzer te *Malang* .	1200.—
	» » een schoolbediende . . .	60.—
	Voor aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen bij de scholen te *Pasoeroean* en te *Malang* .	200.—
		ƒ 5870.—
PROBOLINGO.	Tractement aan een onderwijzer . . .	ƒ 1200.—
	» » » schoolbediende . . .	60.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
		ƒ 1360.—
BEZOEKI.	Tractement aan een onderwijzer . . .	ƒ 1200.—
	Huishuur aan idem	600.—
	Tractement aan een schoolbediende . . .	60.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
		ƒ 1960.—
BANJOEWANGI.	Tractement aan een onderwijzer . . .	ƒ 1200.—
	» » » schoolbediende . . .	60.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
		ƒ 1360.—

Residentiën.	OMSCHRIJVING DER POSTEN.	Bedragen.
BANJOE-MAAS.	Tractement aan een onderwijzer te *Banjoemaas*	*f* 1200.—
	» » » schoolbediende . . .	60.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
	Tractement aan een onderwijzer te *Tjilatjap* .	1200.—
	» » » schoolbediende . . .	60.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
	Tractement aan een onderwijzer te *Poerbolingo*	1200.—
	Tractement aan een schoolbediende . . .	60.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
		f 4080.—
BAGELEN.	Tractement aan een onderwijzer te *Poerworedjo*	*f* 1200.—
	» » » schoolbediende . . .	60.—
	Huishuur aan een onderwijzer	600.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
	Tractement aan een onderwijzer te *Wonosobo* .	1200.—
	Huishuur aan idem	360.—
	Tractement aan een schoolbediende . . .	60.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
		f 3680.—
KADOE.	Tractement aan een onderwijzer te *Magelang* .	*f* 1200.—
	» » » schoolbediende . . .	60.—
	Huishuur aan een onderwijzer	360.—
	Idem van af Julij t/m December 1864 verhoogd.	120.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
		f 1840.—
DJOKDJO-KARTA	Tractement aan den onderw. v. af Jan. t/m Aug. 1864.	*f* 1200.—
	» » » schoolbediende idem. .	40.—
	Huishuur aan een onderwijzer idem. .	400.—
	Tractement aan een tweeden onderwijzer idem .	800.—
	Huishuur aan idem idem. .	240.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen idem.	70.—
	1ste lagere school van af Sept. t/m December 1864.	
	Tractement aan een eersten onderwijzer . .	600.—
	» » » tweeden » . .	500.—
	» » » bediende	20.—
	Huishuur » » eersten onderwijzer . .	240.—
	» » » tweeden » . .	240.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	30.—
	2de lagere school van af Sept. t/m December 1864.	
	Tractement aan een eersten onderwijzer . .	500.—
	» » » tweeden » . .	400.—
	» » » schoolbediende . . .	20.—
	Huishuur » » eersten onderwijzer . .	240.—
	» » » tweeden » . .	240.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	30.—
		f 5310.—
	1ste lagere school.	
SOERAKAR-TA.	Tractement aan een eersten onderwijzer . .	*f* 1800.—
	» » » tweeden » . .	1500.—
	» » » schoolbediende . . .	72.—
	Huishuur » » tweeden onderwijzer . .	720.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
	Transportere .	*f* 4192.—

Residentiën.	OMSCHRIJVING DER POSTEN.	Bedragen.
	Per transport .	*f* 4192.—
SOERAKARTA.	*2de lagere school.*	
	Tractement aan een eersten onderwijzer . .	1500.—
	» » » tweeden » . .	1200.—
	» » » schoolbediende . .	72,—
	Huishuur » » tweeden onderwijzer . .	720.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
		f 7784.—
MADIOEN.	Tractement aan een onderwijzer te *Madioen* .	*f* 1200.—
	Tractement aan een schoolbediende . . .	60.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
	Tractement aan een onderwijzer te *Ngawi* .	1200.—
	Tractement aan een schoolbediende . . .	60.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
		f 2720.—
KEDIRI.	Tractement aan een onderwijzer . . .	*f* 1200.—
	» » » schoolbediende . .	60.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
		f 1360.—
	1ste lagere school te Padang.	
SUMATRA'S WESTKUST.	Tractement aan een eersten onderwijzer . .	*f* 2400.—
	» » » tweeden » . .	1200.—
	Huishuur » » » » . .	600.—
	Tractement » » schoolbediende . . .	120.—
	2de lagere school te Padang.	
	Tractement aan een eersten onderwijzer . .	1800.—
	» » » tweeden » . .	1200.—
	» » » derden » . .	1200.—
	Huishuur » » eersten » . .	840.—
	» » » tweeden » . .	600.—
	» » » derden » . .	360.—
	Tractement » » schoolbediende . . .	120.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen voor de 1ste en 2de lagere school à *f* 100,— ieder	200.—
	Lagere school te Padang-Pandjang.	
	Tractement aan een onderwijzer . . .	1800.—
	» » » schoolbediende . . .	120.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
	Lagere school te Fort de Kock.	
	Tractement aan een onderwijzer . . .	1800.—
	» » » schoolbediende . . .	120.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
		f 14680.—
BENKOELEN.	Tractement aan een onderwijzer . . .	*f* 1800.—
	Huishuur aan idem	480.—
	Tractement aan een schoolbediende . . .	60.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
		f 2440.—

Residentiën.	OMSCHRIJVING DER POSTEN.	Bedragen.
PALEMBANG.	Tractement aan een onderwijzer . . .	f 1200.—
	» » » schoolbediende . . .	60.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
		f 1360.—
BANKA.	Tractement aan een onderwijzer . . .	f 1200.—
	Huishuur aan idem	360.—
	Tractement aan een schoolbediende . . .	60.—
	Aanschaffing en onderhoud van schoolmeubelen	100.—
		f 1720.—
RIOUW.	Tractement aan een onderwijzer . . .	f 1200.—
	» » » schoolbediende . . .	60.—
	Huishuur aan een onderwijzer	—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
		f 1360.—
ZUID- EN OOSTER-AFDEELING VAN BORNEO.	Tractement aan een onderwijzer te *Bandjermasin*	f 1200.—
	» » » schoolbediende . . .	60.—
	Indemniteit van schrijfbehoeften aan den onderw.	88.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
		f 1448.—
	1ste lagere school te Makassar.	
CELEBES EN ONDERHOORIGHEDEN.	Tractement aan een onderwijzer . . .	f 1800.—
	Tractement aan een schoolbediende . . .	60.—
	Idem aan een tweeden onderw. v. af Feb. t/m Dec. 1864	1100.—
	Huishuur aan idem idem	550.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
	2de lagere school te Makassar.	
	Tractement aan een onderwijzer . . .	1200.—
	Idem idem verhoogd van af Feb. t/m Dec. 1864.	275.—
	Idem aan een tweeden onderwijzer over Jan. 1864.	100.—
	Huishuur aan idem	50.—
	Tractement aan een schoolbediende . . .	60.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
	Afdeeling Maros.	
	Tractement aan een onderwijzer . . .	1200.—
	» » » schoolbediende . . .	60.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
		f 6755.—
	1ste lagere school te Amboina.	
AMBOINA.	Tractement aan een onderwijzer . . .	f 2400.—
	» » » schoolbediende . . .	95.—
	» » » tweed. onderw. ov. Dec. 1864.	100.—
	Huishuur » » tweeden idem .	50.—
	» » » onderwijzer. . . .	600.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
	2de lagere school te Amboina.	
	Tractement aan een onderwijzer . . .	1200.—
	» » twee onderwijzers der 3de klasse	360.—
	» » een schoolbediende . . .	60.—
	Transportere .	f 4965.—

Residentiën.	OMSCHRIJVING DER POSTEN.	Bedragen.
	Per transport .	ƒ 4965.—
AMBOINA.	Huishuur aan een onderwijzer	600.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
		ƒ 5665.—
BANDA.	Tractement aan een eersten onderwijzer . .	ƒ 2400.—
	» » » tweeden » . .	1200.—
	» » » tweeden » verh. over Dec. 1864.	25.—
	» » » derden » over Dec. 1864 .	100.—
	» » » schoolbediende . . .	60.—
	Huishuur aan een eersten onderwijzer . .	600.—
	Idem idem verhoogd van af Feb. t/m Dec. 1864.	220.—
	Idem aan den tweeden idem	600.—
	Idem aan een derden idem over December 1864.	50.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
		ƒ 5355.—
TERNATE.	Tractement aan een onderwijzer . . .	ƒ 1200.—
	» » » schoolbediende . . .	60.—
	Huishuur aan een onderwijzer	360.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
		ƒ 1720.—
MENADO.	Tractement aan een onderwijzer . . .	ƒ 1200.—
	» » » schoolbediende . . .	60.—
	Huishuur aan een onderwijzer	600.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
		ƒ 1960.—
TIMOR.	Tractement aan een onderwijzer . . .	ƒ 1200.—
	» » » schoolbediende . . .	60.—
	Huishuur aan een onderwijzer	360.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
	Schrijfbehoeften	25.—
		ƒ 1745.—
IN HET ALGEMEEN.	Voor bezoldiging aan ondermeesters en kwekelingen bij de Gouvernements lagere scholen .	ƒ 39600.—
	Idem bij de Herv. en de R. C. Weeshuisscholen.	3000.—
	Tractementsverhoogingen van de onderwijzers bij de Gouvernements lagere scholen en de Weeshuisscholen en inkomsten van uit Nederl. gezonden en van verlof teruggekeerde onderwijzers.	60000.—
	Gratificatiën aan onderw. bij vertrek uit Nederland.	2000.—
	Aandeelen in de schoolgelden	20000.—
	Voor schrijfbehoeften, boeken, schoolmeubelen en transport van boeken en goederen . .	10000.—
	Voor transport- en verblijfkosten van verplaatst wordende onderwijzers, enz.	7000.—
	Voor uitgaven voor aanbouwen, reparatie van schoollocalen en onderwijzerswoningen .	voor memor.
	Totaal . .	ƒ 141600.—
	RECAPITULATIE.	
	Bantam	ƒ 1900.—
	Transportere .	ƒ 1900.—

Residentiën.	OMSCHRIJVING DER POSTEN.	Bedragen.
	Per transport .	ƒ 1900.—
	Batavia	45800.—
	Buitenzorg	2080.—
	Krawang	1360.—
	Cheribon	1360.—
	Tagal	1360.—
	Pekalongan	3910.—
	Samarang	48565.—
	Japara	2720.—
	Rembang	1960.—
	Soerabaija	32100.—
	Madura	4694.—
	Pasoeroean	5870.—
	Probolingo	1360.—
	Bezoeki	1960.—
	Banjoewangi	1360.—
	Banjoemaas	4080.—
	Bageïen	3680.—
	Kadoe	1840.—
	Djokdjokarta	5810.—
	Soerakarta	7734.—
	Madioen	2720.—
	Kediri	1360.—
	Sumatra's Westkust	14630.—
	Benkoelen	2440.—
	Palembang	1360.—
	Banka (Muntok)	1720.—
	Riouw	1360.—
	Zuid- en Ooster-afdeeling van Borneo . . .	1448.—
	Celebes en onderhoorigheden	6755.—
	Amboina	5665.—
	Banda	5355.—
	Ternate	1720.—
	Menado	1960.—
	Timor	1745.—
	In het algemeen	141600.—
	Totaal . .	ƒ 373441.—

III. Onderwijs onder de Inlandsche Christenen.

BUITENZORG.	Tractement aan een eersten onderwijzer te *Depok*	ƒ 300.—
	» » » tweeden » » »	120.—
	Toelage aan den eersten onderwijzer *J. Laurens.*	204.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	50.—
		ƒ 674.—
AMBOINA.	Tractement aan een opperschoolmeester te *Amboina*	ƒ 384.—
	» » » twee » te *Saparoea* en *Haroekoe*	768.—
	Zeven onderwijzers 1ste klasse à ƒ 25 's mds. ieder	2100.—
	Zeventien » 2de » » » 20 » »	4080.—
	Een-en-twintig » 3de » » » 15 » »	3780.—
	Twaalf » 4de » » » 12 » »	1728.—
	Twee omloopende onderwijzers te *Saparoea* en *Haroekoe* à ƒ 6 's maands ieder . .	144.—
	Twee idem idem à ƒ 6 's maands ieder . .	144.—
	Transporteren .	ƒ 13128.—

Residentiën.	OMSCHRIJVING DER POSTEN.	Bedragen.
	Per transport .	ƒ 13128.—
AMBOINA.	Inlandsche onderwijzers op de *Z. O.* en *Z. W. Eilanden*	1440.—
	Een idem op de Zuidkust van *Ceram* . .	300.—
	Toelage aan *B. N. J. Roskott*, als opziener van de inlandsche scholen in het ressort van *Amboina*.	1200.—
	Voor de voorziening in leermiddelen . . .	3000.—
	Voor hulppersoneel	5760.—
		ƒ 24828.—
BANDA.	Tractement aan 1 schoolmeester te *Banda-Neira*	ƒ 300.—
	» » 1 » » *Lonthoir* .	240.—
	» » 1 » » *Aij* . .	240.—
	» » 1 » » *Rozengain* .	180.—
	Schoolbehoeften	350.—
		ƒ 1310.—
TERNATE.	Tractement aan een inlandschen onderwijzer te *Ternate*	ƒ 420.—
	Tractement aan een tweeden onderwijzer te *Ternate*	300.—
	» » » derden » » »	120.—
	» » » onderwijzer te *Batjan* . .	240.—
	Voor schrijfbehoeften voor beide scholen . .	150.—
		ƒ 1230.—
MENADO.	Tractement aan 5 inl. onderw. in de *Minahassa*.	ƒ 500.—
	» » 3 idem te idem . . .	240.—
	» » 8 » » » . . .	400.—
	Voor opleiding van inlandsche onderwijzers .	500.—
	Tractement aan een inlandschen onderwijzer te *Gorontalo*	240.—
	Tractement aan een onderwijzer bij de school voor kinderen van inlanders	240.—
	Voor schrijfbehoeften op de Gouv. inl. Christenscholen in de *Minahassa* en te *Gorontalo* .	500.—
	Bezoldiging van 29 inlandsche onderwijzers op de *Sangir-* en *Talaut-Eilanden* . . .	2976.—
		ƒ 5596.—
TIMOR.	Tractement aan twee inlandsche onderwijzers te *Timor* en *Paritij*	ƒ 660.—
	Toelage aan een onderwijzer (personele toelage)	360.—
	Tractement aan schoolmeesters voor de 18 scholen voor de inl. Christenen op het eiland *Rotti* .	4380.—
	Idem voor 5 scholen op het eiland *Timor* .	2100.—
	Tractement aan een hulponderwijzer te *Koepang*	180.—
	Voor schrijfbehoeften en andere leermiddelen .	550.—
	Tractement aan een onderwijzer bij de kweekschool voor inlandsche onderwijzers te *Koepang* .	1200.—
	Idem aan 10 kweekelingen.	1200.—
	School en locaalbehoeften	100.—
		ƒ 10730.—
IN HET ALGEMEEN.	Transportkosten van den opziener over de inlandsche Christenscholen in het ressort van *Amboina*	ƒ 125.—
	Voor inkoop van laken voor de goeroes te *Amboina*	600.—
	Voor schoolbehoeften en andere leermiddelen .	v. memorie.
		ƒ 725.—

Residentiën.	OMSCHRIJVING DER POSTEN.	Bedragen.
	RECAPITULATIE.	
	Buitenzorg	ƒ 674.—
	Amboina	24828.—
	Banda	1310.—
	Ternate	1230.—
	Menado	5596.—
	Timor	10730.—
	In het algemeen	725.—
		ƒ 45093.—
	ALGEMEENE RECAPITULATIE.	
	Hoofdcommissie van onderwijs	ƒ 15134.—
	Voor onderwijs aan Europeanen en hunne afstammelingen	373441.—
	Voor onderwijs aan inlandsche Christenen .	45093.—
	Totaal . .	ƒ 433718.—
	Hiervan aftrekkende het bedrag, waarop bij de begrooting van 1864 is gerekend voor de ontvangen schoolgelden gedurende dat jaar	60104.—
	Rest voor vermoedelijke kosten gedurende 1864 van het lager onderwijs in *Nederlandsch-Indië*	ƒ 373614.

B. Werkelijke kosten over 1863.

I. Hoofdkommissie van Onderwijs.

BATAVIA.	Tractement aan een secretaris	ƒ 9550.—
	» » » kommies	2400.—
	» » » klerken	1200.—
	» » » boodschapper . . .	120.—
	» » twee loopers	300.—
	Voorschrijf en kantoorbehoeften en voor het bureau.	1300.02
	» verlichting van het bureau. . . .	264.—
		ƒ 15134.02

II. Onderwijs aan Europeanen en daarmede gelijkgestelden.

Residentien.	Uitgaven.		Ontvangsten.		Werkelijke kosten.		*Aanmerkingen.*
Bantam . .	ƒ 2183	54	ƒ 238	—	ƒ 1945	54	
Batavia . .	52269	61	23142	63	29126	98	
Buitenzorg .	4803	40	344	86	4458	54	
Krawang . .	1315	07⁵	424	21⁵	890	86	
Cheribon . .	1854	56	1047	59⁵	806	96⁵	
Tagal . . .	2789	39⁵	818	27⁵	1971	62	
Transporteren	ƒ 65216	08	ƒ 26015	57⁵	ƒ 39200	50⁵	

Residentiën.	Uitgaven.		Ontvangsten.		Werkelijke kosten.		*Aanmerkingen.*
Per transport.	ƒ 65216	08	ƒ 26015	57½	ƒ 39200	50½	
Pekalongan .	5405	54	825	39	4580	15	
Samarang .	63548	20½	11409	52	52138	68½	
Japara . .	3948	97	574	04	3374	93	
Rembang . .	2705	65	331	22½	2374	42½	
Soerabaija .	52145	34½	7955	67½	44189	67	
Madura . .	2637	54½	610	69½	2026	85	
Pasoeroean .	8360	28	2325	42	6534	86	
Probolingo .	2866	02	950	33½	1915	68½	
Bezoekie . .	2140	49	709	19½	1731	29½	
Banjoewangie	1373	30	483	—	890	30	
Banjoemaas .	5000	10	1603	59	3396	51	
Bagelen . .	3795	69	511	50	3284	19	
Kadoe . . .	3240	78	770	24½	2470	53½	
Djokdjokarta	7079	79	1245	08	5834	71	
Soerakarta .	7861	47½	3080	75	4780	72½	
Madioen . .	2871	11	1228	75	1642	36	
Kediri . .	—	—	—	—	—	—	
Sum. Westkust	22626	95½	4440	—	18186	95½	
Benkoelen .	4220	24	802	50	3417	44	
Palembang .	2481	—	454	—	2027	—	
Banka . . .	1431	03	28	—	1403	03	
Riouw . .	1490	51	592	92	897	59	
Bandjermasin	1500	25	619	06	881	19	
Celebes en onderhoorigh.	11675	54½	3270	37½	8405	17	
Amboina . .	8329	82½	2806	24	5523	58½	
Banda . . .	6573	27	2186	—	4387	27	
Ternate . .	1961	83	414	—	1547	83	
Menado . .	2684	15	1360	50	1323	95	
Timor . . .	3378	77½	319	30	3059	47½	
Totaal . .	ƒ 309350	05	ƒ 77923	18	ƒ 231426	87	

III. Onderwijs onder de Inlandsche Christenen.

Batavia . .	ƒ 629	92	—	—	ƒ 629	92	
Buitenzorg .	624	—	—	—	624	—	
Amboina en onderhoorigheden . . .	11744	50	—	—	11744	50	
Banda . . .	1309	27½	—	—	1309	27½	
Ternate . .	1230			—	1230	—	
Menado en Gorontalo .	3964	10	—	—	3964	10	
Timor . . .	5418	35	—	—	5418	35	
Totaal .	24920	14½	—	—	24920	14½	

RECAPITULATIE.

OMSCHRIJVING DER POSTEN.	Werkelijke kosten.
Hoofdcommissie van onderwijs	ƒ 15134.02
Onderwijs onder de Europeanen en daarmede gelijkgestelden .	231426.87
Onderwijs onder de Inlandsche Christenen.	24920.14½
Totaal. .	ƒ 271481.03½

C. Werkelijke kosten sedert 1848.

I. Hoofdcommissie van Onderwijs.

Jaren.	Uitgaven.		Ontvangsten.		Werkelijke kosten.		*Aanmerkingen.*
1848	ƒ —	—	—	—	ƒ —	—	Werd vóór 1850 uit het geldelijk schoolfonds bestreden.
1849	400	—	—	—	400	—	
1850	7200	—	—	—	7200	—	
1851	7020	—	—	—	7020	—	
1852	6180	—	—	—	6180	—	
1853	8891	—	—	—	8891	—	
1854	8538	08	—	—	8538	08	
1855	6408	—	—	—	6408	—	
1856	6390	—	—	—	6390	—	
1857	7890	—	—	—	7890	—	
1858	9666	69	—	—	9666	69	
1859	11244	—	—	—	11244	—	
1860	12934	—	—	—	12934	—	
1861	13334	—	—	—	13334	—	
1862	14584	02	—	—	14584	02	
1863	15134	02	—	—	15134	02	

II. Onderwijs aan Europeanen en daarmede gelijkgestelden.

1848	ƒ 93561	64	ƒ —	—	ƒ 93561	64
1849	63101	37^{5}	—	—	63101	37^{5}
1850	158706	40^{5}	39179	106^{5}	119526	54
1851	186270	70^{5}	45536	116^{5}	140733	74
1852	186283	77^{5}	49669	17	136614	60^{5}
1853	201679	35^{5}	51861	25	149818	10^{5}
1854	229879	71	54814	01	175065	70
1855	238586	99^{5}	58988	109	179597	110^{5}
1856	268573	30^{5}	59702	108^{5}	208870	42
1857	265624	32^{5}	58209	27	207415	05^{5}
1858	302821	16	56069	55	246751	81
1859	303067	52^{5}	55468	44^{5}	252599	08
1860	319259	04^{5}	54473	59^{5}	264785	45
1861	359876	92	63017	27	290859	70
1862	412957	95	61572	08	351385	87

III. Onderwijs onder de Inlandsche Christenen.

1848	ƒ 9380	—	—	—	ƒ 9380	—
1849	11119	—	—	—	11119	—
1850	10068	40	—	—	10068	40
1851	9835	—	—	—	9835	—
1852	15411	—	—	—	15411	—
1853	13288	—	—	—	13288	—
1854	14283	—	—	—	14283	—
1855	14533	46	—	—	14533	46
1856	16489	—	—	—	16489	—
1857	20447	35	—	—	20447	35
1858	25063	—	—	—	25063	—
1859	29012	85	—	—	29012	85
1860	31001	94	—	—	31001	94
1861	24496	88	—	—	24496	88
1862	30420	06^{5}	—	—	30420	06^{5}
1863	24920	14^{5}	—	—	24920	14^{5}

D. Vermeerdering van uitgaven, toegestaan gedurende 1864.

Onderwijs aan Europeanen en daarmede gelijkgestelden.

Residentiën.	OMSCHRIJVING DER POSTEN.	Bedragen.
PEKALONGAN.	Verhoogde huishuur van den eersten onderwijzer van af Februarij tot en met December 1864 .	*f* 330.—
SAMARANG.	Tractement aan een derden onderwijzer bij de tweede lagere school van af Februarij tot en met December 1864 à *f* 100 's maands . . .	*f* 1100.—
	Huishuur aan idem over idem à *f* 50 's maands .	550.—
	Tractement aan een derden onderwijzer bij de derde school over Febr. t/m Dec. 1864 à *f* 100 's maands.	1100.—
	Huishuur aan idem over idem » » 50 »	550.—
	Tractement aan een teekenmeester bij de gezamenlijke scholen over December 1864 . .	100.—
	Verhooging van het tractement van den eersten onderwijzer bij de Herv. weeshuisschool van af Julij tot en met December 1864 à *f* 50 's maands.	300.—
	Verhooging van idem van den tweeden onderwijzer bij idem over idem à *f* 25 's maands . .	150.—
	Tractement aan den vierden onderwijzer bij idem van af Febr. t/m Dec. 1864 à *f* 100 's maands.	1100.—
	Huishuur aan idem over idem » » 50 »	550.—
	Verhooging van het tractement van den eersten onderwijzer bij de R. C. weeshuisschool van af Julij t/m December 1864 à *f* 50 's maands .	300.—
	Idem van den tweeden idem bij idem over idem à *f* 25 's maands	150.—
	Tractement aan den vierden onderwijzer bij idem van af Febr. t/m Dec. 1864 à *f* 100 's maands.	1100.—
	Huishuur aan idem bij idem over idem à *f* 50 's mds.	550.—
	Verhooging van het tractement van den eersten onderwijzer bij de tweede school te *Ambarawa* van af Augustus tot en met December 1864 .	125.—
	Verhooging van huishuur van idem . . .	100.—
		f 7825.—
SOERABAIJA.	Tractement aan den derden onderwijzer bij de derde lagere school van af Februarij tot en met December 1864 à *f* 100 's maands . . .	*f* 1100.—
	Huishuur aan idem over idem à *f* 60 's maands.	660.—
	Verhooging van huishuur aan den onderwijzer bij het Marine etablissement van af Maart tot en met December 1864 à *f* 30 's maands . .	300.—
		f 2060.—
MADURA.	Tractement aan den onderwijzer te *Pamahassan* van af Maart t/m Dec. 1864 à *f* 100 's maands.	*f* 1000.—
	Idem aan den schoolbediende te idem over idem à *f* 5 's maands	50.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	84.—
		f 1134.—
PASOEROEAN	Verhooging van huishuur aan den onderwijzer te *Pasoeroean* van af Julij t/m Dec. 1864 à *f* 25 's mds.	*f* 150.—

Residentiën.	OMSCHRIJVING DER POSTEN.	Bedragen.
KADOE.	Verhooging van huishuur aan den onderwijzer van af Julij tot en met Dec. 1864 à ƒ 20 's maands.	ƒ 120.—
	1ste lagere school.	
DJOKJOKARTA.	Verhooging van huishuur aan den eersten onderwijzer van af Sept. tot en met Dec. 1864 à ƒ 10 's mds.	ƒ 40.—
	Idem van den tweeden idem over idem » » 25 »	100.—
	Idem van huishuur van idem over idem » » 30 »	120.—
	2de lagere school.	
	Tractement van een eersten onderwijzer van af Sept. tot en met Dec. 1864 à ƒ 125 's maands.	500.—
	Idem tweeden idem over idem » » 100 »	400.—
	Idem van een schoolbediende idem » » 5 »	20.—
	Huishuur van een eersten onderwijzer over idem à ƒ 60 's maands	240.—
	Idem tweeden idem over idem à ƒ 60 's maands.	240.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	30.—
		ƒ 1690.—
CELEBES EN ONDERH.	Verhooging van het tractement van den onderwijzer bij de tweede lagere school te *Makassar* van af Feb. tot en met Dec. 1864 à ƒ 25 's mds.	275.—
AMBOINA.	Tractement van een tweeden onderwijzer aan de eerste lagere school over December 1864 .	ƒ 100.—
	Huishuur idem idem	50.—
		ƒ 150.—
BANDA.	Verhooging van huishuur aan den eersten onderwijzer van af Feb. tot en met Dec. 1864 à ƒ 20 's mds.	ƒ 220.—
	Idem van tractement aan den tweeden onderwijzer over December 1864	25.—
	Tractement aan een derden idem over idem .	100.—
	Huishuur idem idem	50.—
		ƒ 395.—
IN HET ALGEMEEN.	Voor bezoldiging aan ondermeesters en kweekelingen bij de Gouvernements lagere scholen .	ƒ 10000.—
	Tractementsverhoogingen van de onderwijzers bij de Gouvernements lagere scholen en Weeshuisscholen en inkomsten van uit *Nederland* gezonden en van verlof teruggekeerde onderwijzers	3000.—
	Aandeel in de schoolgelden	14500.—
	Voor transport en verblijfkosten van verplaatst wordende onderwijzers enz.	3000.—
		ƒ 30500.—
	RECAPITULATIE.	
	Pekalongan	ƒ 330.—
	Samarang	7825.—
	Soerabaija	2060.—
	Madura	1134.—
	Pasoeroean	150.—
	Kadoe	120.—
	Djokjkarta	1690.—
	Celebes en onderhoorigheden	275.—
	Amboina	150.—
	Banda	395.—
	In het algemeen	30500.—
		ƒ 44629.—

GYMNASIUM

WILLEM III.

VERSLAG

VAN

DEN STAAT VAN HET
GYMNASIUM WILLEM III.

IN

HET JAAR 1864.

In den algemeenen toestand van het Gymnasium *Willem III* kwam dit jaar geen verandering.

De bij het besluit van 21 October 1861, no. 2, vastgestelde reorganisatie van het aan het Gymnasium verbonden personeel, waaraan het Opperbestuur tot dusverre zijne goedkeuring onthouden had, bleef het onderwerp van nadere gedachtenwisseling uitmaken.

Hiervan was ten slotte het gevolg, dat bij besluit van 14 Augustus 1864, No. 12, krachtens magtiging des Konings, met wijziging voor zooveel noodig van vroeger ingevoerde regelingen, bepaald werd:

A. dat, bij afscheiding der opvoeding van het onderwijs op het Gymnasium *Willem III*, het personeel dier inrigting zal zijn tezamengesteld, als volgt:

1e.	Een directeur op eene bezoldiging van	*f* 600	's maands;
2e.	Een conrector op	» 400	id.
3e.	Een praeceptor op	» 300	id.
4e.	Een docent in de wis- en natuurkunde	» 400	id.
5e.	Een tweede docent in de wis- en natuurkunde	» 250	id.
6e.	Drie onderwijzers voor het Fransch, Duitsch, Engelsch, de letterkunde, geschiedenis, aardrijkskunde en andere wetenschappelijke vakken, ieder à *f* 250 's maands	» 750	id.
	Transportere	*f* 2700	id.

	Per transport *f* 2700 's maands ;		
7e.	Onderwijzers in het teekenen, de gymnastiek, het Maleisch en Javaansch, te zamen	» 300	id.
8e.	Drie onderwijzers voor de Nederlandsche taal en andere vakken, ieder à *f* 250 's maands	» 750	id.
9e.	Drie opvoeders, ieder à *f* 300 's maands	» 900	id.
10e.	Een administrateur	» 200	id.
11e.	Voor surveillanten en suppoosten .	» 450	id.
12e.	Een geneesheer op eene toelage van	» 200	id.
	Te zamen *f* 5500 's maands,		

of *f 66.000* (*zes- en- zestig duizend gulden*) 's jaars.

B. dat de onder nos. 1, 9, 10 en 11 genoemde personen voor zich en hun wettig gezin zullen genieten kostelooze geneeskundige behandeling en vrije woning in het Gymnasium, en dat aan de onder nos. 2, 3, 4, 5, 6 en 8 genoemde docenten, behalve vrije geneeskundige behandeling, zullen worden toegekend de navolgende indemniteiten voor huishuur, als:

voor nos. 2, 3 en 4 ieder *f* 150 's maands		
of te zamen	*f* 450	's maands :
voor nos. 5, 6 en 8 ieder *f* 110 's maands,		
of te zamen	» 770	id.
f 1220 's maands,		

of *14.640* (*veertien duizend zes honderd en veertig gulden*) 's jaars.

C. dat de onder nos. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8 en 9 genoemde personen na verloop van het eerste vijftal jaren na de aanvaardiging hunner betrekking zullen genieten eene tractementsverhooging respectievelijk van *f* 200, *f* 100, *f* 75, *f* 100, *f* 50, *f* 50, *f* 50 en *f* 50 's maands, en dat zij na verloop van een tweede vijftal jaren nogmaals eene tractementsverhooging tot hetzelfde bedrag zullen bekomen.

D. dat het bepaalde bij art. 1 sub. La. E van het besluit van 22 September 1859, no. 3, ook van toepassing zal zijn op de personen onder nos. 8 en 9 hiervoren genoemd, zullende zij mitsdien ten aanzien van het Weduwen- en Weezenfonds en van de burgerlijke pensioenen en ten aanzien van de wachtgelden, verloven, enz. geheel en al gelijk zijn aan gewone ambtenaren.

Intusschen werd ook door den tegenwoordigen Minister van Koloniën de bestaande regeling van het Gymnasium slechts als eene proef beschouwd, en stelde Hij er prijs op om na het einde van dit jaar bepaalde voorstellen te ontvangen, omtrent de aan het Gymnasium definitief te geven inrigting, opdat het Opperbestuur in staat zou zijn te beslissen in hoever de thans in werking zijnde regeling voor bestendiging vatbaar is, en wel in 't bijzonder de aldaar ingevoerde afscheiding tusschen Opvoeding en Onderwijs en het toevertrouwen van die tweeledige taak aan verschillende personen.

Bij het eind van dezen jaarkring werd dan ook door het Collegie van Curatoren eene definitieve reorganisatie van het Gymnasium voorbereid, welke men wenschte verband te doen houden met de in 1863 in *Nederland* tot stand gekomen Wet op het middelbaar onderwijs, en met de verordening op het benoemen van ambtenaren bij de Burgerlijke dienst in *Nederlandsch-Indië* (vastgesteld bij Koninklijk besluit van 10den September 1864 no. 47), krachtens welke ook hier in *Indië* de gelegenheid geopend zal worden, om de daarbij voorgeschreven examina af te leggen.

Collegie van Curatoren.

Ook bij het eind van dit jaar was het Collegie zamengesteld uit de heeren: *T. Ament*, voorzitter, *N. H. W. S. Whitton*, *G. F. de Bruijn Kops*, *J. W. C. Diepenheim*, Mr. *T. H. der Kinderen*, Jhr. Mr. *F. Junius van Hemert*, Mr. *H. Klein*, *H. de Bruijn*, Dr. *J. A. C. Oudemans*, *G. W. Fredzess*, *C. F. W. Wiggers van Kerchem* en *G. A. de Lange*, terwijl Mr. *H. D. Levijssohn Norman* in de hoedanigheid van secretaris bleef toegevoegd.

Personeel.

De betrekking van praeceptor, ten vorigen jare opengevallen door de bevordering van Dr. *L. W. G. de Roo* tot conrector, bleef het gansche jaar onvervuld.

Wel is waar, werd krachtens Koninklijke magtiging de heer Dr. *P. Kapteijn* door den Minister van Kolonien, op voordragt van den heer Dr. *J. Meuleman*, ter beschikking van de Indische Regering gesteld, om als praeceptor aan het Gymnasium geplaatst te worden(1), doch het was hem niet

(1) B. 10/5—64—10.

gegeven zijne bestemming te bereiken, daar hij weinige dagen vóór het aanvaarden der reis herwaarts, door den dood werd weggerukt.

De heer Dr. *Menleman* ontving hierop andermaal de opdragt om naar een geschikt praeceptor om te zien, doch mogt tot dus verre daarin niet slagen.

De wd. educator *F. Schliep* ging wegens ziekte met verlof naar *Nederland* (B. 27/11—64—8), en werd vervangen door den heer *G. A. L. Tröger*, huisonderwijzer te *Wirosarie* (*Samarang*), (B. 25/12—64—6).

Het onderwijs in het landmeten en situatie-teekenen, waarmede de heer *Schliep* onder anderen belast was geweest, werd voorloopig opgedragen aan den teekenaar op het topographisch bureau *Bajetto*, onder genot eener toelage van *f* 80 's maands, te vinden uit het krediet van *f* 300 's maands, bij art. 1 Lett. A. § 7 van besluit 22 September 1859, no. 3, tot verschillende doeleinden toegestaan.

Ook het onderwijs in de gymnastiek eischte tengevolge van het vertrek van den heer *Schliep* bijzondere voorziening.

Aan een daarin ervaren onderofficier uit het garnizoen te *Meester Cornelis* werd dat onderwijs toevertrouwd tegen genot eener maandelijksche toelaag van *f* 20, eveneens te vinden uit het zoo even vermeld krediet van *f* 300 's maands.

De derde onderwijzersplaats voor het Fransch, Duitsch, Engelsch en andere wetenschappelijke vakken, gecreëerd bij het besluit van 14 Augustus 1861, no. 12, bleef zoo met het oog op het aantal leerlingen, als op de plannen tot reorganisatie der inrigting voorloopig onbezet.

Tot geneesheer des Gymnasiums werd in den aanvang van dit jaar benoemd de heer Dr. *D. Doïjer*, en zulks ter vervanging van wijlen den heer *G. J. van Thienen*.

Bij het brengen zijner toelage van *f* 100 op *f* 200 's maands, ingevolge het bepaalde bij het besluit van 14 Augustus 1864, no. 12, werd aan ZEdZG. de verpligting opgelegd, om ook het buiten het Gymnasium met der woon gevestigd personeel, voor zoover het daarop aanspraak heeft, te behandelen.

Voor zoover het door den Gouverneur-Generaal wordt aangesteld, bestond het aan het Gymnasium verbonden personeel bij het einde van dezen jaarkring uit de HH. *P. van Swieten*, directeur, Dr. *L. W. G. de Roo*, conrector, Dr. *N. G. Hoorweg*, 1ste docent in de wis- en natuurkunde, *W.*

Schwertzel, 2de docent in de wis- en natuurkunde, *C. C. Homburg*, *A. N. Clavier*, *G. Th. Gezelschap*, *N. Pol* en *J. H. Beddigs*, docenten in de levende talen, *J. M. B. Marin Gouaij*, *J. Valette* en *G. A. L. Tröger*, educatoren, en *J. F. Kessler*, administrateur.

Leerlingen.

Het gymnasiaal studiejaar sloot op den 15den Augustus 1863 met eene sterkte van 64 leerlingen.

In den loop van den cursus 1863/61 zijn 16 leerlingen afgevoerd, en wel:

om in burgerlijke betrekkingen over te gaan . . .	8
om naar Nederland te vertrekken	6
om in militaire dienst te treden	1
om onbekende redenen	1

In den loop van dat studiejaar zijn op het Gymnasium toegelaten 13 leerlingen, zoodat de cursus gesloten werd met eene sterkte van 61 leerlingen, waarvan 49 internes en 12 externes.

Sinds hebben er wederom eenige mutatien plaats gegrepen, waardoor het aantal leerlingen op 51 internes en 12 externes gebragt is.

Het gedrag der leerlingen gaf even als hunne vorderingen over het algemeen stof tot tevredenheid.

De gezondheidstoestand was even als in de 3 vorige jaren hoogst gunstig. Tijdens de jongste epidemie werd door de cholera slechts een leerling aangetast, die gelukkig binnen weinige dagen geheel herstelde.

Onderwijs.

Het openbaar examen, in de maand Augustus van de leerlingen afgenomen, leverde het bewijs, dat zij in kennis en ontwikkeling goed vooruit waren gegaan.

Gedurende den leercursus, die medio Augustus eindigde, is aan het onderwijs nog toegevoegd geworden de natuurlijke historie, daarentegen heeft het onderrigt in het Italiaansch boekhouden tijdelijk stil gestaan, om de jonge lieden, die daarvoor anders in aanmerking zouden zijn gekomen, niet in eens met te vele nieuwe studievakken te bezwaren.

Voor het schooljaar 1864/65 werd het programma van het onderwijs in de dagbladen openbaar gemaakt.

Een afdruk van dit programma heeft men de eer hierbij over te leggen.

Ook dit jaar had men te klagen over de trage opkomst der leerlingen bij de intrede van het nieuwe studiejaar, waardoor in den geregelden gang van het onderwijs stoornis te weeg werd gebragt.

Hier zij nog aangeteekend, dat in 't belang der leerlingen door het Collegie werd uitgelokt het Gouvernements besluit van 13 April 1864, no. 18, waarbij art. 10 § b van de bepalingen, betreffende het landmeters-examen, enz., vastgesteld bij artikel 1 van het besluit van 5 Maart 1857 no. 1. (staatsblad no. 18) in dier voege is gewijzigd, dat daar voortaan gelezen moet worden:

»*b.* den vollen ouderdom van achttien jaren hebbende bereikt.«

Gebouwen.

De gebouwen worden door de zorg van het Civiel Bouwdepartement in zeer goeden staat onderhouden.

Bij het eind van dezen jaarkring kwam de nieuwe gymnastiezaal in gebruik, terwijl ook de woningen der inlandsche bedienden geheel voltooid werden.

De opbouw der ziekenzaal en van de drie educatorswoningen vorderde uiterst langzaam door gebrek aan hout.

Huishouding en Financiën.

Het geldelijk beheer bleef den administrateur toevertrouwd, behoudens het toezigt en de contrôle van den Directeur, die naar gelang der behoefte hem van de noodige gelden voorziet.

De verantwoordingstukken over het jaar 1863 werden tijdig aan de Algemeene Rekenkamer ingediend.

Voor de levering der meeste provisiën werd na gehouden uitbesteding met een Chineschen aannemer gekontrakteerd, die even als ten vorigen jare, toen hij ook deze leverantie had, goed aan zijne verpligtingen voldeed.

Het Collegie van Curatoren van het
Gymnasium Willem III:

De Voorzitter,
AMENT.

Ter ordonnancie van hetzelve:

De Secretaris,
LEVYSSOHN NORMAN.

NOMINATIEVE STAAT van alle leerlingen (gesplitst in **Externen** en **Internen**), die onder ultimo **December 1864** onderwijs hebben genoten.

INTERNES EN EXTERNES EERSTE KLASSE.

Interne.	Externe.	NAMEN DER LEERLINGEN.		Betrekking der Ouders.	Gekozen of te kiezen betrekking door den leerling.	Nog aanwezig of naar elders vertrokken.
Int.		Stokhekker, Hendrik Christiaan	19	Architect.	Volontair bij de Artillerie.	Geplaatst op de Art.school(verl. het Gym.5 Jan.)
Int.		Hora Siccama, Johan Theodoor	19	Gep.Raad v.Indie	Ambtenaar.	Gepl. als klerk bij deAlg.Sec.(verl. Gym. 31 Maart).
Int.		v. d. Berg, Caret Lodewijk George	18	Landhuurder.	Nog geen opgave ontvangen.	Ultimo December aanwezig.
Int.		de Vogel, Willem	16	Resident.	Ambtenaar.	Idem.
Int.		van Angelbeek, Johannes Gerhard	17	In leven control.	Idem.	Idem.
Int.		Boutmij, Adolf	15	Landhuurder.	Idem.	Idem.
Int.		Hora Siccama, Louis Thomas	15	Gep.Raad v.Indie	Idem.	Idem.
Int.		Arends, Petrus Christiaan	17	Civ. Geneesheer te Probolingo.	Idem.	Idem.
	Ext.	Deeleman, Jean Jacques	16	Architect.	Industrieel.	Idem.
	Ext.	Meertens, Hendrik Jacobus	17	Notaris.	Notaris.	Werkz. bij zijnen vader (15 Aug. vertrokken).

LEERVAKKEN.

Nederlandsche taal.

Overzigt der Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde, naar Dr. Eelko Verwijs. Lezen en verklaren van vroegere en latere Nederlandsche schrijvers. — Bloemlezing van Dr. Eelko Verwijs. Declamatie en stijloefeningen.

Fransche taal.

Chrestomathie Franç. Vinet. — Demageot Histoire de la Littérature Fr. — Charles André, Leçons de Morale et de Littérature. — Polyeucte, Etudes de Style. — Hildebrand Camera Obscura en traductions partielles — Histoire de la Littérature Fr., par A. Clavier.

Engelsche taal.

Handelsbrieven, vrije vertaling uit het Fransch en Hoogduitsch. — Engelsche Letterkunde naar Herrig's English Class. authors.

Hoogduitsche taal.

Lesebuch in Lebensbildern 2e Th. — Stukken over verschillende onderwerpen. — Vertalingen uit het Fransch en Engelsch. — Letterkunde naar Bone-Stijloefeningen.

Javaansche en Maleische taal.

Lezen en schrijven van Javaansch en Maleisch, vertalen daarvan in 't Hollandsch. — Verklaring dier beide talen naar J. Roorda's Javaansche spraakkunst en de Hollander's handboek tot de beoefening der Maleische taal- en letterkunde.

Geschiedenis.

Geschiedenis der 19e Eeuw. — Geschiedenis van Nederl.-Indië. — Algemeene herhaling der Algemeene en Vaderlandsche Geschiedenis.

Natuurkunde.

Vervolg der warmte leer. — Leer van 't licht, magnetisme en de electriciteit naar Ganot's, Handboek der Natuurkunde.

Scheikunde.

Vervolg der metalloïden. — Voornaamste metalen en hunne verbindingen. — Algemeene begrippen van organische scheikunde naar Dr. J. W. Gunning's. Leerboek der Scheikunde.

Natuurlijke Geschiedenis.

Beginselen der Plantenkunde. — Vervolg der dierkunde, naar Lubach.

Kosmographie.

Herhaling en vervolg van het wiskundig gedeelte. — Natuurkundig gedeelte: Aberratie snelheid van 't licht; atmospherische refractie, schemering, lichtspiegeling, regenboog, warmteverschijnselen op de oppervlakte der aarde en in den dampkring. Verbreiding van den waterdamp in de lucht, dauw, regen, sneeuw, hagel. Electrische en, Magnetische verschijnselen op de oppervlakte der aarde.

Werktuigkunde.

Wetten der beweging. — Beschouwing omtrent de krachten en zamenstelling derzelve. Beschouwing omtrent het evenwigt van krachten op werktuigen aangebragt. Beschouwing van werktuigen in den toestand van eenparige en niet eenparige beweging. Toepassing van het behandelde op eenige werktuigen. Behandeling der stoomwerktuigen.

Werkdadige Meetkunst (Theorie).

Het waterpassen. — Verklaring van de inrigting en het gebruik der onderscheidene waterpas-instrumenten.

Werkdadige Meetkunst (Praktijk).

Zie 2e klasse.

Meetkunst.

Goniometrie en Trigonometrie. — Ligchaamsmeting (volgens Kempees). Vraagstukken en oefeningen op de meetkunst, door Strootman en Kapteijn.

Stelkunst.

Vergelijkingen van den 2den graad. — Onbepaalde vergelijking. Binominaal vergelijking, Regtstreeksche oplossing der 3de en 4de magtsregel. Benaderingsleerwijze van Horner. — Iets over de Coördinaten (Kempees en Badon Ghijben).

Cijferkunst.

Algemeene herhaling. — Toepassing van het geleerde op vraagstukken uit natuur-, schei- en werktuigkunde.

Staathuishoudkunde.

Naar aanleiding van Mr. J. L. de Bruijn Kops.

Teekenen.

Vier lesuren 's weeks.

INTERNES EN EXTERNES TWEEDE KLASSE.

Interne.	Externe.	NAMEN DER LEERLINGEN.		Betrekking der Ouders.	Gekozen of te kiezen betrekking door den leerling.	Nog aanwezig of naar elders vertrokken.
Int.		de Lannoy, William	16	Gep. Resident.	Acad. Breda of M. school Kampen.	24 Dec. met zijn vader naar Nedl. vertrokken.
Int.		van Blommestein, Herman Johan Alexander	16	in lev. Hoofd-offi. der Infanterie.	Ambtenaar.	Ult.Dec. nog aanwezig.
Int.		van Motman, Casimier Jakobus Willem	16	Landeigenaar.	Idem.	Idem.
Int.		van Beek, Pieter Abraham Willem	17	Pakhuismeester.	Geene opg. ontv.	Ult.Dec. naarNed. vertrokken.
Int.		Halkema, VictorHugoCornelis	15	Logementhouder	Ambtenaar.	25Junij 'tGy.verl.
Int.		Driessen, Adolf	18	Landhuurder.	Landmeter.	Ult. Dec. aanw.
Int.		Verstift, Johannes Herman Wilhelmus	15	Steenbakker.	Koopman.	Idem.
	Ext.	Chaulan, Etiene Edmond Ferdinand	16	Aannemer.	Industrieel.	Idem.
	Ext.	Wassink, Johannes Jacobus Anton Hendrik	17	In lev. Chef v. d. geneesk. dienst.	Ambtenaar.	Idem.
	Ext.	van Swieten, Albert Eduard.	14	Dir. Gym. W. III.	Acad. te Breda.	Idem.

LEERVAKKEN.

Nederlandsche taal.

Dr. Kern. Herhaling en uitbreiding der gansche spraakkunst — Stijloefeningen — Leesboek. Schimmel. — Dramatische poëzie — Lezen en verklaren van stukken uit bovengenoemd werk. — Declamatie.

Fransche taal.

Leerboek. Vinet, Chrestomathie 2e part. — Baudet 4e en 5e deel. La Fontaine. Fables — Dictees.

Engelsche taal.

Gramm. oefeningen naar Cowan en Maatjes, 2e D. — Vertaling uit Miss Edgeworth's Parent's assistent. — Spreekoefeningen naar Th. Gezelschap. Livre de Lecture.

Hoogduitsche taal.

Gramm. oef. naar Gerdes, 2e ged. Lebensbilder für mittlere schulklassen 3e ged. — Spreekoef.

Javaansche en Maleische taal.

Beginselen dezer talen. Lezen en schrijven van dezelven naar Roorda, Javaansche spraakkunst, en de Hollander, Handleiding tot de beoefening der Mal. taal- en letterkunde.

Geschiedenis.

Leerboek Geschiedenis van Nederlandsch-Indie — Herhaling en uitbreiding der Alg. Ges.

Aardrijkskunde.

Aardrijkskunde van Nederlandsch-Indie.

Natuurkunde en Scheikunde.

Zie 4e klasse.

Natuurlijke Geschiedenis.

Algemeene begrippen van de drie natuurrijken. — Beginselen der Plantenkunde.

Kosmographie.

Wiskundig gedeelte. Gemakkelijk waartenemen verschijnselen. Schijnbare plaatsen der hemellichten. Aard- en Hemelglobe. Gedaante der aarde. Bewijzen voor de dagelijksche omwenteling der aarde om hare as. Schijnbare loop der planeten. Planetenstelsels, Wetten van Keppler, Gravitatieleer van Newton, aberratie en parallaxis.

Werkdadige Meetkunst (Theorie).

De leer der horizontale projectiën. — Schalen. — Beschrijving en verklaring van het planchet, de boussôle en het astrolabium, verklaring van het inschetsen van veelhoeken met die werktuigen (Kempees).

Werkdadige Meetkunst (Praktijk).

Opnemen van het terrein met planchet, boussôle en astrolabium — Waterpassen.

Meetkunst.

Eenvoudigste eigenschappen van den cirkel. — Meten van hoeken en cirkelbogen. De evenredigheden, die uit de snijding van regte lijnen en cirkels voortvloeijen. Beschrijving van cirkels en veelhoeken uit en om elkander. — Het vinden van de lengte van cirkelomtrekken en cirkelbogen. — Inhouden van veelhoeken en cirkels. — Meetkunstige plaatsen. — Leerboek Kempees 1e deel.

Stelkunst.

Vervolg der Stelkunst. — Wortelgrootheden. — Vergelijkingen van den 1e graad met een en twee onbekenden. (Leesboek Kempees stelkunst 1e deel).

Cijferkunst.

Zie 3e klasse.

Teekenen.

Vier lesuren 's weeks.

Boekhouding.

Een uur s' weeks.

INTERNES EN EXTERNES DER DERDE KLASSE.

Interne.	Externe.	NAMEN DER LEERLINGEN.		Betrekking der Ouders.	Gekozen of te kiezen betrekking door den leerling.	Nog aanwezig of naar elders vertrokken.
Int.		Brodie, John Frederik	15	Sec.d.Hand.Vere.	Nog g. opg. ontv.	Ult. Dec. aanw.
Int.		Steenstra Toussaint, Willij	13	1e stadsgeneesh.	Idem.	1 Mei met zijne moeder naar Europa vertrokk.
Int.		Mulder, Adolf Karel	13	In leven geneesh.	Mil. geneesheer.	Ult. Dec. aanw.
Int.		Zeijdel, Pieter	14	Koopman.	Ambtenaar.	Idem.
Int.		Zeijdel, August Constantijn	17	Idem.	Idem.	Idem.
Int.		Persijn, Johannes Hendrikus Wilhelmus	15	Tabaksplanter.	Machinist.	Idem.
Int.		Barkmeijer, HendrikTheodoor	15	Bkh. b. d. D.v.Fin.	Ambtenaar.	Idem.
Int.		Benjamins, Willem Frederik Diederik	16	—	Idem.	Idem.
Int.		Snellebrand, Isaac Jacobus Johannes	14	Part. onderwijzer	Idem.	Idem.
Int.		Schultz, Rudolf Albert	14	In lev. broodbak.	Idem.	Idem.
Int.		van Blommestein, John Henri	14	» »Hd.-offi.d.Inf.	Acad. te Breda.	Idem.
	Ext.	Keuchenius, Willem Hendrik Jan.	13	L. i. d.Raad v.N.-I.	Geen opg. ontv.	Idem.
	Ext.	Meertens, Antonij Mangelaar George	14	Notaris.	Idem.	Idem.
	Ext.	van Beusechem, Willem Nicolaas Philippus	15	Landhuurder.	Idem.	Idem.
	Ext.	Drossaers, Jan Carel Nicolaas	13	Architect.	Industrieel.	Idem.

LEERVAKKEN.

Nederlandsche taal.

Leerboek Dr. Kern, Herhaling der spraakkunst en beginselen der woordvoeging. — Oefening in het taal- en redekundig ontleden. — Maken van opstellen. — Brieven. — Leerboek Zeegers, Nederlandsche Chrestomathie.

Fransche taal.

Leesboek Vinet, Chrestomathie 1e part., Baudet 4e en 5e part., Verenet, Grammaire. Dicteés.

Engelsche taal.

Lees-, vertaal- en spreekoefeningen naar Th. Gezelschap, Livre de Lecture 2e serie. Grammaire oefeningen naar Cowan en Maatjes.

Hoogduitsche taal.

Leerboek E. Gerdes, Leerwijze van de Hoogduitsche taal 1e gedeelte. Lesebuch in Lebensbildern für mittlere Schulklassen.

Geschiedenis.

Leesboek Bosscha, Schets der Algemeene Geschiedenis. Herhaling en uitbreiding der Algemeene Geschiedenis.

Aardrijkskunde.

Leesboek Dr. van Heusden, leerboek der Aardrijkskunde. Bijzonder meer uitgebreid de Aardrijkskunde van Nederland.

Natuurkunde.

Zie 4e klasse.

Scheikunde.

Zie 4e klasse.

Meetkunst.

Evenredigheid der lijnen. — Gelijkvormigheid van drie- en veelhoeken. — Eenvoudige eigenschappen van den cirkel. Meten van hoeken door cirkelbogen. Evenredigheid, die uit de snijding van regte lijnen in cirkels voortvloeit. Beschrijven van veelhoeken en cirkels in en om elkander. (Kempees).

Stelkunst.

Grootste gemeene deeler kleinst gemeen veelvoud. Gebroken vormen. Worteltrekken uit geheele en gebroken vormen. (Leerboek Kempees.)

Cijferkunst.

Omgekeerde, zamengestelde en aaneengeschakelde evenredigheden, kettingregel, regel van menging, Tijrekening. van betal. van Kempees. Practische oefeningen naar Lagerweij en Scheffelaar.

Teekenen.

Vier uren 's weeks.

INTERNES EN EXTERNES DER VIERDE KLASSE.

Interne.	Externe.	NAMEN DER LEERLINGEN.		Betrekking der Ouders.	Gekozen of te kiezen betrekking door den leerling.	Nog aanwezig of naar elders vertrokken.
Int.		Adriaans, Hendrik Frederik	15	Civ. geneesheer.	Geene opg. ontv.	Ult. Dec. aanw.
Int.		Bosch, Henri Herman Egide Theodoor	12	Resident.	Ind. ambtenaar of Civ. ingenieur.	Idem.
Int.		Crone, Bernardus Bonifacius Julius.	14	Landeigenaar.	Geene opg. ontv.	Idem.
Int.		Hogenraad, Gerardus Adrianus	13	Civ. geneesheer.	Idem.	Idem.
Int.		Le Fèbre, Johannus Wilhelmus Philippus	12	Opzigter bij de Openb. werken.	Idem.	Idem.
Int.		Römer, George Anton	13	Koopman.	Idem.	Idem.
Int.		Sijnja, Johannes Lodewijk	14	Schout te Riouw.	Bouwkundige.	Idem.
Int.		Weber, Eduard	13	Landhuurder.	Geene opg. ontv.	Idem.
Int.		Gallas, Carel Marinus	13	Gep. Kapitein.	Offic. of Ambten.	Idem.
Int.		Mesman, Johannes Willem	14	Koopman.	Civ. Ing., Koopm. of Industrieel.	Idem.
Int.		Lantzius, Michaël Johan	15	Gep. Ambtenaar.	Koopman.	Idem.
Int.		Lantzius, George Frederik Wilhelm	17	Idem.	Idem.	Idem.
	Ext.	Kijdsmeir, Johan Carel Geerlof	18	Rentenier.	Ambtenaar.	15 Aug. 'tgy. verl.
	Ext.	van Berckel Bik, Willem Pieter	14	Secretaris van de Weeskamer.	Geene opg. ontv.	28 Maart naar Nederland vertrok.
	Ext.	Schenck, Isaac Karel	13	L. v. d. Al. Rekenk.	Idem.	2 Mei idem.
	Ext.	de Lannoij, Victor	12	Gep. Resident.	Idem.	24 Dec. met zijn vader naar Ned. vertrokken.

LEERVAKKEN.

Nederlandsche taal.

Leerboek Dr. Kern. Spraakkunst; Leesboek de Bruin, Geschiedenis der Nederlanders in Nederlandsch-Indie. — Oefening in taal en redekundig ontleden. Het maken van opstellen tot vorming van stijl en zuiver schrijven der taal.

Fransche taal.

Leerboek Baudet, 3e part. — Maatje's recueil, littéraire. — Dictées.

Engelsche taal.

Beginselen der spraakkunst. Lees-, vertaal- en spreekoefeningen naar Th. Gezelschap. 1e oefening in de Engelsche taal.

Geschiedenis.

Leerboek Mulder. Nederlandsche Geschiedenis met tijdtafel.

Aardrijkskunde.

Leerboek Dr. A. van Heusden.

Natuurkunde.

Moléculaire aantrekking. — Eigenschappen der vaste ligchamen. Algemeene begrippen over hydrostatica. Eigenschappen der gassen, atmospheer, barometer, wet van Mariotte, toestellen, die op de eigenschappen der lucht- en de atmospheer-drukking berusten. — Luchtbollen. — Geluidsleer. — Leer der warmte, thermometer, stoomwerktuig — Leerb. Ganot.

Scheikunde.

Algemeene begrippen, scheikundige bewerkingen, nomenclatuur, aequivalenten, voornaamste metalloïden, met hunne voornaamste verbindingen. Leerboek Dr. Gunning.

Meetkunde.

Regte lijn, den hoek, loodregten en schuinen stand der lijnen, hierbij onmisbare eigenschappen van den cirkel. Evenwijdige lijnen. Eenvoudige eigenschappen der drie veelhoeken. Gelijk- en gelijkvormigheid. Leerboek Kempees.

Stelkunst.

Vier hoofdregels. Ontbinding in factoren, magtsverheffing van geheele vormen. — Leerboek Kempees en diens vraagstukken en oefeningen.

Cijferkunst.

Herleiding van maten en gewigten. — Evenredigheid. — Grootheden, die op eene evenredige wijze van elkander afhangen. — Leerboeken Kempees en Lagerweij. Pract. cijferboek.

Teekenen.

Vier uren 's weeks.

PROGYMNASIUM, INTERNES EN EXTERNES DER EERSTE KLASSE.

Interne.	Externe.	NAMEN DER LEERLINGEN.		Betrekking der Ouders.	Gekozen of te kiezen betrekking door den leerling.	Nog aanwezig of naar elders vertrokken.
Int.		der Kinderen, Johan Gerard	12	Raadsh. in het H.-Ger. v. N.-I.	Geene opg. ontv.	13 Feb. naar Ned. vertrokken.
Int.		Weber, Johannes Leonardus	15	Landhuurder.	Machinist.	Ult.Dec.nogaanw
Int.		Hilling, Gerard Louis	12	Idem.	Geene opg. ontv.	Idem.
Int.		Kuijp, Hendricus Philippus	13	Alg. Ontv.te Sam.	Acad.t.Del.ofBre.	Idem.
Int.		van Motman, Pieter Reinier	14	Landeigenaar.	Geene opg. ontv.	Idem.
Int.		Arends, Lodewijk Adriaan	14	Civ. geneesheer.	Idem.	Idem.
Int.		Ettij, Matthew	14	Suikerfabriekant	Idem.	Idem.
Int.		Hoogenraad, George	11	Civ. geneesheer.	Idem.	Idem.
Int.		Abadie, Charles Eduard Thierrij	14	Sergt. kleermak.	Idem.	Idem.
Int.		Ronkes, Saul Peter Alexander	13	Opz.b.d.Vogelnk.	Idem.	Idem.
Int.		Hoedt, Frederik Hendrik	13	Kommies.	Idem.	Idem.
Int.		Lipschart, Hendrik Johannes Philippus Anton	16	In lev. koopman.	Idem.	Idem.
Int.		Rappard, Anthonij	14	Proc. Gen. bij het Hoog-Ger.v.N.-I.	Idem.	Idem.
Int.		Willemsen, Frederik Wijnand	16	—	Ambtenaar.	19Mrt.n.Ned.vert
Int.		Colvoort, Albert	16	Opz. bij de kustv. te Anjer.	Geene opg. ontv.	1 Oct.h.Gym.verl.
	Ext.	Valette, Gerardus Johannes Petrus	11	Educ. b. h. Gymn.	Idem.	Ult.Dec.nogaanw
	Ext.	Drossaers, Christiaan Lodewijk	11	Architect.	Idem.	Idem.

LEERVAKKEN.

Nederlandsche taal.

Theorie en praktijk; oefening in het taal- en redekundig ontleden, brieven, opstellen. Leerboek J. A. van Dijk. — Leesboek Brugsma, Schets der Algemeene Geschiedenis.

Fransche taal.

Theorie en praktijk, kleine opstellen en spraakoefeningen. Leerboeken Baudet 2e stuk en Maatje's Litterature de l'Enfance.

Geschiedenis.

Geschiedenis van Nederland en Nederlandsch-Indie naar Kwantes, en de Bruin, Geschiedenis der Nederlanders in Indie.

Aardrijkskunde.

Aardrijkskunde van Nederlandsch-Indie door oefening op de kaart.

Natuurkunde.

Algemeene eigenschappen der ligchamen. — Zwaartekracht. Eenvoudigste werktuigen. Leerboek Ganot (Handboek der Natuurkunde).

Cijferkunst.

Leer der gewone breuken en herhaling van het metrieke stelsel. — Inleiding tot de stelkunst. — Leerboeken Kempees 1e en 2e stukje. Schriftelijke vraagstukken bij Strootman; Boeser, rekenen uit 't hoofd.

Vormleer.

Volgens de handleiding van Semmling.

Teekenen.

Vier uren 's weeks.

PROGYMNASIUM, INTERNES EN EXTERNES DER TWEEDE KLASSE.

Interne.	Externe.	NAMEN DER LEERLINGEN.	Ouderdom.	Betrekking der Ouders.	Gekozen of te kiezen betrekking door den leerling.	Nog aanwezig of naar elders vertrokken.
Int.		van Beusechem, Aart Ludolf.	12	Landhuurder.	Geene opg. ontv.	Ult.Dec.nogaanw
Int.		Lans, Lodewijk Herman.	15	In lev.Kap.bij het O.-I. Leger.	Idem.	Idem.
Int.		Ament, Tjalling Sjoerd Auke	10	Suikerfabriekant	Idem.	Idem.
Int.		van der Weide, Barend Jan	11	Idem.	Idem.	Idem.
	Ext.	Meertens, Marinus Johannes	10	Notaris.	Idem.	Idem.
	Ext.	Pattijn, Henri Louis Desiré		Sec. der Hoofdk. van Onderwijs.	Idem.	30Sept.h.Gy.verl. genietpriv.ondw.

LEERVAKKEN.

Nederlandsche taal.

Behandeling dier taal naar van Dijk. Leerboek der Nederlandsche spraakkunst. Ontledingen, opstellen en lezen uit de Bruin's Geschiedenis der Nederlanders in Indie.

Fransche taal.

Leerboek Baudet 1e en 2e stukje. Maatje's Litterature de l'Enfance 2 stukje.

Geschiedenis. (Zie Progymnasium eerste klasse.)

Aardrijkskunde. (Idem)

Natuurkunde. (Idem)

Cijferkunst.

Leerboek Kempees 1e stukje tot aan de decimale breuken en het metrieke stelsel.

Schoonschrijven. (2 uren 's weeks.)

EERSTE AFDEELING, INTERNES EN EXTERNES DER TWEEDE KLASSE.

Interne.	Externe.	NAMEN EER LEERLINGEN.		Betrekking der Ouders.	Gekozen of te kiezen betrekking door den leerling.	Nog aanwezig of naar elders vertrokken.
Int.		Brodie, Lodewijk Godfried	15	Secr.d.Hand.Ver.	Regtsgeleerde.	Ult.Dec.nogaanw
Int.		Zoetelief, Henricus	16	Resident.	Idem.	Idem.
Int.		Klein, Henricus Johannes	17	Advocaat.	Idem.	15Aug.n.Ne.vert.
	Ext.	Wassink, Egbert Geerlof Daniel Johannes	16	In lev. Chef van de Gen. dienst.	Idem.	Ult. Dec. aanw.

LEERVAKKEN.

Grieksche taal.

Interpretatie van Homerus, Euripides, Xenophon en Lysias. — Leerboek Dr. W. G. Pluijgers. Leerboek der Grieksche taal: Dr. van den Es, Grieksch-Hollandsch woordenboek. Dr. W. Hecker, Klassisch woordenboek.

Latijnsche taal.

Interpretatie van Ovidius, Virgilius, Terentius, Cicero, Sallustius. — Leerboek Dr. G. Billroth, Latijnsche spraakkunst. — Dr. J. Bosscha, Lexicon Manuale Latinum.

Oude Geschiedenis en Aardrijkskunde.

Leerboek Dr. E. Mehler en Dr. J. van Gigh, handboek der oude geschiedenis en aardrijkskunde, Dr. J. W. A. Renssen, oude aardrijkskunde.

Romeinsche Antiquiteiten.

Leerboek Mr. J. A. Schneither. Romeinsche antiquiteiten naar Dr. Kopp.

Mythologie.

Leerboek Dr. E. Mehler. — Handboek der Grieksche en Romeinsche Godsdienstleer en mythologie naar W. H. Stoll.

Nederlandsche taal.

Leerboek Dr. Kern's spraakkunst. Lezing van Vondel, volgens de uitgave van Dr. van Vloten.

Fransche taal.

Leerboeken A. Vinet, Chrestomathie Française 3e part. — Demogeot. Histoire de la Littérature Française. — Charles André. Leçons de Morale et de Littérature. — Corneille Volije, études de style; Hildebrand. Camera obscura en traductions; Précis de l'histoire de la littérature Française par A. Clavier.

Duitsche taal.

Leerboek E. Gerdes, nieuwe leerwijze van de Hoogduitsche taal. Lesebuch in Lebensbildern für mittlere Schulklassen.

Engelsche taal.

Leerboek L. Herrig, the British classical authors.

Javaansche en Maleische taal. (Zie opgave voor de 1e klasse 2 afdeeling.)

Algemeene Geschiedenis en Aardrijkskunde. (Zie idem idem.)

Staathuishoudkunde. (Zie idem idem.)

Wiskunde (Meetkunst).

Gelijkvormigheid der veelhoeken; de eenvoudigste eigenschappen van den cirkel, het meten van hoeken door cirkelbogen, de evenredigheden, die uit de snijding van lijnen en cirkels voortvloeijen, beschrijving van cirkels en veelhoeken in en om elkander.

Wiskunde (Stelkunst).

Wortelgrootheden — de leer der vergelijkingen van den eersten graad met één en meer onbekenden.

Natuurkunde. (Zie de opgaven voor de 4e klasse der 2e afdeeling.)

Teekenen.

Vier uren 's weeks.

RECAPITULATIE.

1e	Afdeeling	2e	klasse	aanwezig	3	Int.	1	Ext.	4	Totaal.
2e	»	1e	»	»	8	»	2	»	10	»
»	»	2e	»	»	7	»	3	»	10	»
»	»	3e	»	»	11	»	4	»	15	»
»	»	4e	»	»	12	»	4	»	16	»
1e	klasse Progymnasium			»	15	»	2	»	17	»
2e	» »		»	»	4	»	2	»	6	»

60 Int. 18 Ext. 78 Totaal.

ONTVANGSTEN.

1864						
Maart.	Aan schoolgelden 2e kwartaal 1863/4.	ƒ 7,375	—			
Junij.	» » 3e » »	6,945	—			
September.	» » 4e » »	6,750	—			
December.	» » 1e » 1864/5.	7,065	—			
				ƒ 28,135	—	
Februarij.	» overgedane provisien	ƒ 9	82			
Maart.	» » »	10	53			
April.	» » »	10	53			
Mei.	» » »	10	53			
October.	» » »	74	16			
November.	» » »	10	62			
December.	» » »	265	66			
				ƒ 391	85	
	» saldo	—	—	85,668	53[5]	
	TOTAAL . . .	—	—	ƒ 114,195	38[5]	

Uitgaven over het dienstjaar 1864.

UITGAVEN.

1864						
Januarij.	Per Huishouding	*f*	3,785	32		
Februarij.	» id.		3,518	16		
Maart.	» id.		2,871	87		
April.	» id.		4,264	99		
Mei.	» id.		3,051	90		
Junij.	» id.		2,902	16		
Julij.	» id.		4,233	32		
Augustus.	» id.		1,869	97		
September.	» id.		2,243	39		
October.	» id.		3,304	28		
November.	» id.		2,892	94		
December.	» id.		3,957	77		
					f 38,896	58
Januarij.	Aan Suppoosten	*f*	300	—		
Februarij.	» id.		300	—		
Maart.	» id.		300	—		
April.	» id.		300	—		
Mei.	» id.		293	56		
Junij.	» id.		275	—		
Julij.	» id.		275	—		
Augustus.	» id.		260	48		
September.	» id.		238	34		
October.	» id.		285	—		
November.	» id.		281	67		
December.	» id.		275	—		
					3,384	05
Januarij.	» Tractem. Doc.,Educ.,Adm. en Genh.	*f*	4,100	—		
Februarij.	» id. id.		4,100	—		
Maart.	» id. id.		4,100	—		
April.	» id. id.		4,100	—		
Mei.	» id. id.		4,100	—		
Junij.	» id. id.		4,100	—		
Julij.	» id. id.		4,100	—		
Augustus.	» id. id.		4,100	—		
September.	» id. id.		4,100	—		
October.	» id. id.		4,300	—		
November.	» id. id.		4,200	—		
December.	» id. id.		4,200	—		
					49,600	—
Januarij.	» Huishuur Ambtenaren	*f*	1,410	—		
Februarij.	» id.		1,410	—		
Maart.	» id.		1,410	—		
April.	» id.		1,410	—		
Mei.	» id.		1,410	—		
Junij.	» id.		1,410	—		
Julij.	» id.		1,410	—		
Augustus.	» id.		1,410	—		
September.	» id.		1,410	—		
October.	» id.		1,410	—		
November.	» id.		1,410	—		
December.	» id.		1,410	—		
					16,920	—
	» Dansmeester 12 maanden à *f* 70.				840	—
	» Onderw. Jav. en Mal. taal à *f* 150.				1,800	—
	» Toel. a. d. Secr. v. h. Coll. v. Cur., met inbegrip van klerk,oppas. enz.				1,629	75
Maart.	» Geneesk. beh. Rek. Dr. Rebentisch.	*f*	15	—		
Junij.	» » » » » Doijer . .		130			
November.	» » » » » idem . .		980	—	1,125	—
	TOTAAL . . .		—	—	*f* 114,195	38